

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія”
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр

на тему: **“ЕВОЛЮЦІЯ БЛИЗЬКОСХІДНОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ПОСТЫПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД:
БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ”**

Виконала студентка VI курсу, групи ММВ-2
спеціальності 6.030201 “Міжнародні відносини”
Ярошик Ольга Сергіївна

Керівник: доцент, кандидат історичних
наук Конопка Н. О.

Рецензент: _____

Допущено до захисту рішенням кафедри від _____.
(Протокол №____)

Острог – 2015 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ДОКТРИНАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ УРЯДІВ Т. БЛЕРА ТА Д. КЕМЕРОНА.....	15
<i>Висновки до розділу 1.</i>	26
РОЗДІЛ II. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛЕЙБОРИСТСЬКОГО УРЯДУ Т. БЛЕРА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ.....	27
2.1. Діяльність уряду Т. Блера у напрямку арабо-ізраїльського врегулювання.....	27
2.2. Позиція лейбористського уряду щодо стабілізації ситуації в Афганістані.....	35
2.3. Внесок Великобританії у врегулювання іракської кризи.....	41
<i>Висновки до розділу 2.</i>	50
РОЗДІЛ III. БЛИЗЬКОСХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОНСЕРВАТИВНОГО УРЯДУ Д. КЕМЕРОНА	52
3.1. Лівійський напрям зовнішньої політики Великобританії.....	52
3.2. Зовнішньополітична діяльність уряду Д. Кемерона у Сирії.....	60
3.3. Єгипетський вектор зовнішньої політики консервативного уряду.....	67
<i>Висновки до розділу 3.</i>	72
РОЗДІЛ IV. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ	74
4.1. Діяльність Великобританії на шляху до запобігання терористичної загрози.....	74
4.2. Проблеми та виклики на шляху до врегулювання іранської ядерної загрози.....	77
4.3. Міграційна криза у Великобританії та проблеми її врегулювання.....	83
<i>Висновки до розділу 4.</i>	88
ВИСНОВКИ.....	90

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. ВНК – Всезагальний національний конгрес
2. ВРЗС – Вища рада збройних сил Єгипту
3. ІДІЛ – Ісламська Держава Іраку та Леванту (ISIS – Islamic State of Iraq and al-Sham).
4. МССБ – Міжнародні сили сприяння безпеки (ISAF – International Security Assistance Force)
5. ПНА – Палестинська національна адміністрація.
6. GPP – Gateway Protection Program (Програма захисних воріт)
7. MRS – Mandate Refugee Scheme (Схема мандатного розподілу біженців)
8. NTM-A– NATO Training Mission in Afghanistan (ТНМ-А – Тренувальна місія НАТО в Афганістані)
9. NTM-I – NATO Training Mission in Iraq (ТНМ-І – Тренувальна місія НАТО в Іраку)

ВСТУП

Актуальність теми. Великобританія є однією з держав, яка досягла високого рівня економічного зростання, науково-технічного прогресу та політичної стабільності, що допомогло їй стати активним гравцем на міжнародній арені та провадити власну незалежну зовнішню політику. Одним із незмінних пріоритетів зовнішньої політики Великобританії є регіон Близького Сходу, і, незважаючи на його високу конфліктогенність, офіційний Лондон завжди намагався утримувати там свої важелі впливу.

Високий ступінь зацікавленості Великобританії у співпраці з державами Близького Сходу пояснюється, насамперед, отриманням значних економічних переваг від співробітництва у енергетичній сфері. Однак, на початку XXI століття регіон сколихнула низка дестабілізаційних факторів, зокрема, проблеми боротьби з тероризмом (Аль-Каїда, ІДІЛ), розповсюдженням зброї масового ураження (Іран), порушенням прав людини, проблеми міграції, а також спалахи численних революцій, масових протестів та громадянських воєн під загальною назвою “арабська весна”, що змусили Великобританію переглянути основні напрямки своєї зовнішньої політики на Близькому Сході.

Загроза втратити численні нафтові контракти та економічні зв'язки спричинили посилення військового та безпекового аспекту британської близькосхідної політики. Про це свідчить активна участь Лондона у арабо-ізраїльському врегулюванні, вторгненні коаліційних сил за участі британських військових у Афганістан (2001 р.) та Ірак (2003 р.), врегулюванні криз “арабської весни”, подолання терористичної загрози ІДІЛ, а також врегулювання міграційної проблеми. І хоча мотиви участі Великобританії у цих процесах завжди залишалися незмінними, все ж методи істотно відрізнялися залежно від урядів, які перебували при владі. Так, якщо політика прем'єр-міністра Т. Блера (1997 – 2007 рр.), лідера лейбористської

партії, більшою мірою знаходилася у фарватері США і була агресивно налаштованою щодо держав, які загрожували інтересам Великобританії, то зовнішня політика консерватора Д. Кемерона (2010 р. – до сьогодні) характеризується більшою самостійністю та виваженістю у прийнятті рішень. Основною причиною цього є те, що уряд Д. Кемерона намагається не повторити помилок уряду Т. Блера, який у випадку з військовими інтервенціями у Афганістан та Ірак, діяв без підтримки світової спільноти та британської громадськості, а тому кожне своє політичне рішення консерватори приймали відповідно до норм міжнародного права та узгоджували свої дії з думкою британських підданих. У роботі залишається поза увагою характеристика зовнішньополітичної діяльності прем'єр-міністра Г. Брауна (2007 – 2010 рр.), оскільки його політика наслідувала політику Т. Блера і не відзначилася самостійністю у прийнятті рішень. Тому, зважаючи на дещо менший внесок Г. Брауна у зовнішньополітичну діяльність Великобританії на Близькому Сході у порівнянні з його попередником, доцільно звертати більшу увагу на аналіз зовнішньої політики у даному регіоні саме урядів Т. Блера та Д. Кемерона.

Зважаючи на зовнішньополітичні амбіції Великобританії та динаміку політичних, економічних та військових процесів, які відбуваються у регіоні Близького Сходу, актуальність досліджуваної теми неухильно зростає. Саме тому вартим уваги є аналіз змін у близькосхідному векторі зовнішньої політики Великобританії та його еволюція, залежно від лідера, який приймає основні рішення, а також факторів, що впливають на прийняття цих рішень (а саме: проблеми тероризму, зброї масового ураження, міграційна криза, соціально-політична та економічна нестабільність). Оскільки зовнішньополітична діяльність Т. Блера та Д. Кемерона припадає на період докорінних змін у регіоні Близького Сходу, розуміння еволюції цієї політики та її аналіз є необхідними складовими для осмислення основних аспектів та специфіки присутності Об'єднаного Королівства у близькосхідному регіоні.

Стан наукової розробки теми. Дослідження близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії привертає увагу великої кількості науковців. Зокрема, вагомий внесок у дослідження зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході зробила значна кількість зарубіжних та українських вчених, чії роботи доцільно поділити на декілька груп.

Серед українських вчених, які досліджували зовнішню політику Великобританії на Близькому Сході, варто відзначити праці Н. Яковенко, С. Пик, Т. Кандуби, О. Трончука та М. Хмуляка, Г. Яворська, І. Горобець, А. Мартинова.

Першу групу формують роботи із вивчення зовнішньої політики Великобританії у загальному контексті. Це праці Н. Яковенко та С. Пик. Варто виділити монографію С. Пик “Великобританія: “особливі відносини”, де зовнішня політика Великобританії досліджуються у руслі політики Вашингтона, а також розкриваються основні аспекти зовнішньополітичної діяльності Великобританії з огляду на співпрацю зі США. Показовою є також праця Н. Яковенко “Внесок Великобританії у діяльність НАТО”, в якій проаналізовано основні аспекти оборонної діяльності Великобританії та участь військових сил Великобританії в операціях НАТО.

Друга група робіт вітчизняних дослідників представлена дослідженнями авторів, які частково, у загальному контексті зовнішньої політики Великобританії, висвітлюють основні напрямки діяльності уряду Т. Блера у регіоні Близького Сходу. Сюди доцільно віднести праці Т. Кандуби та В. Крушинського. Варто виокремити монографію Т. Кандуби під назвою “Атлантизм у зовнішній політиці Т. Блера”, де автор подає аналіз основних аспектів зовнішньополітичної діяльності уряду “нових лейбористів”, а також наголошує на пріоритетності регіону Близького Сходу у амбіціях Лондона.

Третя група робіт українських вчених присвячена розкриттю британських інтересів у близькосхідному регіоні, в яких автори аналізують

причини участі Великобританії у збройних інтервенціях та пояснюють необхідність Великобританії утримувати свої важелі впливу на Близькому Сході. Так, О. Трончук у статті “Нафтові війни британської аристократії” основним фактором британської зацікавленості регіоном Близького Сходу називає доступ до енергетичних ресурсів. М. Хмуляк досліджує основні проблеми доступу до енергоресурсів Близького Сходу провідних світових гравців, у тому числі і Великобританії.

Четверта група праць українських дослідників включає роботи, присвячені врегулюванню та реакції на сучасні виклики та загрози. Сюди, зокрема, належать праці Г. Яворської «Женевські домовленості щодо іранської ядерної загрози: наслідки для регіональної безпеки», у якій досліджуються основні аспекти врегулювання іранської ядерної загрози та її наслідки для глобальної системи міжнародних відносин, а також робота авторів І. Горобця та А. Мартинова «Віденські домовленості з Іраном та нова конфігурація світової системи», де висвітлюються позиції держав при підписанні віденських домовленостей з Іраном.

Значний внесок у дослідження близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії здійснили зарубіжні вчені, серед яких необхідно виділити праці британських вчених та політологів С. Роджерса, Д. Мартсона, М. Куртіса, Дж. Гартлера, А. Гарієта, В. Пейджа; російських дослідників А. Карасьова, А. Крилова, О. Кулькової, Г. Ісаєва; німецьких політологів М. Ліндштрюмена та К. Цеттерлунга. Праці зарубіжних дослідників також доцільно розділити на декілька груп.

Першу групу становлять роботи, присвячені вивченню близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії уряду Т. Блера. Так, російський дослідник А. Карасьов у праці “Пріоритети близькосхідної політики після 11 вересня 2001 року” обґрунтовує антитерористичний напрям діяльності Великобританії у близькосхідному регіоні. А. Крилов у статті ““Квартет” посередників близькосхідного врегулювання. Десять років по тому”

розглядає діяльність Т. Блера з точки зору врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Варто виділити також праці британських дослідників Д. Мартсона та М. Куртіса, які досліджують хід та причини участі британських військ у інтервенції в Афганістан.

Другу групу становлять праці, присвячені дослідженню близькосхідного вектору зовнішньої політики Д. Кемерона. Варто відзначити праці М. Ліндштрьомена та Дж. Гартлера, які окреслюють основні аспекти військової інтервенції у Лівію, а також розглядають основні пріоритети участі Великобританії у врегулюванні криз “арабської весни”. Британський політолог Дж. Халлідей у своїй статті «Британський сюжет бомбардування сил ІДІЛ у Сирії» розкриває основні причини та наслідки втручання Великобританії у діяльність ІДІЛ на Близькому Сході. Зокрема у Сирії. Російська дослідниця О. Кулькова розглядає британський підхід щодо врегулювання сирійської проблеми.

До *третьої групи* варто віднести праці дослідників, які основну увагу акцентують на врегулюванні сучасних загроз, які походять від нестабільності на Близькому Сході. Отже, ґрунтовний аналіз міграційної політики Великобританії уряду Д. Кемерона зробив В. Пейдж у праці «Бачення Великобританією міграції у XXI столітті». Німецький політолог М. Катцман у своїй роботі «Ядерний договір з Іраном» досліджує основні аспекти підписання домовленостей та здійснює їх аналіз. А британський дослідник С. Махері у статті «Спалюючи землю: загроза ІДІЛ для Великобританії» аналізує основні загрозливі аспекти діяльності ІДІЛ для Об'єднаного Королівства та пропонує своє бачення їх вирішення.

Однак, незважаючи на наукову і практично-політичну актуальність теми дослідження, в українській та зарубіжній історіографіях вказана проблема досліджена недостатньо, адже розглядаються лише окремі аспекти зовнішньої політики Великобританії у близькосхідному регіоні, а роботи комплексного характеру відсутні. Зважаючи на неоднотайність поглядів

вчених на окремі аспекти даної проблематики, варто зауважити, що наукова актуальність досліджуваної теми посилюється ще більше.

Метою дослідження є аналіз еволюції близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії урядів Т. Блера та Д. Кемерона, а також визначення основних аспектів діяльності Великобританії у даному регіоні у постбіполярний період.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати доктрини, які визначають основні напрямки зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході;
- визначити основні аспекти зовнішньої політики лейбористів щодо арабо-ізраїльського врегулювання;
- окреслити коло проблемних питань та причини участі Великобританії у військових операціях у Афганістані та Іраку;
- охарактеризувати основні напрямки зовнішньополітичної діяльності уряду Д. Кемерона у близькосхідному регіоні;
- дати оцінку лівійському напрямку зовнішньої політики Великобританії;
- висвітлити основні пріоритети британської зовнішньої політики у Сирії;
- дати характеристику єгипетському вектору зовнішньої політики Великобританії;
- дослідити основний спектр загроз сьогодення, які походять від Близького Сходу;
- окреслити основні аспекти запобігання Великобританією терористичної загрози ІДІЛ;
- проаналізувати наслідки ядерних домовленостей з Іраном для глобальної та регіональної безпеки.
- охарактеризувати міграційну політику Великобританії, пов'язану з погіршенням соціально-економічного становища країни Близького Сходу та терористичною діяльністю ІДІЛ у цьому регіоні.

- здійснити порівняльний аналіз близькосхідної політики Т. Блера та Д. Кемерона на Близькому Сході та простежити еволюцію британської зовнішньої політики у цьому регіоні.

Об'єктом дослідження є аналіз еволюції зовнішньої політики Великобританії у регіоні Близького Сходу, а **предметом** – порівняння близькосхідного вектору зовнішньої політики урядів Т. Блера та Д. Кемерона.

Хронологічні межі охоплюють період з 1997 року, тобто від часу обрання на посаду прем'єр-міністра Великобританії Т. Блера та до сьогодення.

Територіальні межі роботи включають у себе поняття «Розширений Близький Схід», куди належать країни-члени Ліги арабських держав, держава Ізраїль та з урахуванням величезного впливу на арабський світ, неарабський Іран.

Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі теоретико-методологічні елементи політичної теорії та історії, а також системно-структурний підхід, що передбачає розгляд об'єкту дослідження як цілісної, багатоаспектної та багаторівневої системи.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано системний метод, що дозволило розкрити розвиток і динаміку політики урядів Т. Блера і Д. Кемерона щодо близькосхідного регіону. Завдяки методу систематизації вдалося систематизувати нормативно-правову базу, яка окреслює основні пріоритети близькосхідної політики Великобританії. Порівняльний метод дав змогу дослідити зовнішньополітичну діяльність Т. Блера та Д. Кемерона у порівнянні. Метод логічного узагальнення використовувався для визначення загальних особливостей та перспективних напрямів зовнішньополітичної діяльності Великобританії на Близькому Сході, а проблемно-хронологічний метод дав можливість показати еволюцію

діяльності урядів Т. Блера та Д. Кемерона щодо держав близькосхідного регіону.

Окрім, загальнонаукових методів було використано історичний метод дослідження, який полягає в послідовному й детальному описі еволюції відносин Великобританії з державами Близького Сходу. Івент-аналіз дав змогу проаналізувати події з точки зору бачення прем'єр-міністрів Великобританії. Проблемно-хронологічний та логічний методи забезпечили розташування викладеного матеріалу у відповідності з історичними фактами і реаліями досліджуваного регіону.

Джерельна база дослідження. Для написання роботи важливими є низка міжнародних та внутрішньодержавних законодавчих актів і програмних документів, які доцільно поділити на групи.

Першу групу джерел становлять офіційні нормативно-правові акти вищих органів влади Великобританії, концепції та доктрини, які регулюють зовнішню політику країни. Найважливішими джерелами є наступні базові документи: “Національна стратегія безпеки Великобританії”, прийнята 7 квітня 2008 року та “Національна стратегія безпеки Великобританії: безпека для майбутніх поколінь” 5 червня 2009 року. У стратегії 2008 року визначалися основні пріоритети зовнішньої політики Великобританії, а також вказувалися основні дестабілізуючі фактори, які загрожують національним інтересам Великобританії. Основними ризиками для ведення зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході дана стратегія проголошувала тероризм та зброю масового ураження, а тому підтримувала боротьбу з режимами так званих країн “осі зла”: Афганістаном та Іраком. Стратегія 2009 року закріплювала положення попередньої стратегії, а також обґрунтовувала необхідність боротьби із загрозами, які втілюють у собі держави Близького Сходу. Прийнята у жовтні 2010 року урядом Д. Кемерона національна стратегія безпеки “Сильна Британія у добу невизначеності: національна стратегія безпеки”, обмежувала військову діяльність

Великобританії у близькосхідному регіоні, однак присутність британських військ у Афганістані вважалася необхідною для захисту місцевого населення Афганістану від терористичних атак, важливе значення стратегія відводила боротьбі з організованою злочинністю. “Стратегія національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки 2015” визначила основні загрози для Великобританії з 2015 року та вказала методи боротьби з ними. Перше місце по конфліктогенності та пріоритетності врегулювання зайняв Близький Схід, що спровокувало переоснащення британської армії для протистояння близькосхідним загрозам.

До *другої групи* джерел відносимо програмні документи, що відображають мотиви і основний характер діяльності Великобританії на Близькому Сході. Зокрема сюди належать “Операція Одиссея. Світанок: причини та виклики” (30 березня 2011 року); “Зовнішня політика Великобританії та “арабська весна” (3 липня 2012 року) та “Звернення Д. Кемерона до ГА ООН” (26 вересня 2012 року). Ці програмні документи характеризують напрямки діяльності Великобританії у тих країнах Близького Сходу, де прокотилася хвиля “арабської весни”, а також аналізують причини участі Лондона у врегулюванні криз, які стали наслідком масових протестів, заворушень та революцій у низці країн близькосхідного регіону.

Варто виокремити також *третю групу* джерел, яку становлять офіційні промови прем’єр-міністрів Великобританії Т. Блера та Д. Кемерона. З-поміж найважливіших промов британських прем’єр-міністрів, варто виокремити промову Т. Блера 2004 року, яка була присвячена виправданню участі Великобританії в участі у військовій кампанії проти Іраку і закликала світову спільноту боротися із загрозою тероризму на Близькому Сході, а також доповідь Д. Кемерона 2012 року, яка стосувалася подій “арабської весни” і оголошувала за необхідне боротися з диктаторськими режимами у Сирії, Лівії та Єгипті.

До четвертої групи відносяться довідкові матеріали про зовнішню політику Великобританії, які містять у собі основну інформацію про зовнішньополітичні пріоритети Великобританії як на Близькому Сході так і у всьому світі.

Варто виокремити також *п'яту* групу джерел, яку становлять інформаційні портали переважно новинного характеру. До таких порталів належать офіційні веб-сайти “Бі-Бі-Сі” (BBC), “Гардіан” (The Guardian), Телеграф (The Telegraph), “иноСМИ”, “Дзеркало тижня”. І хоча на даних інформаційних порталах знаходиться найактуальніша інформація про події у світі, однак їх недоліком є відсутність інформації аналітичного характеру та часто висловлюється суб’єктивна точка зору.

Отже, джерельна база є достатньою для написання наукового дослідження.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Проведення дослідження може слугувати базою для іншої наукової роботи, яка б висвітлювала основні аспекти зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході. Запропонована наукова робота може бути використана під час написання тематичних аналітичних доповідей, статей, підготовки до семінарських занять з курсів “Зовнішня політика країн Західної Європи”, “Актуальні питання міжнародних відносин Близького Сходу”, “Історія країн Азії та Африки”, “Міжнародні відносини та світова політика”, на спеціальностях “Країнознавство” та “Міжнародні відносини”.

Практичну апробацію результатів дослідження було здійснено на XIX науковій конференції «Дні науки–2014» 20 квітня 2014 року у місті Острог та опубліковано роботи “Оборонні перспективи Великобританії: НАТО чи ЄС?” у збірнику “Міжнародні відносини в епоху глобалізації: політичні, економічні та правові аспекти: збірник матеріалів науково-практичної конференції.” – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013. – вип. 1., С. 103 – 107, а також “Роль

Великобританії у врегулюванні криз “арабської весни 2011 – 2013 рр.” у збірнику “Наукові записки”. Серія “Міжнародні відносини” 2013р. – Вип. 3. – С. 138 – 145.

Наукова новизна здійснено комплексне дослідження еволюції та порівняльний аналіз близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії під час правління урядів Т. Блера та Д. Кемерона (1997 – 2015 рр.), також свій подальший розвиток отримало дослідження військової політики Лондона у даному регіоні.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі під назвою “Доктринальне оформлення близькосхідної політики Великобританії урядів Т. Блера та Д. Кемерона”, поданий аналіз основоположних документів, які легітимізують діяльність Лондона у регіоні Близького Сходу та визначають основні пріоритети Великобританії у даному регіоні. Другий розділ має назву “Зовнішньополітичні пріоритети лейбористського уряду Т. Блера на Близькому Сході” і розкриває основні аспекти діяльності уряду прем’єр-міністра Великобританії Т. Блера у близькосхідному регіоні, у третьому розділі – “Близькосхідний вектор зовнішньої політики консервативного уряду Д. Кемерона” подається аналіз політики уряду Д. Кемерона у даному регіоні, а четвертий розділ під назвою “Сучасні виклики та загрози у сфері безпеки” перелічує та аналізує найбільш критичні та нагальні виклики у сфері безпеки та оборони, які постали перед Великобританією внаслідок загострення безпекової ситуації на Близькому Сході.

РОЗДІЛ І. ДОКТРИНАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ УРЯДІВ Т. БЛЕРА ТА Д. КЕМЕРОНА

Регіон Близького Сходу завжди посідав пріоритетне місце у зовнішній політиці Великобританії. Безумовно, налагоджуючи контакти з близькосхідними державами, Великобританія виходить з власних прагматичних міркувань. Зовнішньополітичні пріоритети Лондона змінюються та коригуються відповідно до нових світових викликів та загроз, а також у залежності від політичних лідерів та партій, які у той чи інший час перебувають при владі. Варто зауважити, що протягом тривалого часу Великобританія бере участь у врегулюванні конфліктних ситуацій, які постійно спалахують у регіоні, а тому можна стверджувати, що основним зовнішньополітичним пріоритетом Об'єднаного Королівства на Близькому Сході є безпековий вектор. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів Великобританії у регіоні Близького Сходу та підхід до вирішення проблем досить чітко простежується за часів правління лейбористського уряду Т. Блера (1997 – 2007рр.) і Г. Брауна (2007 – 2010 рр.) та консервативного уряду Д. Кемерона (з 2010 р. – по сьогодні).

22 квітня 1999 року з трибуни Економічного клубу Чикаго під час Саміту НАТО прем'єр-міністр Великобританії Т. Блер проголосив свою “доктрину міжнародної спільноти”¹, вперше окресливши пріоритети зовнішньої та оборонної політики лейбористського уряду. В основу доктрини був покладений заклик до об'єднання зусиль усієї світової спільноти задля вирішення найбільших загроз та проблем в умовах, які виникли у кінці тисячоліття. І хоча приводом для скликання саміту стало бомбардування Косово військами НАТО у березні того ж року, у доповіді британський прем'єр-міністр неодноразово наголосив на необхідності вирішення проблем, які стосуються не лише Балканського півострова, а й усього світу. Саме тому

¹The Blair doctrine (Doctrine of international community) [Electronic source] // Global policy Forum. – 1999, April 29. – Mode of access: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/154/26026.html>

темою доповіді, окрім врегулювання ситуації на Балканах, стало визначення зовнішньополітичних пріоритетів на Близькому Сході, зокрема в Афганістані та Іраку. З точки зору Великобританії, зовнішня політика держав стосовно близькосхідного регіону повинна головним чином націлюватися на врегулювання конфліктів та суперечностей, які там спалахують.

Правлячі режими, які існували у Іраку, Афганістані та Югославії розцінювалися як такі, що порушують права людини та нехтують усіма нормами демократії. Загалом у цьому виступі Т. Блер зосередив свою увагу на співпраці європейського та американського континентів задля вирішення питань безпеки та стабільності як на Близькому Сході, так і на Балканах. «Доктрина міжнародної спільноти»² була першим офіційним формулюванням зовнішньої політики уряду Т. Блера на Близькому Сході, за основу якого було взято безпековий фактор. Однак дану концепцію не можна назвати суто британською, скоріше це була інтерпретація зовнішньополітичної концепції США у британському вимірі, тобто проголошення так званого «ліберального інтервенціоналізму»³, який легітимізував би втручання у внутрішні справи держав задля досягнення власних інтересів. Таким чином, «доктрина міжнародної спільноти» вважається офіційним проголошенням готовності Великобританії до проведення гуманітарних інтервенцій як основного напрямку зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході.

Наступна промова, виголошена Т. Блером 2004 року, була присвячена обґрунтуванню початку військової кампанії в Іраку й закликала звернути увагу на загрозу розвитку міжнародного тероризму на Близькому Сході. Т. Блер висловлював свої переконання у необхідності боротьби з тероризмом та розповсюдженням зброї масового ураження. Основною метою Лондона у

² Meyers H. Doctrine of international community. Ten years later / H. Meyers // – Yale journal of international affairs: Spring, 2009, p. 5 – 14.

³ Кандуба Т. Атлантизм у зовнішній політиці Т. Блера [Текст] / Т. Кандуба // – Донецьк: Донецький національний університет, 2010, 27 жовтня.

близькосхідному регіоні стали стабілізація політичної, економічної та безпекової ситуації у Іраку та Афганістані⁴. Варто наголосити, що у даній промові Т. Блер не оминув увагою і стабілізацію ізраїльсько-палестинського конфлікту та наголосив на необхідності спільного пошуку інструментів врегулювання ситуації у Ізраїлі та Палестині, а також подоланні проблем тероризму та порушення прав людини у цих країнах. По суті, промова стала не лише оформленням політики Лондона на Близькому Сході, а містила у собі заклик до боротьби з тероризмом та зброєю масового ураження для усієї міжнародної спільноти.

6 травня 2006 року, за рік до припинення своїх повноважень, Т. Блер вкотре виступив з промовою, де також ішлося про основні пріоритети зовнішньої політики та політики безпеки лейбористського уряду. Цього разу британський лідер поставив під сумнів спроможність міжнародних організацій вирішувати основні проблеми сучасного світу, наголосивши на тому, що разом зі зміною світоустрою змінилися і світові загрози, і тепер варто брати до уваги не лише військові загрози, а й глобальні природні катаклізми та катастрофи техногенного характеру. У своїй доповіді прем'єр-міністр Великобританії запропонував низку підходів щодо розв'язання глобальних проблем сучасного світу: реформування ООН, що збільшило б репрезентативність країн-акторів; реформування СОТ та Світового банку, що дало б можливість зосередити більшу увагу на боротьбі з бідністю; створення багаторівневої системи «мирного урану», яка контролюватиме запаси урану та його використання в мирних цілях; перехід “великої вісімки” на постійні зустрічі в режимі “8+5”; створення екологічної організації під егідою ООН⁵. Усі ці проблеми головним чином пов'язані із координацією зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході, зокрема боротьбою з

⁴ Подобінська-Штик Т. Протистояння безпековим загрозам у США та Великій Британії: порівняльний аналіз / Т. Подобінська-Штик // Віче – 2011, 4 листопада – №6.

⁵ Ibid.

тероризмом, розповсюдженням зброї масового ураження, а також порушенням прав людини. Очевидно, що Т. Блер адаптував оборонний курс Великобританії до стратегічного оборонного курсу свого головного союзника – США. Одним з основним факторів зближення і координації оборонного курсу обох держав стала конституційна криза у Європі, яка унеможливила формування єдиного європейського курсу близькосхідної політики. У той час, коли вся Європа переймалася пошуками шляхів виходу із кризи, Т. Блер ставив собі нові зовнішньополітичні орієнтири, які відповідали змінам глобальної світової системи.

Оформлення зовнішньої та оборонної політики Великобританії на документальному рівні здійснили лейбористи, однак вже на чолі з Г. Брауном, прийнявши у березні 2008 року “Стратегію національної безпеки Великобританії: безпека у взаємозалежному світі”⁶. Варто наголосити на тому, що в основу стратегії лягли напрацювання прем’єр-міністра Т. Блера у даній сфері. Згодом її доповнив документ під назвою “Безпека для наступних поколінь”⁷. Більше того, Стратегія 2008 – 2009 років стала своєрідним підсумком військової реформи Великобританії, яка розпочалася ще у 2001 році і була пов’язана із активізацією антитерористичної політики Лондона на Близькому Сході, зокрема в Іраку, Афганістані та із вирішенням близькосхідного питання. Основними ризиками Стратегія проголосила тероризм, зброю масового ураження та боротьбу з організованою злочинністю. Ці положення документу були викликані тогочасними світовими тенденціями, а втіленням світових загроз стали так звані країни “осі зла”⁸. Стратегія, по суті, стала оформленням політичного курсу Лондона

⁶ Gregory F. The UK’s First National Security Strategy: A Critical and Selective Evaluation // Real Instituto Encano – 2008, 7 April.

⁷ The national Security Strategy of the United Kingdom: Update 2009. Security for the next generation [Text] / Parliament by Prime Minister – June, 2009, 64 p.

⁸ Bush G. W. State of the Union address [Electronic source]. – Mode of access: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-4540>

щодо цих держав та на офіційному рівні оголосила готовність боротися із загрозами.

19 жовтня 2010 року консервативним урядом Великобританії на чолі з Д. Кемероном було прийнято нову зовнішньополітичну стратегію національної безпеки “Сильна Британія у добу невизначеності: стратегія національної безпеки”⁹. У документі визначалися роль і місце Великобританії у вирішенні питань міжнародної безпеки, а також наголошувалося на економічній складовій світової безпеки¹⁰. Саме тому, разом з досягненням стратегічних оборонних цілей, Британія повинна розвиватися економічно, адже, за словами Д. Кемерона, неможливо побудувати стабільну у військовому плані державу, не враховуючи економічний фактор, чого свого часу не зазначав Т. Блер. Основним пріоритетом оборонної політики Великобританії на той час вважався захист її громадян за кордоном, що свідчило про обмеження бажання новообраного британського уряду брати участь у військових інтервенціях. Більше того, іракська криза 2003 року продемонструвала ворожі настрої не лише серед європейських держав, а й усередині Великобританії. У Стратегії 2010 окреслилися основні пріоритети оборонної політики Великобританії у добу глобалізації, зокрема: міжнародний тероризм, що включає використання хімічної, бактеріологічної, радіоактивної зброї, а також тероризм у Північній Ірландії; кібер-атаки окремих держав та терористичних організацій; міжнародні військові кризи та великомасштабні техногенні катастрофи і стихійні лиха¹¹. Беручи до уваги близькосхідну політику Лондона, варто наголосити, що у супереч положенням Стратегії про обмеження втручання військ Великобританії, британські збройні сили і до нині залишаються на території Афганістану, що

⁹ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. — 39 p.

¹⁰ Ibid.

¹¹ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. — 39 p.

трактується як забезпечення безпеки Великобританії. Основною ж причиною дислокації військ на території Афганістану є захист місцевого населення від терористичних угруповань, зокрема від “Аль-Каїди”. Неабияке занепокоєння Великобританії викликала також ядерна програма Ірану а тому Лондон оголошував її як загрозу не лише для власної безпеки, а й для всього світу, однак після Віденських домовленостей 2015 року цей вектор зовнішньої політики Лондона відійшов на другий план¹². Важливе значення Великобританія надає боротьбі з організованою злочинністю, на що уряд протягом 2010 – 2015 рр. погодився виділяти від 20 до 40 млрд. фунтів стерлінгів на рік¹³. А в умовах сучасного глобалізованого світу головним своїм союзником у сфері безпеки та оборони Британія вважає США та НАТО.

Стратегія Д. Кемерона, на відміну від Стратегії 2008 року, в основу якої лягли здобутки близькосхідної політики Т. Блера, розширила коло національних інтересів держави у даному регіоні. Так, важливе місце тут посів розвиток економіки, як запоруки розвитку держави та її громадян. У Стратегії відсутні також конкретні назви держав-ворогів для Великобританії, як це відзначалося у попередньому документі, натомість вказувалися загальні положення необхідності боротьби з тероризмом та організованою злочинністю. Загалом Стратегію можна назвати менш агресивною та зорієнтованою на захист британських підданих та забезпечення добробуту та стабільності всередині держави, що спричинено перебуванням при владі політиків консервативного крила.

На перший погляд, політика уряду Д. Кемерона на Близькому Сході на початку його перебування при владі була менш агресивною, аніж політика Т. Блера, однак позицію консервативного уряду Д. Кемерона щодо діяльності

¹² Детальніша інформація про ядерну програму Ірану міститься у розділі IV

¹³ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. — 39 p.

на Близькому Сході змінили події “арабської весни” які сколихнули низку країн регіону, а також терористична загроза з боку Ісламської держави Іраку та Леванту (ІДІЛ), яка розповсюдилась далеко за межі близькосхідного регіону та переросла у широкомасштабну терористичну загрозу для всього світу.

Офіційну позицію Великобританії стосовно близькосхідних революцій Д. Кемерон висловив у вересні 2012 року, у своєму виступі перед Генеральною Асамблеєю ООН. Так, у виступі прем'єр-міністр Великобританії висловив своє занепокоєння заворушеннями у Сирії, Лівії, Єгипті, Тунісі, а також обґрунтував позицію Лондона щодо подальшої співпраці з цими державами. Основна позиція Великобританії стосовно “арабської весни” полягала у необхідності повалення диктаторських режимів та розбудові демократичних інститутів. “Дехто стверджує, що лише авторитарний та сильний лідер може підтримувати стабільність у цьому небезпечному регіоні. Або навіть більше, – що демократія на Близькому Сході несе за собою тероризм, дестабілізацію та міжрелігійні конфлікти, а не мир, що доводять останні події. Однак я вважаю, що ми повинні відмовитися від таких аргументів, і Великобританія сповнена рішучості співпрацювати з усією світової спільнотою задля безпеки та стабільності у даному регіоні¹⁴ – відзначив Д. Кемерон. Цей виступ, головним чином, став оформленням так званої “гуманітарної інтервенції” 2011 року у Лівії, а також втручанням у внутрішні справи Сирії та Єгипту з приводу захисту прав людини у цих державах.

Зовнішня політика Лондона на Близькому Сході не змінилася і після парламентських виборів у Великобританії, які відбулися 7 травня 2015 року. В ході цих виборів з великим відривом переміг чинний прем'єр-міністр, лідер консервативної партії з 2005 року Д. Кемерон. Одразу після проведення

¹⁴ Подобінська-Штик Т. Протистояння безпековим загрозам у США та Великій Британії: порівняльний аналіз / Т. Подобінська-Штик // Віче – 2011, 4 листопада – №6.

виборів Королівський інститут міжнародних відносин (Chatham House) дослідив та визначив основні виклики та пріоритети зовнішньої політики Великобританії після парламентських виборів 2015 року. За даними цього дослідницького центру, перед урядом, який прийшов до влади у 2015 році, постануть чи не найбільші проблеми та загрози з вересня 2001 року.

Інститут назвав низку найбільш пріоритетних зовнішньополітичних завдань та проблем нового консервативного уряду. Першою проблемою стала стабілізація військово-політичної та економічної ситуації у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, куди увійшов комплекс проблем ядерної загрози Ірану, надання гуманітарної та фінансової підтримки державам, які постраждали внаслідок революцій, а також боротьба з терористичною організацією ІДІЛ¹⁵.

Вирішуючи питання ядерної загрози Ірану, британський уряд став однією зі сторін переговорів під час обумовлення фінальних положень іранської ядерної програми. Однак, поряд із перевагами досягнення домовленості з Іраном, існують, також і загрози регіональній та міжнародній безпеці. Так, домовленість у майбутньому може призвести до інтенсифікації конфлікту між Саудівською Аравією та її сунітськими прибічниками з однієї сторони, а також між Іраном, та його прибічниками у Сирії, Лівані та Ємені із подальшим залученням до протистояння і Іраку.

Додатковим викликом для діяльності британського уряду на Близькому Сході інститут назвав терористичну загрозу Ісламської держави Іраку та Леванту. З моменту розгортання терористичної діяльності ІДІЛ на Близькому Сході. Міністерство оборони Великобританії визначило рівень терористичної загрози як «дуже високий.»¹⁶

¹⁵ Reeve R, Street T. The 2015 SDSR: The Strategic Issues/ R Reeve, T Street // Oxford research group. – 20 November 2015.

¹⁶ Ibid.

Неабияким викликом стала для Великобританії і проблема міграції з регіону Близького Сходу та Північної Африки, а особливо – з Сирії. Беручи до уваги настрої британців, налаштованих проти збільшення квоти на прийом біженців, це питання постає для Великобританії ще гостріше. Сучасні виклики та загрози детальніше висвітлюються у розділі IV.

23 листопада 2015 уряд Великобританії оприлюднив «Стратегію національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки»¹⁷ (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015), покликаний замінити Стратегію 2010 року¹⁸. Зазначені Стратегія і Огляд повинні визначити основні напрямки розвитку британських збройних сил і силових структур на період до 2025 року. Новий документ де факто практично повністю перекреслив положення колишнього Стратегії 2010 року.

Згідно основних положень Стратегії і Огляду, влада Великобританії буде підвищувати витрати на оборону та утримання армії внаслідок терористичної загрози ІДІЛ, яка нависла над світом. Про це заявив прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон, представляючи в парламенті нову стратегію національної безпеки країни. На закупівлю нової військової техніки та її обслуговування Великобританія має намір витратити протягом найближчих десяти років не менше 178 млрд. фунтів стерлінгів¹⁹.

У преамбулі Стратегії 2015 року Д. Кемерон висловлює точку зору британського уряду стосовно її основного покликання: «Наша національна безпека залежить від нашої економічної безпеки, і навпаки. Таким чином, першим кроком стратегії національної безпеки є забезпечення умов для

¹⁷ National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 / Printed in the UK by the Williams Lea Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office. ISBN 9781474125956. – 2015 November, - 96p.

¹⁸ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. – 39 p.

¹⁹ PM statement on National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. / Electronic Source. – Mode of access: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015>

сильної економіки. За останні п'ять років ми прийняли ряд важких рішень, покликаних скоротити бюджетний дефіцит і відновити економіку. Дотримуючись нашого довгострокового економічного плану, Великобританія стала найбільш швидкозростаючою розвиненою економікою в світі за останні два роки. Це означає, що ми можемо дозволити собі інвестувати в подальшому в нашу національну безпеку. Це життєво необхідно зараз, враховуючи ті загрози, з якими стикається наша країна: активізація діяльності ІДІЛ, нестабільність на Близькому Сході, криза на території України, загроза кібератак і ризик пандемій»²⁰. Однак, виступи британського прем'єр-міністра не знаходять підтвердження у його діях, адже у ситуації з Близьким Сходом та загрозою ІДІЛ Великобританія активізує усі сили задля знищення терористів, на відміну від російської агресії на території України, де політика Лондона є обережною та настороженою. Виступаючи в парламенті, Д. Кемерон зазначив: «Світ сьогодні став небезпечнішим і більш невизначеним, ніж у 2010 році, саме тому основними зовнішньополітичними пріоритетами Великобританії стане стримування державних загроз і боротьба з тероризмом»²¹ Стратегія 2015 року вкотре підкреслила важливість близькосхідного регіону для Великобританії, а також зростання рівня загроз, які звідти походять, та необхідність з ними боротися.

Проаналізувавши документи та інші джерела, які окреслюють зовнішньополітичні безпекові пріоритети Великобританії, варто звернути увагу на пріоритетність та зміну основних викликів та загроз для національної безпеки Великобританії часів правління лейбористів та консерваторів у період з 1997 по 2015 років. Так, протягом свого урядування, лейбористи на чолі з Т. Блером та Г. Брауном зіткнулися з проблемами

²⁰ National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015 / Printed in the UK by the Williams Lea Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office. ISBN 9781474125956. – 2015 November, - 96p.

²¹ PM statement on National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. / Electronic Source. – Mode of access: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015>

терористичної загрози «Аль-Каїди», і як наслідок – військовими кампаніями у Афганістані та Іраку. Також значну увагу лейбористи приділяли вирішенню арабо-ізраїльського конфлікту, у чому досягли значних успіхів. На відміну від своїх попередників, консерватори на чолі з Д. Кемероном намагаються вирішити проблему терористичної загрози з боку «Ісламської держави Іраку та Леванту», проблему ядерної загрози Ірану, а також міграційну кризу, викликану подіями «арабської весни». Діяльністю ІДІЛ та соціально-політичними негараздами у країнах Близького Сходу, спричиненими цими та іншими проблемами.

Отже, в силу обставин, які склалися на Близькому Сході, змінювалися підходи до вирішення проблем та пріоритети лейбористського та консервативного урядів. Т. Блер окреслював оборонну політику та політику безпеки виходячи із дестабілізації ситуації у Іраку, Афганістані та врегулюванні ізраїльсько-палестинського конфлікту, а Стратегія національної безпеки Великобританії 2008 – 2009 рр., не лише визначала основні пріоритети ведення політики безпеки та оборони, а й обґрунтовувала місце і роль Британії у забезпеченні загальносвітової стабільності та безпеки на Близькому Сході. На противагу зовнішньополітичній стратегії Т. Блера, документ, прийнятий у 2010 році урядом Д. Кемерона, відобразив консервативне бачення зовнішньої політики і зосередив увагу на боротьбі з тероризмом та захистом прав громадян у близькосхідному регіоні, а події «арабської весни» змусили переорієнтувати діяльність Великобританії на врегулювання ситуації у Сирії, Лівії та Єгипті та по-новому проаналізувати питання терористичної загрози. Стратегія 2015 року передбачила збільшення видатків на озброєння у зв'язку з терористичною загрозою ІДІЛ. Таким чином, зовнішня політика Великобританії на Близькому Сході формується відповідно до загроз та викликів, які являли собою держави даного регіону, а тому основним її напрямком залишається безпековий фактор.

Висновки до розділу 1.

Отже, проаналізувавши доктринальне оформлення близькосхідної політики Великобританії, варто зауважити, що основним зовнішньополітичним пріоритетом Великобританії у цьому регіоні був і залишається фактор забезпечення безпеки. Так, “доктрина міжнародної спільноти” Т. Блера, а також інші його офіційні виступи визначають регіон Близького Сходу як зону нестабільності, що пов’язано з розповсюдженням зброї масового ураження, тероризму, порушенням прав людини, а основною метою діяльності Великобританії у близькосхідному регіоні стала стабілізація економічної, політичної та безпекової ситуації у Афганістані, Іраку і на територіях Ізраїлю та Палестини. Офіційна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки, прийнята у 2008 році, підсумувала усі аспекти діяльності лейбористського уряду у регіоні Близького Сходу, і стала оформленням політичного курсу Великобританії щодо держав так званої “осі зла”.

На відміну від лейбористів, консерватори у своїй стратегії безпеки основним пріоритетом політики до недавня вважали захист власних громадян за кордоном, що свідчило про обмежене бажання консервативного прем’єр-міністра брати участь у військових інтервенціях. У Стратегії 2010 року також були відсутні назви держав-ворогів, як це відзначалося у стратегії, прийнятій лейбористами, натомість були присутніми положення необхідності боротьби з тероризмом та організованою злочинністю. Однак події “арабської весни”, міграційна криза у Європі та терористична загроза бойовиків ІДІЛ змінили бачення Д. Кемерона щодо ведення зовнішньополітичної діяльності у регіоні Близького Сходу та Північної Африки. Підтвердженням цього є основні положення Стратегії 2015 року, які свідчать про збільшення видатків на оборону та армію задля протистояння загрозам, які походять від ІДІЛ,

РОЗДІЛ II. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛЕЙБОРИСТСЬКОГО УРЯДУ Т. БЛЕРА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

2.1. Діяльність уряду Т. Блера у напрямку арабо-ізраїльського врегулювання

Проблема врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту тривалий час є однією з ключових проблем усієї міжнародної спільноти. Для Великобританії, яка пов'язана з близькосхідним регіоном не лише економічно, а й історично, примирення палестинців та ізраїльтян означає постійну присутність Лондона у даному регіоні, а отже можливість реалізації там своїх прагматичних інтересів. Перемога “нових лейбористів” на виборах 1997 року ознаменувала активізацію діяльності Великобританії на Близькому Сході та дала поштовх до закріплення її позицій як нового великого міжнародного актора.

Проблема врегулювання близькосхідного конфлікту була одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів для уряду Т. Блера, адже при цьому лейбористи виконували ризиковані зовнішньополітичні маневри, балансує між підтримкою американських дій в Іраку з однієї сторони, та одночасно заявляючи про свої прагнення справедливого вирішення палестинської проблеми з іншої. Не зважаючи на заяви голови Форін Офісу Великобританії Дж. Стро (2001 – 2006 рр.), який порівнював політичну ситуацію в Ізраїлі з іракською кризою і закликав до збройної реакції світової спільноти на окупацію Ізраїлем палестинських територій, Т. Блер заявляв, що право палестинців на створення власної держави відбуватиметься виключно мирним шляхом і стане основою британської політики у регіоні²². Така позиція стала основною політичною лінією лейбористського уряду упродовж прем'єрства Т. Блера.

²²Anup S. The Middle East conflict - a brief background / [Electronic source]. Global issue. – 2006, 22 July – Mode of access: <http://www.globalissues.org/article/119/the-middle-east-conflict-a-brief-background>

Неабиякий вплив на формування британської політики у сфері близькосхідного врегулювання уряду Т. Блера мала стратегічна зовнішньополітична лінія США, зважаючи на пріоритетність “особливих відносин” для британського прем’єр-міністра. Так, і Лондон і Вашингтон відстоювали спільну позицію у напрямку мирного врегулювання близькосхідного конфлікту. Варто відзначити, що при цьому британська політика у даній сфері суперечила формуванню єдиної близькосхідної політики ЄС, спрямованої на створення необхідної противаги діяльності Сполучених Штатів у даному питанні. Протистояння між позицією США та ЄС нівелювалося у 2002 році, зі створенням міжнародного “Квартету” посередників з питань близькосхідного врегулювання, куди увійшли ООН, США, ЄС та РФ. Однак, офіційно ставши повноправним посередником у вирішенні Близькосхідного конфлікту, держави-члени ЄС почали ще більше відстоювати власну, відмінну від американської, позицію. Проблемою для європейської сторони, а разом з тим і для Великобританії, стало те, що ізраїльтяни не сприйняли Європу як нейтрального посередника, зацікавленого виключно у досягненні миру. Офіційний Тель-Авів був занепокоєний зростанням антисемітських настроїв у Європі. Так, у 1998 році лише у Великобританії було зафіксовано 232 антисемітських виступи, у 2000 – 405, у 2003 – 375. Стрімко зросла кількість нападів на євреїв, набули масового поширення випадки вандалізму на єврейських кладовищах, та у синагогах. Неабияку роль у посиленні недовіри до Європи зіграла політика держав-членів ЄС у напрямку фінансування Палестинської національної адміністрації²³ (ПНА), де частка фінансової допомоги Євросоюзу становила 53%, що майже у 5 разів перевищувала американську допомогу обсягом у

²³ Керівні органи Палестини, створені у 1994 році відповідно з базовими домовленостями між Ізраїлем та Організацією Визволення Палестини, для управління територіями сектора Газа та Західного берега річки Йордан.

11%²⁴. Зважаючи на усі вищенаведені аргументи, недовіра ізраїльтян до європейської сторони “Квартету” була зрозумілою, а беручи до уваги те, що лідерство серед держав-членів ЄС у прийнятті рішень щодо близькосхідного врегулювання належало саме Великобританії, можна пояснити погіршення відносин між Великобританією та Ізраїлем за період перебування при владі Т. Блера.

Особливого загострення британсько-ізраїльські відносини зазнали у серпні 2000 року з початком інтифади Аль-Акси²⁵. Тоді британська влада критикувала Ізраїль за “надто жорстокі заходи”, прийняті А. Шароном для придушення інтифади. Британці навіть погрожували можливістю зовнішнього військового втручання в Ізраїль. Офіційні британські представники порівнювали Ізраїль з Іраком і вимагали однакового підходу до порушників резолюцій ООН. Однак до покращення відносини призвело прийняття міжнародним “Квартетом” плану близькосхідного врегулювання “Дорожня карта”²⁶, що згодом було підтверджено під час офіційних візитів А. Шарона у Лондон у вересні 2003 року, та Т. Блера у Тель-Авів у грудні 2004 року. Під час свого візиту Т. Блер закликав палестинців покінчити з терором, без чого, на його думку, унеможлиблювалось ведення переговорів, а на закінчення промови для підкреслення дружньої позиції Великобританії щодо Ізраїлю заявив: “Я друг Ізраїлю, і я цим пишаюся!”²⁷ Такі дії Т. Блера пояснюються тим, що він, ведучи військову кампанію у Афганістані та Іраку, в силу політичних та економічних обставин не міг паралельно брати участь у

²⁴ Великобританія [Текст] [Електронний ресурс] // Электронная еврейская энциклопедия. – 2006, 28 сентября – Режим доступа www.eleven.co.il/article/1087

²⁵ Масові заворушення серед палестинців, спричинені відвідуванням А. Шарона Храмової гори в Єрусалимі і спрямовані на захоплення території Палестини.

²⁶ План поступового врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту, на основі поетапного виконання сторонами своїх обов’язків. Перший етап полягав у припиненні терору та насилля, нормалізації умов життя палестинців, формування палестинських інститутів; другий етап - у створенні незалежної палестинської держави з тимчасовими кордонами; метою третього етапу були подальші реформи та зміцнення демократичних інститутів.

²⁷ Великобританія [Текст] / [Електронний ресурс] // Электронная еврейская энциклопедия. – 2006, 28 сентября – Режим доступа www.eleven.co.il/article/10872

широкомасштабних військових діях на ізраїльських та палестинських територіях. Політичні причини полягали у тому, що імідж Т. Блера неухильно падав після введення британських військ в Ірак, а економічні – у фінансовій неспроможності британських збройних сил вести ще одну військову операцію. Саме тому оптимальним варіантом у даній ситуації було обрання курсу на мирне врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту.

На початковому етапі близькосхідного врегулювання уряд Т. Блера намагався розпочати мирні переговори з усіма сторонами конфлікту. Тому у жовтні 2001 року відбувся візит Т. Блера до Сирії²⁸. Однак успішним візит назвати важко, оскільки замість очікуваної відмови сирійської влади від підтримки “Хезболли”²⁹ та згоди розпочати переговори з Ізраїлем стосовно повернення Голанських висот уряд Сирії навпаки розкритикував британську позицію щодо мирного арабо-ізраїльського врегулювання.

Оскільки політика пошуку союзників серед арабського населення для Британії не увінчалася успіхом, Т. Блер обрав іншу тактику у напрямку врегулювання конфлікту. Так, 1 травня 2005 року у Лондоні відбулася міжнародна конференція з питань надання політичної та фінансової допомоги палестинському уряду для проведення реформ. Загалом у конференції взяли участь представники 23 країн, лідер Палестинської національної адміністрації Махмуд Аббас, генсек ООН Кофі Аннан, представник Євросоюзу Хав’єр Солана і глави Всесвітнього банку та МВФ. Своїх представників до Лондона не направив лише Ізраїль, оскільки офіційний Тель-Авів не схвалив питань порядку денного конференції, які на його думку стосувалися лише палестинського народу і аж ніяк не євреїв³⁰. З

²⁸ Карасев А. Приоритеты британской ближневосточной политики после событий 11 сентября 2001 г. [Текст] / А. Карасев // Вестник Нижегородского университета им. Н. Лобачевского. – 2012, № 1 (1). – С. 304 – 308.

²⁹ Хезболла – воєнізована політична організація та згодом партія шіїтського напрямку, що виникла у Лівані.

³⁰ Захарченко А. Международная конференция в Лондоне о предоставлении политической и финансовой поддержки новому палестинскому правительству [Текст] / А. Захарченко // [Электронный. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/13-03-05.html>

точки зору ізраїльського уряду, учасники конференції повинні були зробити акцент на зобов'язанні палестинців припинити терор, оскільки прогрес у процесі пошуку мирного врегулювання у регіоні залежить від зусиль палестинського уряду у напрямку ліквідації екстремістських угруповань. Сам Т. Блер заявив, що основною метою конференції повинні були стати не переговори між Ізраїлем та Палестиною, а демонстрація міжнародної солідарності з новим палестинським керівництвом. “Моя мета – допомогти Палестинській національній адміністрації і палестинському народові повернутися у русло виконання завдань “Дорожньої карти” задля того, аби обговорити подальший напрям створення системи двох держав”³¹.

Результатом конференції стало підписання спільної заяви, у якій встановлювалися окремі зобов'язання для Палестинської національної адміністрації, а також і для усїєї міжнародної спільноти стосовно подальшого розвитку Палестини. Зокрема, ПНА взяла на себе зобов'язання прийняти нове виборче законодавство у пенсійній сфері та сфері цивільної служби, проведення виборів у секторі Газа та на Західному березі річки Йордан. Задля виконання умов, учасники конференції надали ПНА фінансову допомогу на суму 1,2 млрд. дол., що стало найбільшою за обсягом фінансовою допомогою, з поміж виділених раніше. Євросоюз пообіцяв виділити 330 млн. євро, США – 350 млн. дол., додаткові 30 млн. фунтів надали британці³².

Свою подальшу діяльність у врегулюванні близькосхідного конфлікту Т. Блер виконував вже не як прем'єр-міністр Великобританії, а як уповноважений представник “Квартету”. Так, 27 червня 2007 року, коли Т. Блер подав у відставку з посади прем'єр-міністра, його офіційно призначили представником четвірки міжнародних посередників з урегулювання близькосхідного конфлікту. Призначення Т. Блера на посаду

³¹ Захарченко А. Международная конференция в Лондоне о предоставлении политической и финансовой поддержки новому палестинскому правительству [Текст] / А. Захарченко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/13-03-05.html>

³² Там само.

спеціального уповноваженого “Квартету” мало неоднозначну оцінку світової спільноти. Адже як ізраїльська, так і палестинська сторона, а також члени організації “Хамас”³³ виразили свої сумніви у тому, чи зможе Т. Блер, маючи чітко налаштовану проамериканську позицію, стати неупередженим посередником у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту. Однак експерти до призначення британського экс-прем’єра ставилися схвально, підкреслюючи значення його досвіду в успішному врегулюванні конфлікту у Північній Ірландії 10 квітня 1998 року.

Рішенням “Квартету” на Т. Блера було покладено досить широке коло обов’язків, основними з яких були: мобілізація міжнародної допомоги палестинцям і тісна взаємодія із донорами та існуючими координуючими органами; сприяння у виявленні та забезпеченні міжнародної підтримки стосовно потреб інститутів управління палестинської держави; розробка планів розвитку палестинської економіки. Окрім того, Т. Блер отримав повноваження доповідати щодо близькосхідного питання, консультуючись при цьому з членами “Квартету”, а також, на відміну від свого попередника Дж. Вулфенсона, отримав можливість займатися проблемами, які стосуються не лише сектора Газа, а й Західного берега річки Йордан.

Ставши офіційним уповноваженим представником “Квартету”, Т. Блер одразу ж розгорнув діяльність у напрямку розбудови демократичних інститутів Палестини. У грудні 2007 при тісному співробітництві Т. Блера з європейськими політиками було організовано Паризьку конференцію донорів фінансової та гуманітарної допомоги палестинцям для стимулювання розвитку інститутів майбутньої палестинської державності в рамках мирного

³³ “Хамас” – палестинський ісламістський рух та політична партія, яка є правлячою у секторі Газа з 2007 року. Визнаний терористичною організацією у Європейському Союзі, Ізраїлі, Канаді, США, Японії та заборонений у Єгипті та Йорданії.

близькосхідного врегулювання. Результатом конференції стало прийняття палестинцями фінансової допомоги на загальну суму 650 млн. дол.³⁴

Основним програмним документом Т. Блера стосовно близькосхідного врегулювання стала програма “На шляху до палестинської держави”, прийнята у квітні 2007 року. В основу положень документу лягала ідея про те, що причиною ізраїльсько-палестинського протистояння і невдач мирного урегулювання є “відсутність таких умов, при яких ізраїльтяни були б впевнені, що їх безпеці ніщо не загрожує, а палестинці чітко розуміли, що окупацію буде завершено”, до цього також додається, що однією з причин конфронтації є слабкість ПНА, відсутність необхідної “гнучкості” зі сторони Ізраїлю, а також недостатню жорсткість зі сторони США у проведенні близькосхідної політики³⁵. Таким чином програмний документ Т. Блера дещо змінив уявлення сторін про хід та методи урегулювання конфлікту.

Від початку програма представляла створення промислових зон на палестинських територіях, а саме у Дженіні, Теракумії, Ієрихоні, туристичних зон у Віфлеємі та Ієрихоні; будівництво споруд з очищення води і водопостачання у Наблусі, Салфіті, Рамалі і Секторі Газа; залучення іноземних інвестицій у палестинську економіку, а також реформування палестинських правоохоронних органів та служб. Однак майже одразу ізраїльський уряд Е. Ольмерта заблокував практично усі проекти розвитку на палестинських територіях, оскільки вони повністю суперечили принципам політики Ізраїлю стосовно депалестинізації зони “С”³⁶ і поширення на неї ізраїльського суверенітету. Згодом неефективність свого плану визнав і сам

³⁴ Майко А. Деятельность Тони Блера на посту спецпредставителя «квартета» международных посредников на Ближнем Востоке [Текст] / А. Майко. [Электронный ресурс] // Институт Ближнего Востока – 2009, 19 февраля – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=8173>

³⁵ Крылов А. «Квартет» посредников ближневосточного урегулирования. Десять лет спустя / А. Крылов // Ежегодник ИМИ – 2012. – Москва: МГИМО-Университет, 2012. – С. 233-244.

³⁶ У рамках договорів у Осло, підписаних між Ізраїлем та ПНА в період 1993 – 1995 р.р, Іудею і Самарію розділили на три зони: «територія», яка знаходиться під повним контролем палестинської адміністрації, «зона В», яка знаходиться під контролем палестинських та ізраїльських сил безпеки та «зона С», над якою у повному обсязі поширюється ізраїльський контроль.

Т. Блер. А після проведеної ізраїльтянами операції “Литий свинець” у Секторі Газа 2008 року Т. Блер вніс деякі корективи у план представництва “Квартету”, які полягали у перенесенні основних акцентів на підтримку міжнародних програм гуманітарної допомоги мешканцям Гази і відновлення громадської інфраструктури сектора³⁷.

На жаль попри усі докладені зусилля, посередницькі можливості як Лондона, так і інших сторін-посередників залишаються досить обмеженими. Так, з огляду на відверте наближення Т. Блера спочатку до ізраїльської, згодом до палестинської сторони, його діяльність не сприймалася як неупереджена, що значно обмежувало його вплив. Також існували досить сильні протиріччя між членами міжнародного “Квартету” у їх підходах щодо врегулювання конфлікту, що у свою чергу негативно позначається на ефективності діяльності “Квартету” та має негативний вплив на імідж Т. Блера як на уповноваженого представника. Більше того, аналізуючи початкову діяльність Т. Блера на посаді спеціального уповноваженого представника “Квартету”, варто підкреслити основні досягнення його роботи, що полягали у залученні міжнародних інвесторів і аж ніяк не у військово-політичній стабілізації у Секторі Газа чи на Західному березі річки Йордан.

Отже, діяльність уряду Т. Блера у врегулюванні ізраїльсько-палестинського конфлікту завжди супроводжувалася виваженістю, а також координуванням дій разом з членами усієї міжнародної спільноти. Хоча зовнішньополітична лінія Великобританії у напрямку близькосхідного врегулювання багато у чому наслідує американську точку зору, однак обрання Т. Блера на посаду голови “Квартету” посередників говорить про важливе значення саме британського досвіду у врегулюванні конфліктів на прикладі власного конфлікту у Північній Ірландії. Варто наголосити на тому,

³⁷ Крылов А. «Квартет» посредников ближневосточного урегулирования. Десять лет спустя / А. Крылов // Ежегодник ИМИ – 2012. – Москва: МГИМО-Университет, 2012. – С. 233-244.

що не завжди політика Великобританії у напрямку близькосхідного врегулювання підтримувалася Ізраїлем та ПНА, а іноді навпаки призводила до ще більшого загострення відносин обох держав, як, наприклад, реакція на інтифаду Аль-Акси у 2000 році. Та все ж, фінансова допомога Лондона та виважені політичні рішення Т. Блера у даному питанні все ж посприяли деякому потеплінню ізраїльсько-палестинських відносин.

2.2. Позиція лейбористського уряду щодо стабілізації ситуації в Афганістані

Одразу після атаки на Всесвітній торговий центр і Пентагон 11 вересня 2001 року, прем'єр-міністр Великобританії Т. Блер виступив на засіданні партії лейбористів з промовою, присвяченою цим подіям. Він заявив, що теракт 11 вересня ознаменував поворотний момент в історії і став трагедією для усієї світової спільноти, а також висловився, що у даній ситуації неможливо знайти компроміс і зрозуміти суть тероризму. “У нас є вибір: або перемогти, або бути переможеними”, – заявив Т. Блер. З того часу Великобританія оголосила про свою готовність діяти пліч-о-пліч зі США, оголосивши повномасштабну війну тероризмові та розпочала інтервенцію в Афганістан. США та Великобританія перетворили Афганістан у одну з найбільш мілітаризованих країн світу, беручи під свій контроль економіку, збуваючи зброю та військову техніку. Загалом Великобританія витратила понад 11 млрд. фунтів на ведення війни в Афганістані. І навіть під час фінансової кризи, коли були введені величезні обмеження у державному секторі економіки Великобританії, Лондон витрачав величезні суми на ведення афганської війни.

Одразу після того, як “Аль-Каїду” було визнано відповідальною за вчинення терористичного акту 11 вересня 2001 року, стало зрозумілим, що Сполучені Штати атакуватимуть Афганістан задля повалення режиму талібів. Британський уряд повністю підтримав позицію свого партнера по “особливих

відносинах”, і 2 жовтня 2001 року з трибуни брайтонського конференц-залу Т. Блер виголосив промову, у якій закликав до війни з режимом талібів у Афганістані. У цій промові прем'єр-міністр Великобританії так пояснив свою підтримку силового втручання у Афганістан: “У відносинах з Талібаном та У. бен Ладеном застосування дипломатії вже не діє”, – і додав, – “Ми оголосили ультиматум, - вони не відреагували.”³⁸

До кінця жовтня 2001 року Т. Блер розгорнув активну діяльність на Близькому Сході, ведучи підготовку військового втручання у Афганістан. Він намагався заручитися підтримкою президента Ірану М. Хатамі, відправивши до Тегерану голову Форін Офісу Дж. Стро. Відомо, що Дж. Стро був основним прихильником силового втручання у Афганістан, а тому нелегке завдання вести переговори з іранським лідером було покладено саме на нього. Однак, М. Хатамі звинуватив Великобританію у політиці подвійних стандартів з питань дотримання міжнародного права, засудивши дії Великобританії, а тому політика пошуку прихильників зазнала провалу.

У жовтні 2001 року Великобританія, згідно з санкцією РБ ООН № 1386, яка затвердила створення Міжнародних сил сприяння безпеки (МССБ) (International Security Assistance Force (ISAF)), ввела свої війська до Афганістану. Варто зауважити, що окрім участі у міжнародній миротворчій операції під егідою НАТО, Британія вела також власну антитерористичну операцію під назвою “Херрік”³⁹. Діяльність МССБ у цілому, а також контингентів окремих країн призвела до повалення режиму талібів, і як наслідок – до обрання у Афганістані голови тимчасового уряду Х. Карзая 22 грудня 2001 року.

Після створення тимчасового афганського уряду Т. Блер став першим іноземним лідером, який відвідав Афганістан у 2002 році. Як заявив

³⁸ Tony Blair's Afghanistan Speech [Text]: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.putlearningfirst.com/language/20rhet/blair.html>

³⁹ Сергеев В. Британские войска в Афганистане [Текст] [Электронный ресурс] // Институт Ближнего Востока/ В. Сергеев. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/12-10-06a.html>

британський прем'єр-міністр, метою його візиту було засвідчення тимчасовою адміністрацією виконання Великобританією її обов'язків щодо врегулювання ситуації у Афганістані, і додав: “усі ми приділяємо увагу становленню Афганістану як стабільної держави і сприяємо поверненню його у міжнародну спільноту.”⁴⁰ Таким чином Т. Блер показав себе не як агресивно налаштованого противника тероризму, а як лідера, для якого важливим є стабілізація ситуації у Афганістані та підтримка побудови демократичних інститутів у країні.

31 січня 2002 року відбувся візит у відповідь афганського лідера до Великобританії, під час якого глава тимчасової афганської адміністрації, а з 2004 року – президент Афганістану, Х. Карзай, прибув з офіційним візитом до Лондона, де провів переговори з Т. Блером. Основною темою переговорів було обговорення внеску Великобританії у підтримку миру і післявоєнну стабілізацію Афганістану. Однак на прохання Х. Карзая надіслати до Афганістану додаткові війська у складі міжнародного миротворчого контингенту, Т. Блер відповів незгодою, на відміну від Дж. Буша, який погодився збільшити американський військовий контингент. Відмова Т. Блера у збільшенні військового контингенту пояснюється зростанням невдоволень політикою лейбористської партії серед британської громадськості.

Загалом міжнародний миротворчий контингент МССБ у Кабулі на 2002 рік налічував 5 тис. чол., і знаходився під командуванням Великобританії. Кількість британських військовослужбовців у складі міжнародного миротворчого контингенту становила 1500 чол. Загальна ж

⁴⁰ Marsden Ch., Hyland J. Britain: Blair's overseas diplomacy highlights military crisis in Afghanistan / Ch. Marsden, J. Hyland [Text]: [Electronic resource] // World Socialist Web Site. – 2006, 24 November / Mode of access: <http://www.wsws.org/en/articles/2006/11/afgh-n24.html>.

кількість британських військових, дислокованих на території Афганістану станом на 2002 рік, перевищувала 2400 чол⁴¹.

19 липня 2005 року відбулася ще одна зустріч лідерів Великобританії та Афганістану. У ході двосторонніх переговорів прем'єр-міністра Великобританії Т. Блера та президента Афганістану Х. Карзая держави підписали договір “Про дружбу та співробітництво” терміном на 10 років. У ході переговорів Т. Блер запевнив, що Великобританія продовжуватиме надавати підтримку демократичним реформам в Афганістані, а також зусиллям афганського керівництва у боротьбі з тероризмом. Своєю чергою, афганський президент підтвердив, що проблема тероризму існує у Афганістані протягом багатьох років, і додав: “Жертвами тероризму були у тому числі і мусульмани, а тому не правильно говорити, що тероризм – це прояв ісламу”⁴². Х. Карзай також підтримав винесений напередодні британським судом вирок громадянину Афганістану Ф. Зардаду, звинуваченому у застосуванні тілесних тортур та порушенні прав людини у 1992 – 1996 рр. Зардад виїхав до Великобританії у 1998 році, отримав політичний притулок, а у 2002 році його було арештовано.

До кінця 2005 року чисельність військового контингенту Великобританії збільшили до 6 тис. чол., при чому близько 4 500 чол. у складі МССБ відбували місію на півдні, у провінції Гільменд, що знаходиться на кордоні з Іраном та Пакистаном – у найгарячішій точці Афганістану. Варто зауважити, що на початку 2006 року, одразу після нових заворушень у провінції, Великобританія очолила сили МССБ, що дає змогу говорити про Великобританію як про одного з ключових гравців у врегулюванні ситуації в Афганістані, адже вона була однією з держав, що мали найкращу військову

⁴¹ A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. — 39 p.

⁴² Слободин А. Лондон и Кабул Подружились на 10 лет [Электронный ресурс] // Время / А. Слободин. — Режим доступа www.vremya.ru/2005/129/5/130168.html.

підготовку та готові були витратити значні кошти на ведення військових операцій.

У листопаді 2006 року Т. Блер здійснив офіційний візит до Пакистану та Афганістану, де зустрівся з лідерами обох держав. Так, в основі візиту британського прем'єр-міністра лежало занепокоєння погіршенням становища британських військ у південній провінції Афганістану, про що свідчила офіційна статистика загиблих: 2001 року у боротьбі з режимом талібів загинув 41 британський солдат, а у червні 2006 було вже 36 жертв. У своїй 5 хвилинній промові у Кемп Бастіон – найбільшій британській військовій базі у Афганістані, що розташована у провінції Гільменд – Т. Блер заявив: “Саме тут, у пустелі, відбувається боротьба за майбутнє світової безпеки на початку XXI століття”⁴³.

Хоча усунення режиму талібів і створило умови для демократизації Афганістану, однак протягом 2001-2005 років прогрес у даному напрямку призупинився, і ситуація у Афганістані знову погіршилася. Це й не дивно з огляду на те, куди насправді ішла грошова допомога для розбудови демократичних інститутів у Афганістані. Так, з 38 млрд. дол. фінансової допомоги афганському урядові, виданої між 2002 та 2007 роками, 56% становили витрати на “оборону”, здебільшого для фінансування армії та поліції⁴⁴. Таким чином, більша частина фінансових вливань спрямовувалася на подальшу мілітаризацію Афганістану і аж ніяк не задля припинення військових дій.

Задля того, аби виправдати людські жертви та ресурси, витрачені на війну в Афганістані, Т. Блер заявляв, що британці беруть участь у афганській війні задля забезпечення національної безпеки та з метою попередження терористичної загрози з боку “Аль-Каїди”. Однак згодом британська влада

⁴³ Martson D. British Operations in Helmand Afghanistan [Text] / D. Martson // Small wars Journal, 2008.

⁴⁴ David Cameron's address to the United Nations General Assembly [Electronic resource] // Gov.uk, – 2012, 26 September – Mode of access: <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camersons-address-to-the-united-nations-general-assembly>.

верхівка пояснювала інші причини інтервенції в Афганістан. Так, головнокомандуючий сухопутних військ Великобританії Р. Даннат у промові 2007 року заявив: “...це нова смертельна “Велика Гра”⁴⁵, однак у цій грі ми маємо іншого супротивника”⁴⁶. На сьогодні Афганістан продовжує бути тією шахівницею, де намагаються поширити свій контроль великі світові гравці, що відкриє їм доступ до багатого на природні ресурси Близького Сходу. Тому інтерес Великобританії у Афганістані є очевидним. “Афганістан і весь Близькосхідний регіон є стратегічно важливим для Великобританії”, – висловився міністр оборони Великобританії Б. Ейнсворт у липні 2009 року.

Британська громадськість вимагала негайного виведення військ з Афганістану, однак Міністр оборони Великобританії Л. Фокс офіційно заявив, що такі дії можуть підірвати надійність структури НАТО, а також стимулювати більш жорстокі дії екстремістів. Окрім того, ще одним фактором, який перешкоджав виведенню збройних сил Великобританії з Афганістану було те, що всеосяжна підтримка США з боку Великобританії легітимізувала діяльність американських військових у країні.

Неабияку роль у питанні виведення військ відіграло те, що чимало американських та британських військових були і є “тіньовою армією” приватних військових компаній⁴⁷, які часто діяли поза правовим та демократичним контролем. Очевидним є те, що для таких компаній нестабільна та загрозна ситуація у Афганістані є вигідною з точки зору їх власного збагачення. Загалом з 39 зареєстрованих у Афганістані приватних військових компаній, 10 належать Великобританії, серед яких: AEGIS, ArmourGroup, Blue Hackle, Control Risks Group, Global Security, Edinburgh

⁴⁵“Велика Гра” – Геополітичне протистояння між Британською та Російською імперіями за панування у Центральній Азії (1813 - 1907).

⁴⁶ Curtis M. The Great Game: The reality of war in Afghanistan [Text] / M. Curtis // War on Want. – London, 2011, February, No. 208724.

⁴⁷ Приватна військова компанія – комерційне підприємство, яке пропонує спеціальні послуги, пов’язані з обороною та захистом будь-яких об’єктів, не рідко за участі у міжнародних конфліктах, а також зі збором інформації, стратегічним плануванням, логістикою та консультуванням.

International та інші⁴⁸. Вперше Міністерство закордонних справ Великобританії найняло такі компанії у 2004 році, а їх загальні витрати протягом 2007 – 2009 років становили понад 62 млн. фунтів. Очевидно, що негайне виведення британських військ з Афганістану призвело б до значних економічних втрат як для приватних військових компаній, так і для Великобританії.

Отже, у зв'язку з військовою інтервенцією коаліційних сил, Афганістан перетворився у одну з найбільш милітаризованих територій, адже намагання спільних коаліційних сил побороти тероризм та покарати лідерів екстремістських угруповань призвели до збільшення військових контингентів різних держав на території Афганістану, постійного переозброєння солдатів та витрату неабияких коштів для розбудови демократичних інститутів. Зрозуміло, що Великобританія погодилася на кровопролитну афганську війну, виходячи з політики підтримки США, однак не можна говорити, що бажання побороти тероризм було основним поштовхом Великобританії взяти участь у війні. У даному випадку питання стосується повернення Великобританією своїх позицій на Близькому Сході, а також максимального наближення до контролю над вигідними ресурсами.

2.3. Внесок Великобританії у врегулювання іракської кризи

Мабуть найбільш суперечливим питанням стосовно діяльності лейбористського уряду Т. Блера на Близькому Сході було питання участі Великобританії в іракській військовій інтервенції. Так, своїми діями британський уряд на чолі з Т. Блером обурих не лише європейців, а й викликав невдоволення серед власного політичного оточення. Однак британський прем'єр-міністр рішуче діяв у напрямку політики США, вкотре

⁴⁸ Curtis M. The Great Game: The reality of war in Afghanistan [Text] / M. Curtis // War on Want. – London, 2011, February, No. 208724.

вдаючись до підтримки “особливих відносин” між державами, і продовжував вживати заходів, які викликали ще більший осуд світової спільноти.

Про всеохопну підтримку Британією діяльності США у даному напрямку, свідчить спільна американсько-британська резолюція щодо Іраку, проект якої було представлено постійним членам Ради Безпеки ООН 2 жовтня 2002 р. Проект передбачав розширення кількості об'єктів, що підлягали перевіркам міжнародних інспекторів на території Іраку. Іракському уряду відводилося сім днів з моменту прийняття резолюції та оповіщення про це Генерального секретаря ООН на погодження з її вимогами, і 30 днів – на передачу ООН списку всіх об'єктів, що мають відношення до військових програм зі створення або зберігання зброї масового ураження. У разі невиконання хоча б однієї з вимог резолюції будь-яка держава-член ООН мала право застосувати “всі необхідні засоби” для її реалізації, що означало одностороннє силове вирішення загроз, які втілював Ірак, чий статус “порушника попередніх резолюцій РБ ООН” також був зафіксований в американсько-британському документі⁴⁹. У Раді Безпеки ООН до даного документу поставилися скептично, але все ж прийняли його, розширюючи свободу дій США, а разом з тим і Великобританії.

9 січня 2003 р., після тривалої інспекції, членів Ради Безпеки ООН було проінформовано про те, що міжнародним інспекторам не вдалося знайти в Іраку доказів виробництва або наявності зброї масового знищення. Очевидно, що США та Великобританія як ініціатори проведення даного дослідження залишилися невдоволені результатами. Держсекретар США К. Пауел так прокоментував ситуацію: “Сам Ірак вирішує чи варто виконувати умови та роззброюватися. Інспектори – це інспектори, а не детективи.... Саддам Хусейн і його режим зробили усе можливе та змогли переконати всіх, що

⁴⁹ Adentunji J. Kofi Annan: Tony Blair could ultimately have stopped Iraq war // the Guardian – 2012, 29 September.

інспектори не знайшли абсолютно нічого”⁵⁰. Навіть отримавши офіційне спростування підозр щодо іракської зброї масового ураження, коаліційні сили Великобританії та США залишилися при власній думці щодо ситуації в Іраку.

30 січня 2003 р. у виданні “Волл стріт Джоурнал” (Wall Street Journal) було опубліковано так званий “лист восьми”, ініційований Великобританією та підписаний головами п'яти країн-членів ЄС і трьома країнами-кандидатами. У ньому лідери Великобританії, Іспанії, Італії, Португалії, Данії, а також Чехії, Угорщини та Польщі висловлювали підтримку будь-яким діям США, у тому числі і військовим щодо роззброєння Іраку. Така позиція лейбористського уряду Т. Блера викликала обурення європейських лідерів – Франції та Німеччини, які намагалися вирішити іракське питання дипломатичними методами та заявляли про відсутність підстав для вторгнення. Таким чином Великобританія зазнала осуду держав-членів ЄС, залишившись єдиним американським союзником у веденні боротьби проти режиму С. Хусейна.

12 березня 2003 р. держсекретар США Д. Рамсфельд заявив, що очолювана США коаліція готова до військових дій проти Іраку без санкції Ради Безпеки ООН, керуючись резолюцією РБ ООН № 1441. Згодом і британський міністр оборони Дж. Хун також допустив можливість участі Великобританії у війні проти Іраку без прийняття Радою Безпеки ООН другої резолюції. Таким чином 20 березня 2003 року розпочалася військова інтервенція в Ірак. Операція тривала до 1 травня 2003 року і отримала назву “Шок і трепіт” (Shock and Awe), однак згодом її перейменували у “Свободу Іраку” (Iraqi Freedom). Британською кодовою назвою нападу на Ірак була операція “Телік” (Telick), у рамках якої брали участь близько 46 000 чоловік. Основним завданням британських військ був контроль за містом Басра, куди

⁵⁰ In quotes: Reasons for the Iraq war // BBC News UK – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2948068.html.

вони увійшли 6 квітня 2003 року, а з 2004 року коаліційні британські війська контролювали безпекову ситуацію на півдні країни та у районі Багдаду. Задля ефективнішого контролю було сформовано об'єднану британсько-іракську поліцію задля контролювання ситуації у місті.

Реакція на ці події у самій Великобританії відобразилися ще у лютому 2003 року у Лондоні, коли відбулася масова демонстрація проти діяльності уряду Т. Блера з вимогами припинити військове насильство в Іраку та Афганістані. Загальна кількість демонстрантів перевищувала 750 тис. чоловік, однак організатори мітингу стверджували, що кількість демонстрантів перевищила 2 млн. Ця демонстрація була найбільшою в історії Об'єднаного Королівства і відображала громадську думку щодо легітимності втручання до Іраку.

Так, протягом десятирічного правління Т.Блера іракське питання вважалось “ахіллесовою п'ятою” його уряду⁵¹, адже беззаперечна підтримка американського курсу щодо Іраку викликала не лише несхвалення у Європі, а й зумовила розкол стосовно даного питання всередині держави. На думку більшості дослідників наявність таких внутрішніх протиріч і зумовила дострокове передання повноважень прем'єр-міністра іншому представнику лейбористської партії – Г. Брауну 27 червня 2007 року.

Оскільки британська армія під час свого перебування в Іраку підтримувала постійну бойову готовність, ресурси вичерпувалися, а 21 липня 2007 року головнокомандуючий британських військ заявив, що воєнні ресурси знаходяться на межі. Це, у свою чергу, стало однією з причин зростання негативних суспільних настроїв у Британії на користь виведення військ з Іраку. Незважаючи на стабілізацію ситуації в Іраку, 28 серпня Г. Браун, підтримуючи політичний курс свого попередника, відмовився

⁵¹ Хмуляк М. Британсько-американські протиріччя щодо політики в Іраці з приходом до влади уряду Г. Брауна / М. Хмуляк // Сумський історико-архівний журнал – 2011, с. 24 - 26 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/siaj/2011_12-13/11hmvvub.pdf

встановлювати графік виведення британських військових, заявивши, що перед британцями стоїть “серйозна робота”, яка полягала у контролі над реформами та демократичним змінами у Іраку. Такими діями Г. Браун підтримував Дж. Буша, який неодноразово заявляв про необхідність подальшого перебування військ на іракській території. Однак Г. Браун не міг не прислухатися до думки політичних кіл всередині Британії, а також не звернути увагу на зростання невдоволення громадськості. Ситуація ускладнювалася також обвинуваченнями лейбористів у приховуванні справжніх цифр втрат в ході війни. Остаточний наказ про виведення військ з Іраку було підписано у липні 2007 року, а вже 3 вересня 2009 року британська армія майже повністю завершила процес виведення військ з військової бази міста Басри у південній частині Іраку⁵².

Великобританія зберегла в Іраку невеликий військовий загін, загальною чисельністю близько 150 військовослужбовців, офіційно повідомивши про це 22 листопада 2009 року. Більшість службовців британського військово-морського флоту (близько 100 чол.) були дислоковані на головній іракській військово-морській базі в південному порту Умм-Каср, та отримали завдання разом з американськими колегами надавати допомогу у підготовці та навчанні іракського військово-морського флоту. Передбачалася також наявність кораблів британського військово-морського флоту в територіальних водах Іраку задля забезпечення цілісності та безпеки морських нафтових трубопроводів. У 2004 році, в рамках угоди між НАТО та Іраком, Великобританія відправила своїх військовослужбовців у кількості 40 чол. для навчальної місії НАТО NTM-I. В оперативному плані НМН-I спеціалізувався на підготовці офіцерів середньої і вищої керівної ланки. Надаючи наставницьку допомогу, консультації та виконуючи заходи

⁵² Хмуляк М. Британсько-американські протиріччя щодо політики в Іраці з приходом до влади уряду Г. Брауна // Сумський історико-архівний журнал – 2011, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/siaj/2011_12-13/11hmvvub.pdf.

підготовки на території Іраку та поза його межами, а також координуючи постачання наданої на безкоштовній основі військової техніки, НМН-І зробила вагомий внесок у відбудову військового керівництва в Іраку і створення Міністерства оборони та Іракських сил безпеки (ІСБ)⁵³. 26 липня 2009 року між НАТО та урядом Республіки Ірак було укладено нову довгострокову угоду про підготовку Сил безпеки Іраку. Вона передбачає юридичний захист, який дозволить НАТО виконувати свою тренувальну місію упродовж тривалого періоду. Цей договір свідчить про те, що для Великобританії, як і для інших держав коаліції, присутність на території Іраку є необхідною з точки зору забезпечення безпеки у регіоні, а також задля співпраці у енергетичній сфері.

Загалом уряд Великобританії надав 744 млн. фунтів стерлінгів на реконструкцію Іраку, але згодом уряд Г. Брауна збільшив суму ще на 100 млн., після того, як відвідав Басру у листопаді 2006 року. Гроші скеровувалися на розбудову демократії, на медичне обслуговування, освіту, відбудову міст⁵⁴. З однієї сторони така благородна мета британців свідчила про бажання дотримуватись світових стандартів демократії та сприяти загальній безпеці Іраку, однак, з іншого боку, важко не помітити власний інтерес Великобританії у військовій присутності в екваторіальних водах та на території Іраку. Існує велика кількість документів, які свідчать про переговори британського уряду з нафтовими компаніями світу про перспективи видобутку нафти в Іраку ще за рік до початку війни. Протоколи цих переговорів суперечать заявам Тоні Блера про те, що Великобританія не мала ніякого особистого інтересу в ході окупації Іраку.

Як стверджувала міністр торгівлі Великобританії баронеса Саймонс, британський уряд упевнений, що Лондон повинен отримати частину

⁵³ NATO'S Assistance to Iraq [Electronic source]. North Atlantic Treaty Organization. Mode of access: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_51978.html

⁵⁴ Operations in Iraq: about the UK mission in Iraq [Electronic resource]. The National Archives of the Ministry of Defence. – Mode of access: <https://www.gov.uk/operations-in-iraq#news-and-events>

іракських нафтових резервів в якості нагороди за готовність підтримати США в процесі зміни влади в Іраку силовими методами⁵⁵. 6 листопада 2002р. Форін Офіс разом з компанією British Petroleum⁵⁶ обговорили можливості діяльності останньої на території Іраку після зміни режиму С. Хусейна. В ході зустрічі було наголошено: “Ірак є великою перспективою для видобутку енергоресурсів, і British Petroleum відчайдушно намагається туди дістатися. Ми стурбовані тим, що зовнішня політика може позбавляти нас можливості це зробити”⁵⁷. У жовтні 2002 року, після чергової зустрічі представників British Petroleum та Форін Офісу, міністр з питань Близького Сходу Е. Чаплін зазначив: “Shell⁵⁸ і British Petroleum не можуть дозволити собі не мати частки видобутку нафти (в Іраку) заради їх довгострокового майбутнього...”⁵⁹ І у той самий час, коли British Petroleum на зустрічі у вузьких колах зазначала, що іракська нафта – найважливіша для Британії, публічно говорить про те, що енергетичний фактор не має жодних стратегічних інтересів в Іраку.

У кінці 2002 року відбулося п'ять зустрічей між цивільними службовцями Іраку та компаніями Shell і British Petroleum, в ході яких було укладено 20-річні контракти, що стали найбільшими в історії нафтової промисловості. Вони покривали розробку половини нафтових запасів Іраку – 60 мільярдів барелів, які скуповувалися спільно British Petroleum та China National Petroleum Company, чий спільний консорціум становить 403 млн. фунтів стерлінгів (658 млн. дол.) прибутку в рік⁶⁰. Очевидним є те, що

⁵⁵ Трончук О. Нафтові війни британської аристократії – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://wartime.org.ua/518-naftov-vyni-britanskoji-aristokratyi.html>

⁵⁶ British Petroleum — британська нафтогазова компанія, створена у травні 2001 року британським підприємцем В. Н. Д'Арсі задля пошуку та видобутку нафти у районі Перської затоки.

⁵⁷ In quotes: Reasons for the Iraq war // BBC News UK – [Electronic resource]. – Mode of access: news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2948068.stm

⁵⁸ Royal Dutch Shell — нідерландсько-британська нафтогазова компанія, четверта за розміром активів у світі, згідно рейтингу Forbes 2014 і перша у рейтингу за величиною прибутків згідно Fortune Global 2014 .

⁵⁹ In quotes: Reasons for the Iraq war // BBC News UK – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2948068.stm.

⁶⁰ Ibid.

Великобританія, взявши курс на підтримку США у війні в Іраку, заздалегідь мала довгостроковий план дій щодо власних вигод та преференцій.

На вимогу громадськості Великобританії 31 липня 2009 року прем'єр-міністр Г. Браун оголосив про створення слідчої комісії стосовно детального вивчення військової інтервенції в Іраку у період з 2001 року. Спочатку мова йшла про її проведення за закритими дверима, проте пізніше це рішення було переглянуто під тиском опозиційних партій і сімей загиблих в Іраку військовослужбовців. Комісія розслідувала основні причини втручання Великобританії в Ірак на боці США, а також мала на меті стягнути відшкодування сім'ям постраждалих. Зі своєї сторони іракська влада також вела розслідування стосовно несанкціонованості військової інтервенції та порушення прав людини і громадянина щодо цивільного населення Іраку, однак значних результатів, окрім осуду світової спільноти дій США та Великобританії, це розслідування не принесло.

Генеральний Секретар ООН К. Анан, висловлюючи свою думку з приводу іракських подій та участі у них Великобританії в інтерв'ю для видання "Таймс" (The Times) сказав: "Мені завжди буде цікаво, що сталося б, якби без другої резолюції ООН Блер сказав Бушу, що тепер їх дії та погляди не співпадають, і США повинні проводити операцію самостійно. Я справді думаю, що це могло б зупинити війну. Американці змушені були б зробити паузу, для того, аби як слід обміркувати свої дії... Тоді б виникло питання, чи здатні вони вторгнутися в Ірак самостійно?"⁶¹ Виходячи з позиції генерального секретаря ООН, можна стверджувати, що Великобританія відіграла ключову роль у перебігу військових дій в Іраку, адже стала основним партнером США.

Війна в Іраку була, на думку її ініціаторів, важливим етапом боротьби з міжнародним тероризмом. В цьому сенсі вона стала продовженням

⁶¹ Adentunji J. Kofi Annan: Tony Blair could ultimately have stopped Iraq war // the Guardian – 2012, 29 September.

військової кампанії в Афганістані, маючи на меті воювати з терористами на їх території. І хоча наявність зв'язків між режимом С. Хусейна та Аль-Каїдою не підтвердилася, усунення авторитарного режиму на Близькому Сході мало сприяти, на думку США та Великої Британії, стабілізації ситуації у регіоні⁶².

Саме позиція Т. Блера стосовно війни в Іраку та підтримка дій США всупереч реакції світової спільноти і стала головною причиною розчарування британського суспільства у діяльності лейбористського уряду Т. Блера. Я. Девідсон, оглядач і радник Європейського центру політики в Брюсселі, так прокоментував дії британського прем'єра: “Фактично Т. Блер через свою співучасть у Іракській війні завдав серйозної шкоди самій ідеї “особливих відносин” між Великобританією та США... Ще одним наслідком було те, що моральний статус Великої Британії постраждав разом зі статусом США. Не можна точно сказати чи міг Т. Блер відмовити Дж. Буша від початку інтервенції, однак через беззастережну підтримку цієї війни, його історична та політична спадщина назавжди залишається скомпрометованою⁶³.”

Свого часу Д. Кемерон, будучи членом партії Консерваторів, повністю підтримував політику Т. Блера. У одному з телевізійних інтерв'ю у 2006 році, коментуючи діяльність Т. Блера у Іраку він заявив: “Треба робити так, як ти вважаєш правильним, навіть якщо це не популярно серед населення, адже це єдине, що можна зробити⁶⁴.” Однак позиція Д. Кемерона щодо інтервенції в Афганістан та Ірак досить швидко перетворилася на критику що згодом допомогло йому зайняти посаду прем'єр-міністра Великобританії у 2010 році.

⁶² Карасев А. Приоритеты британской ближневосточной политики после событий 11 сентября 2001 г. [Текст] / А. Карасев // Вестник Нижегородского университета им. Н. Лобачевского. – 2012, № 1 (1). – С. 304 – 308.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Cameron backs Blair on Iraq war [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5108584.stm

Отже, інтервенція в Ірак дозволила Великобританії вкотре заявити не лише про військовий потенціал, а й про власні зовнішньополітичні амбіції та місце, яке вона займає у світі. Діючи пліч-о-пліч зі Сполученими Штатами, Великобританія змогла повалити уряд С. Хусейна, унеможливити загрозу зброї масового ураження, а також уникнути терористичної загрози. Однак, звертаючи увагу на наявність прагматичних інтересів Великобританії у Іраку, пов'язаних з розробкою енергетичних ресурсів, можна стверджувати, що осуд міжнародної спільноти щодо діяльності Великобританії та США на території Іраку є повністю виправданим, адже інтервенція відбувалася без відповідних санкцій ООН, що означає незаконну діяльність обох держав.

Висновки до розділу 2.

Отже, проаналізувавши зовнішньополітичну діяльність Т. Блера у близькосхідному регіоні, можна зробити висновок, що регіон знаходився у полі особливих зовнішньополітичних пріоритетів лейбористського уряду. Так, необхідність врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, участь британських військ у інтервенціях в Афганістан та Ірак, окрім боротьби з тероризмом та зброєю масового ураження, мали ще й іншу мету, яка полягала, насамперед, у необхідності забезпечити доступ британських нафтових компаній до природних ресурсів, якими володіють держави регіону а також можливості збагатитися шляхом найму приватних військових компаній для ведення боротьби у цих державах.

Арабо-ізраїльський конфлікт завжди перебував у полі зору Великобританії, змінювалося, однак, бачення його подальшого вирішення. Так, якщо всеохопну підтримку Великобританії завжди отримував Ірак. То уряд Т. Блера зумів розгледіти і інший шлях вирішення конфлікту, який полягав у економічній та політичній підтримці Палестини. Адже. За його словами, велику роль відіграє внутрішньополітичний та соціальний стан

усередині країни. Як наслідок це допомогло Т. Блеру винести питання арабо-ізраїльського врегулювання на новий етап.

Діяльність уряду Т. Блера у військових інтервенціях в Афганістан та Ірак не мали внутрішньої підтримки та підтримки міжнародної спільноти, все ж лейбористи прагнули зберігати присутність у державах регіону. Проголошуючи на офіційному рівні боротьбу з тероризмом та розповсюдженням зброї масового ураження, уряд Т. Блера насправді діяв у фарватері впливу США та у напрямку задоволення інтересів провідних британських нафтових компаній, виробників постачальників зброї, а також приватних військових компаній. Зрозуміло, що така діяльність рано чи пізно мала викликати незадоволення як британської громадськості, так і провідних держав світу, що і відбулося у 2007 році, коли скандал навколо участі Великобританії у антитерористичних кампаніях призвів до відставки Т. Блера з посади прем'єр-міністра.

Варто відзначити, що після своєї відставки Т. Блер зайняв не менш важливу посаду – він був обраний головою міжнародного “Квартету” посередників у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту. Свою діяльність на цій посаді Т. Блер скеровує русло надання необхідної фінансової допомоги сторонам конфлікту задля роззброєння та розбудови демократичних інститутів.

РОЗДІЛ III. БЛИЗЬКОСХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОНСЕРВАТИВНОГО УРЯДУ Д. КЕМЕРОНА

3.1. Лівійський напрям зовнішньої політики Великобританії

Після обрання на посаду прем'єр-міністра Великобританії лідера консервативної партії Д. Кемерона 11 травня 2010 року близькосхідний вектор зовнішньої політики залишився для Великобританії одним із пріоритетних напрямків діяльності, однак, змінилися регіональні загрози. Так, проблеми демократизації Афганістану та Іраку відійшли на другий план, натомість основним зовнішньополітичним вектором консервативного уряду Д. Кемерона щодо країн Близького Сходу стало вирішення проблем, які залишила по собі “арабська весна” – хвиля масових протестів та революцій, які відбулися у Лівії, Сирії та Єгипті. Ставши прем'єр-міністром Великобританії Д. Кемерон одразу ж зіткнувся з проблемою дестабілізації ситуації у даному регіоні, що вимагало відповідної реакції зі сторони Лондона.

Отож, одразу через декілька тижнів після того у лютому 2011 року спалахнуло повстання проти лівійського лідера М. Каддафі, відбулося введення британських військ до Лівії. Так, 3 березня 2011 року військово-повітряні сили Великобританії були відправлені на аеродром у лівійському місті Зілла, з метою захисту робітників, які працювали на британські нафтові компанії, зосереджені у північному регіоні Лівії.

Коли ситуація у Лівії стала нести загрозу для цивільних громадян, Д. Кемерон 28 лютого 2011 року уповноважив Міністерство оборони Великобританії спланувати встановлення військової безпольотної зони над територією Лівії для того, щоб запобігти бомбардуванню зайнятих опозицією міст і врятувати від загибелі місцевих мешканців. Назвавши військову операцію “необхідною, законною та правильною”, британський прем'єр-міністр сказав: “Ми не повинні стояти осторонь, коли цей диктатор вбиває

людей⁶⁵.” Однак таку ініціативу британської влади не підтримували держави-члени ЄС, зокрема Німеччина, яка все ж попри масштабність конфлікту прагнула уникнути прямого військового вторгнення у Лівію. Стійку та агресивну політику Д. Кемерона підтверджували також його заяви про постачання британської зброї для лівійських повстанців, всупереч Резолюції РБ ООН № 1970, яка ввела економічне ембарго на лівійську продукцію, а також оголошувала заборону в'їзду іноземців до Лівії.

Повної згоди щодо вирішення лівійського питання не було і в самому британському уряді. Зокрема начальник військового штабу Е. Левлайн наполягав на необхідності операції проти уряду Каддафі, на противагу цьому, держсекретар із закордонних справ Великобританії В. Хейг ставився до даного питання скептично і пропонував більш стримане і виважене рішення. Д. Кемерон, маючи неповну підтримку у межах власного уряду, говорив, що потрібно розглядати усі можливі варіанти вирішення даного питання, особливо звертаючи увагу на можливість та необхідність військової операції.

Варто зауважити, що план врегулювання лівійської кризи розроблявся на основі уроків, які дала світовій спільноті військова операція в Іраку. Так, на відміну від Т. Блера, чия політику щодо Іраку засудили не лише у Європі, а й у самій Великобританії, Д. Кемерон зумів залучитися підтримкою Франції стосовно діяльності у Лівії. 7 березня 2011 року було вперше опубліковано звернення обох урядів до РБ ООН з пропозицією створити над територією Лівії безпальотну зону. Це стало своєрідним успіхом зовнішньополітичної діяльності Д. Кемерона, адже коли Т. Блер беззастережно підтримував інтервенцію США в Ірак, Д. Кемерон зумів довести, що Великобританія в змозі приймати важливі рішення без участі партнера по “особливих відносинах”. Відтак, коли заяви про впровадження

⁶⁵ Gertler J. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress. Congressional research service. – 2011, March 30, 33 p.

безпольотної зони лунали вже у два голоси – від Британії та Франції, 17 березня 2011 року РБ ООН видала Резолюцію № 1973, яка посилила економічне ембарго та встановила заборонену повітряну зону над територією Лівії як засіб захисту лівійських громадян від насилля з боку лівійського уряду.

Хоча Великобританія планувала розпочати військові дії спільно з Францією, все ж військово-повітряні сили Об'єднаного Королівства в останній момент відступили, аргументуючи це відсутністю одностайної думки всередині держави, що вкотре доводило обережність політики Д. Кемерона і засвоєння уроків на основі прорахунків свого колеги у Іраку. Різні погляди виявлялися у тому, чи законно вважати М. Каддафі основною мішенню операції, а також чи виправданим є постачання зброї лівійським повстанцям всупереч Резолюції РБ ООН № 1970. Таким чином Д. Кемерон висунув ідею роззброїти лівійських опозиціонерів до 21 лютого 2011 року. Оцінюючи перебіг ситуації у Лівії, В. Хейг у одному з інтерв'ю заявив: “Ми не прийняли жодного рішення про роззброєння повстанців, опозиції, продемократичних сил, чи як ще їх можна називати, і я не впевнений, що хтось з наших союзників наважиться це зробити⁶⁶.” Однак вже 18 лютого уряд Великобританії відкликав більше 50 ліцензій на експорт зброї і поліцейського спорядження у Лівію. Такий крок засвідчив побоювання Д. Кемерона повторення подій, які розвивалися навколо іракської кампанії, коли Британія, виступивши одним із союзників США проти С. Хусейна, втратила авторитет всередині Європи і була практично ізольована від європейських справ.

19 березня 2011 року коаліція п'яти держав – Великобританії, США, Франції, Канади та Італії – почала завдавати ракетних ударів по території Лівії. Операція міжнародної коаліції отримала назву “Одісея. Світанок”

⁶⁶ Lindström M., Zetterlund K. Setting the Stage for the Military Intervention in Libya / M. Lindström, K. Zetterlund. – October 2012. – 94p.

(Operation Odyssey Dawn), однак у Великобританії вона мала свою назву – “Еллемі” (Ellemy). Підводні човни військово-морських сил Великобританії “Тріумф” (Triumph) взяли участь у першій хвилі запуску ракет проти Лівії. Згодом до першого етапу бомбардувань долучилися повітряні військові сили “Торнадо GR-4” (Tornado GR4), дислоковані на півдні Великобританії. Окрім того, у військовій операції брали участь військово-морські сили “Кюмберленд” (Cumberland) та “Вестмінстер” (Westminster), повітряна бортова система дальнього радіолокаційного відстежування та попередження E3-D, транспортні повітряні системи “Трістар” (Tristar) та VC-10⁶⁷. Як повідомило британське видання “Телеграф” (The Telegraph), за перші чотири дні операції британське керівництво витратило близько 45 млн. дол. А вже 22 березня глава міністерства оборони США Р. Гейтс заявив, що коаліційні сили незабаром припинять активну фазу військових операцій в Лівії.

29 березня 2011 року на конференції у Лондоні було створено Контактну групу з лівійського питання, яка прийняла пропозицію ООН з координації гуманітарної допомоги цивільному населенню Лівії і вирішила провести планування довгострокової стабілізації⁶⁸. Учасниками конференції були представники 21 країни, ГА ООН, Ліги Арабських Держав, НАТО, ЄС, Організації Ісламська Конференція та країн Перської затоки, у якості спостерігача було запрошено Африканський союз, представники якого проігнорували запрошення на участь у конференції, оскільки засуджували діяльність західних сил у даному регіоні. Присутні погодилися, що Каддафі та його режим повністю втратив легітимність та вирішили продовжувати військову операцію в Лівії до тих пір, поки лівійський політичний лідер не виконає усі вимоги раніше прийнятої резолюції Ради Безпеки ООН. Зокрема, сили М. Каддафі повинні були скласти зброю, припинити насильство та будь-

⁶⁷ British foreign policy and the “Arab Spring”. Ordered by the House of Commons – 3 July 2012.

⁶⁸ UK hosts conference on Libya [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.dfid.gov.uk/news/latest-news/2011/uk-hosts-conference-on-libya/>

які напади на мирне населення. 23 жовтня 2011 року було оголошено про звільнення Лівії від диктаторського режиму та встановлений тимчасовий уряд на чолі з М. Абдулом Джалі.

Хоча політика Т. Блера в Іраку та лівійська політика Д. Кемерона має різний характер, все ж досить часто ці зовнішньополітичні вектори Великобританії ототожнюють. Російський вчений, дослідник Близького Сходу, Г. Ісаєв так проводить паралелі між інтервенцією в Ірак та бомбардуванням Лівії: «Механізми втручання у внутрішні справи обох держав досить схожі. Паралелі з Іраком тут очевидні. Агресії передувала інформаційна підготовка, головною метою якої було виправдання повалення існуючого режиму. У Іраку режим Хусейна звинуватили у розробці зброї масового ураження... У випадку з Лівією акцент було зроблено на жорстокості правлячого режиму»⁶⁹. Апелюючи до висловлювань політолога, варто згадати військові вторгнення Російської Федерації до Грузії у 2008 році та України у 2014 року, які відбувалися за схожими сценаріями анексування територій та були спричинені загарбницькими прагненнями Москви.

Всупереч тому, що початкові перетворення у Лівії пройшли успішно, постконфліктне будівництво зазнало невдач. Так, у 2013 році лідером Всезагального національного конгресу став радикально налаштований Н. Абусамейні. Як наслідок ВНК не проводив діяльність зі знищення радикальних ісламістських угруповань на території Лівії, не зумів створити ефективну поліцію та армію. Більше того, основним законом Лівії було прийнято шаріат. Хвиля чергових обурень розпочалася відтоді, коли у лютому 2014 року лівійський уряд самостійно продовжив свої повноваження ще на рік. І тривала аж до 26 січня 2015 року, коли у Женеві відбулися

⁶⁹ Востоковед Гумер Исаев о событиях в Ливии [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.meast.ru/article/gazetaru-vostokoved-gumer-isaev-o-sobytiyakh-v-livii.

переговори за посередництва ООН⁷⁰, на яких протиборчі сторони погодилися припинити вогонь, щоб досягти вирішення конфлікту мирним шляхом, однак за свідченнями місії ООН, режим припинення вогню постійно порушуються, політична криза в країні не вщухає, а відтак переговори тривають.

У січні 2013 року уряд Великобританії застреріг своїх підданих від подорожей до Лівії через можливу загрозу тероризму після наростання загрози з боку ІДІЛ. 2 серпня 2014 року Великобританія призупинила діяльність посольства у Триполі у зв'язку зі зростанням після воєнних заворушень у місті. Відтоді дипломатичні відносини між двома державами підтримуються завдяки посольству Великобританії у Тунісі.

Ці та інші важливі фактори свідчать про те, що постконфліктне будівництво у Лівії зазнало провалу, а це зіграло на руку лейбористам під час передвиборчої кампанії 2015 року. Діяльність кемерона у Лівії зазнала гострої критики з боку лідера лейбористів Еда Мілібанда. Він особливо гостро звинувачував уряд Д. Кемерона у недбалому постконфліктному будівництві у Лівії та заявив, що Великобританія допустилась однакових помилок, які свого часу зробила у Іраку, а підтвердженням цьому стали провал діяльності новоствореного лівійського уряду та міграційна проблема у Європі.

У липні 2015 року Виборча комісія з питань міжнародних відносин розпочала розслідування діяльності уряду Великобританії у Лівії та, як наслідок, радикалізації лівійського уряду. Голова комісії К. Блант заявив, що «ці події обернулися справжньою катастрофою для лівійців, а нинішньою проблемою Великобританії стала діяльність ІДІЛ, спрямована на встановлення контролю над лівійськими територіями. Ще одним викликом для лівійців стала міграційна криза.»⁷¹

⁷⁰ Libya. [Electronic source]. United nations human rights officer of the high commissioner. – Mode of access: <http://www.ohchr.org/EN/Countries/MENARegion/Pages/LYIndex.aspx>

⁷¹ Schausei F. M. I. Conflict analysis of the Libyan Civil War /F.M. Schausei // Bradburys Global risk partners.

Наразі уряд Кемерона не виключає можливість повітряного бомбардування сил ІДІЛ у Лівії, не виключають повторного вторгнення у Лівію і британські піддані. Дослідження соціологів вказують на те, що настрої британців схильні до того, аби Великобританія знову розпочала бомбардування території Лівії, але цього разу з нанесенням удару по ІДІЛ. 59 % британців підтримують військово-повітряну інтервенцію Великобританії у Лівію задля знищення ІДІЛ. Противниками інтервенції є вдвічі менше британців – 25 %⁷². Такі настрої британців зумовлені, насамперед, терористичною атакою бойовиків ІДІЛ 26 червня 2015 року у Тунісі, під час якої загинуло 40 чоловік, серед яких були і британські туристи, терактом у Парижі 14 листопада 2015 року, де загинуло понад 120 осіб, а також іншими терактами, за які взяла на себе відповідальність ІДІЛ.

Існує декілька пояснень участі Великобританії у врегулюванні лівійської кризи та провалу пост-конфліктного будівництва. По-перше, від початку заворушень у Лівії уряд Д. Кемерона висунув три умови, за яких військова інтервенція була б можливою, а саме: обґрунтована необхідність втручання, відповідність нормам міжнародного права та регіональна підтримка (що вкотре доводить поміркованість та виваженість політики консервативного уряду на відміну від політичної лінії лейбористів). Ті ж самі умови підтримав і Північноатлантичний альянс. Після того, як РБ ООН видала резолюцію про безпольотну зону над територією Лівії, Лондон уже не мав сумнівів щодо доцільності проведення операції. До такої активності консерваторів підштовхнули і спогади про попередні невдачі, пов'язані з Косово. До того ж велике значення мала підтримка дій Д. Кемерона серед лівійських повстанців.

По-друге, Великобританія зацікавлена у Близькосхідному регіоні та регіоні Північної Африки через видобуток природних ресурсів, і як

⁷² W. Jordan. Majority support UK involvement in Libya airstrikes [Electronic source]. – Mode of access; <https://yougov.co.uk/news/2015/02/18/majority-support-uk-involvement-libya-airstrike/>.

повідомляє британське видання “Форбс” (Forbes) лівійські повстанці пообіцяли поставку 35% нафти-сирцю до Британії в обмін на підтримку опозиційного уряду⁷³. До того ж, у 2009р. британська нафтова компанія British Petroleum заявила про готовність інвестувати 20 млрд. дол. у виробництво лівійської нафти протягом 20 років. Для Британії це означало повернення до близькосхідного вектору зовнішньої політики та, відповідно, встановлення там своїх важелів впливу.

По-третє, події “арабської весни” привернули увагу до одного з найуспішніших британських експортних ринків – ринку військової техніки. Найбільшим таким ринком у регіоні Близького Сходу та Північної Африки є “Ідекс” (IDEX) у Абу-Дабі, а основним британським постачальником зброї до країн Близького Сходу є “BAE Системз” (BAE Systems). Так, дані на кінець 2010 року, коли продаж зброї у країні Близького Сходу сягав найбільшого обсягу, вказують на те, що із 214,8 млн. фунтів стерлінгів від загального експорту продукції до Лівії, майже 34 млн. фунтів становив експорт збройного устаткування. Сюди входить збут боєприпасів, сльозогінного газу та військової техніки⁷⁴.

Щодо провалу пост-конфліктного будівництва найпереконливіше говорять цифри. Так, за офіційними підрахунками, кошти на бомбардування Лівії щонайменше у 13 разів перевищили кошти, витрачені на відбудову країни після завершення першої громадянської війни у Лівії у 2011 році. За восьмимісячну інтервенцію задля повалення режиму Каддафі британський уряд витратив 320 млн. фунтів, однак фінансові зусилля, спрямовані на стабілізацію ситуації у країні не перевищили і 25 млн. фунтів⁷⁵. Відтак, можна стверджувати, що швидке врегулювання лівійської кризи не вигідне для

⁷³ France, U.K. Have Differing Motives For Intervening In Libya // Forbes – 2011, 29 March, p 16.

⁷⁴ Gertler J. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress [Text] / Gertler J. // Congressional research servise. – 2011, 30 March, 33 p.

⁷⁵ Harrison. UK government spent 13 times more bombing Libya than on rebuilding post war / J. Harrison // Herald Scotland – July 2015.

провідних світових постачальників зброї та тих, хто збагачується на видобутку енергоресурсів у Лівії. У той час, як британці скерували усі свої сили на повалення режиму Каддафі, постконфліктне будівництво залишилося осторонь основних політичних амбіцій Об'єднаного Королівства. А це, своєю чергою, спричинило радикалізацію правлячого уряду Лівії та посилення впливу ІДІЛ у державі. На фоні благородної мети підтримки миру та демократії, червоною ниткою простежується економічний інтерес Великобританії, пов'язаний із видобутком енергоресурсів та відкриттям ширших ринків збуту, зокрема зброї.

3.2. Зовнішньополітична діяльність уряду Д. Кемерона у Сирії

Про свої інтереси Великобританія заявила і під час сирійської кризи, яка розпочалася 15 березня 2011 року протестами мирних жителів проти президента Б. аль-Асада і триває до сьогодні. Хвилі численних демонстрацій у Сирії не могли не привернути увагу світової спільноти, зокрема і Великобританії.

Першим кроком Д. Кемерона стосовно Сирії стало розірвання відносин з урядом Б. Асада та оголошення своєї підтримки опозиції. Спроби повалити режим президента Б. Асада призвели до тривалих заворушень, у ході яких за даними “Сирійського дослідницького центру з прав людини” (Syrian Observatory for Human Rights) загинуло понад 240 тис. чоловік, серед яких майже 12 тис. – діти.⁷⁶

Одразу після заворушень, британський уряд почав працювати над легітимізацією постачання зброї для сирійських повстанців як основного інструменту забезпечення безпеки мирних жителів, оскільки 10 травня 2011 року Рада Європейського Союзу ввела ембарго на ввезення будь-яких видів

⁷⁶ Sims A. Syrian conflict has killed nearly quarter of million people [Electronic source] // A. Sims / Independent. – 2015, 8 August. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syrian-conflict-has-killed-quarter-of-a-million-people-10446650.html>

зброї до Сирії. Саме за ініціативи Великобританії, 1 березня 2013 року заборону було знято, однак не у повному обсязі. Зняття ембарго стосувалося нелетальної техніки, за умови, якщо ця техніка використовуватиметься у гуманітарних цілях. Варто зауважити, що для Великобританії, як і для інших західних сил було досить складно приймати будь-які рішення по стабілізації ситуації у Сирії з огляду на те, від самого початку заворушень у 2011 році на боці уряду Б. Асада виступала Російська Федерація, яка і донині є надійним постачальником зброї та військових чинному уряду Сирії.

Д. Кемерон наполягав на військовому втручанні до Сирії у рамках збройних сил ООН у разі застосування сирійцями хімічної та бактеріологічної зброї. Ситуація в Сирії перейшла у “критичну фазу” 21 серпня 2013 року, коли з’явилася інформація про те, що під Дамаском було застосовано хімічну зброю, внаслідок чого загинуло понад 1400 осіб⁷⁷. Такий розвиток подій означав пряму можливість військової інтервенції. Свою точку зору стосовно доцільності втручання у Сирію Кемерон пояснював так: “Мова йде не про підтримку однієї зі сторін конфлікту, не про інтервенцію чи зміну режиму, мова йде навіть не про тіснішу співпрацю з опозицією. Йдеться про широкомасштабне застосування хімічної зброї та нашу відповідь на цей військовий злочин⁷⁸”. Однак, у даній ситуації британський прем’єр-міністр вирішив залучитися підтримкою не лише світових гравців, як у випадку з Лівією, а й поставив собі за мету діяти від імені власного народу. Однак, жодних доказів про застосування хімічної зброї урядовими військами Б. Асада виявлено не було, а тому результати парламентського голосування про військову інтервенцію в Сирію були невтішними для британського прем’єра.

⁷⁷ Парламент Британії вимагає від Кемерона пояснити постачання хімікатів до Сирії [Електронний ресурс]: Дзеркало тижня. – 2013, 2 вересня. – Режим доступу: http://dt.ua/WORLD/parlament-britaniyi-vimagaye-vid-keamera-na-poynasni-rostachannya-himikativ-do-siriyi-127686_.html

⁷⁸ Ibid.

Голосування стосовно нанесення збройного удару по Сирії відбулося 29 серпня 2013 року у парламенті Великобританії. За військове втручання висловилося 272 члени Палати громад проти 285 членів. Після закінчення голосування Д. Кемерон заявив, що якщо британський парламент, який відображає думку більшості виборців, не бажає участі Великобританії у військових діях, то і “уряд діятиме відповідним чином”⁷⁹.

Окрім того, британські депутати почали вимагати від уряду Д. Кемерона пояснень факту постачань із Великобританії до Сирії хімікатів, таких як фтористий калій та фтористий натрій, які могли використовуватися для створення бойових отруйних речовин, зокрема газу зарину. Британським ЗМІ стало відомо, що через 10 місяців після початку збройного протистояння у Сирії уряд Великобританії видав понад 3 тисячі ліцензій на експорт стратегічних контрольованих товарів до країн, режими яких Великобританія вважає відповідальними за порушення прав людини. Вартість контрактів за ліцензіями становила близько 12,3 млрд фунтів стерлінгів⁸⁰. Згодом експерти ООН підтвердили застосування під Дамаском саме зарину, однак причетність британського уряду до трагедії під сирійською столицею не довели.

У липні 2015 року міжнародна організація «Свобода інформації», використовуючи дані міжнародної правозахисної організації «Реприв» (Reprieve) у Лондоні, оприлюднила інформацію про втручання британських повітряних сил у складі коаліції США та Канади у Сирію з метою бомбардування сил ІДІЛ. Ця інформація викликала скандал в урядових та парламентських колах Великобританії, адже бомбардування у складі коаліції відбулося без погодження парламентом, як це було у 2013 році після підозр про використання сирійським урядом хімічної зброї проти мирних жителів.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Syria conflict: UK to give extra £5m to opposition groups [Electronic source] // BBC News UK – 2012, 10. – Mode of access: August www.bbc.co.uk/news/uk-19205204

Рішення Великобританії розгорнути військову діяльність проти ІДІЛ після теракту у Тунісі 26 червня 2015 року не отримало повної підтримки і серед консерваторів. Нейл Квільям, експерт з питань Близького Сходу Королівського інституту міжнародних відносин заявив, що військові дії Великобританії інтерпретуватимуться як знак слабкості: «Якщо Великобританія готова діяти опираючись на події в Тунісі – а це і буде так виглядати – та розгорне військову кампанію у Сирії проти ІДІЛ, а не проти режиму Асада, це означатиме, що вона втратить усю довіру, яка ще існувала до неї у регіоні.»⁸¹ Окрім того, скорочення бюджетних витрат на оборону Великобританії може істотно ускладнити її діяльність проти ІДІЛ, а для того, аби вести ефективну війну проти ІДІЛ як у Іраку, так і у Сирії, Великобританії необхідно активізувати свою військову присутність.

По-іншому склалася ситуація з бомбардуванням бойовиків ІДІЛ у Іраку, адже у вересні 2014 року Кемерон домігся значної парламентської підтримки у цьому питанні (524 голоси «за», 43 – «проти»). Через три місяці після військової кампанії проти ІДІЛ у грудні 2014 року, британський міністр збройних сил М. Феллон повідомив про можливість розміщення британських сухопутних військ у Іраку. Однак згодом іракський уряд на чолі з прем'єр-міністром Х. Абаді відмовився від іноземної військової присутності, а тому консервативному уряду Д. Кемерона так і не вдалося мати розмістити у Іраку свій військовий контингент.

Посилення близькосхідного вектору зовнішньої політики Великобританії та розширення її військової кампанії проти ІДІЛ у Сирії пояснюється новими викликами безпеки, які постали після терактів ІДІЛ у Тунісі, Туреччині, Парижі, після революцій «арабської весни» та внаслідок посилення міграційної кризи у Європі. Нинішній стан речей показує, що зростання кількості жертв від діяльності ІДІЛ не лише у близькосхідному

⁸¹ Halliday J , MacAskill E. British pilots took part in anti-Isis bombing campaign in Syria. / J Halliday, E. MacAskill // The Guardian. – 17 July 2015.

регіоні, але й у Європі, може скооперувати скептично налаштованих консерваторів та навіть деяких членів лейбористської партії до погодження на обмежену дислокацію британських сухопутних військ для підтримки діяльності військовоповітряних сил у Сирії.

Остаточне прийняття рішення про втручання військово-повітряних сил Великобританії у Сирію відбулося 32 грудня 2015 року, коли воно було винесено на розгляд парламенту. Загроза з боку ІДІЛ згуртувала навколо себе 397 членів парламенту проти 223, що офіційно стало наслідком початку бомбардування сирійських об'єктів, підконтрольних ІДІЛ⁸².

До більш рішучих військових дій у Сирії Великобританію вмотивувало прагнення зупинити міграційну кризу у Європі, а інші європейські держави дедалі більше готові йти у фарватері військово-політичної лінії Великобританії. Так, 27 вересня 2015 року авіаударів по Сирії, завдала Франція, яка на початку не поділяла думку Кемерона стосовно його стратегії боротьби з ІДІЛ, адже основним мотивом вторгнення Франції до Сирії була спочатку не боротьба з ІДІЛ, повалення режиму Б. Асада. Однак теракти у Парижі у листопаді 2015 року змінили французьке бачення сирійської проблеми. Німеччина навряд чи втрутиться у діяльність по боротьбі з ІДІЛ, оскільки німецька військова інтервенція у Сирію матиме негативні наслідки для політичної діяльності А. Меркель.

Головна відмінність політичного курсу Великобританії від інших європейських держав у напрямку подолання сирійської кризи полягає в тому, що Великобританія демонструє свій акцент саме на військовій складовій конфлікту, і аж ніяк не гуманітарній. Про це свідчить небажання офіційного Лондона приймати сирійських біженців, що розглядається міжнародними спостерігачами як недостатні дії у напрямку подолання міграційної кризи у

⁸² Mills C., Smith B. ISIS/Daesh: the military response in Iraq and Syria [Electronic source] // C. Mills B. Smith / House of Commons library. – 2015, 15 December. Mode of access: <http://researchbriefings.parliament.uk/Research/Briefing/Summary/SN06995>

Європі. Так, британська діяльність у цьому напрямку досить незначна порівняно з обсягом біженців переселеннями біженців, які здійснюють Німеччина та Швеція. Антиміграційні настрої Великобританії вкотре підтверджують, що прийом біженців не є головним завданням діяльності Кемерона у напрямку врегулювання сирійської кризи. Детальніше питання прийому біженців Великобританії та іншими європейськими країнами буде розглянуто у розділі IV.

Незважаючи на заяви Великобританії про розширення військового втручання у вирішення сирійської кризи, існує низка факторів які утруднюють британську участь у конфлікті за таким сценарієм: по-перше, це позиція Росії у РБ ООН та підтримка Росією сирійської обороноздатності, а також наявність у Сирії російського опорного флоту Тартус; по-друге, перешкодою є також скорочення видатків на сферу оборони в Об'єднаному Королівстві; по-третє, неабияку роль відіграє нерішучість США у даному питанні, а також те, що президент Б. Асад на відміну від лівійського лідера М. Каддафі має значну підтримку серед населення⁸³.

Свою позицію стосовно лінії поведінки Великобританії у сирійській кризі висловив і экс-прем'єр Великобританії, а тепер спеціальний уповноважений "Квартету" з близькосхідного питання, Т. Блер: "Я знаю зі свого досвіду перебування на прем'єрській посаді, наскільки важко ухвалювати подібні рішення. Коли втручаєшся, то наражаєшся на цілу низку проблем, як ми це побачили в Іраку та Афганістані. З іншого боку, якщо не втручаєшся, то ситуація сама собою не вирішується. Проблема у тому, що весь цей час ми маємо справу з одного боку з диктатурою, яка готова застосовувати надзвичайну і жахливу силу проти цивільного населення, а з іншого – з екстремістськими групами, які підтримує Іран, якщо вони шиїти, або "Аль-Каїда", якщо вони суніти. Коли складається подібна ситуація,

виносити необхідні рішення надзвичайно складно, рішення, які реально впливатимуть на ситуацію. На Заході є справжній спротив цьому, але сьогодні ми бачимо, наскільки серйозними можуть бути наслідки невтручання.⁸⁴» До слів Т. Блера варто додати також російську військову допомогу уряду Б. Асада та активізацію діяльності ІДІЛ.

Гуманітарна діяльність Великобританії щодо стабілізації ситуації в Сирії полягає наданні фінансової допомоги. Так, Британський уряд надав 27,5 млн. фунтів стерлінгів у якості гуманітарної допомоги (постачання продуктів, медикаментів, очищення води, надання притулку для громадян, які втратили свої помешкання, у Сирії, а також для сирійських біженців, які рятувалися втечею у сусідніх країнах).

Б. Асад так прокоментував діяльність уряду Д. Кемерона у напрямку Сирії: «Хіба можна очікувати, що уряд Великобританії допоможе зупинити насилля, якщо вони постачають зброю терористам⁸⁵?» Безумовно, варто врахувати і те, що Британія розширила ринки збуту військової техніки для своїх компаній, адже за офіційними даними до Сирії постачалося британського збройного устаткування близько на 0,03 млн. фунтів⁸⁶.

Важливість Сирії для Великобританії полягає у тому, що вона є одним з основних постачальників та транзитерів енергоносіїв з Іраку до європейських держав. Більше того, близько 95% сирійської нафти транспортувалося до держав ЄС до того часу, поки у вересні 2011 року європейські держави не прийняли рішення про заборону імпорту сирійської нафти⁸⁷. Однак ембарго на сирійську нафту спровокувало ситуацію, у якій програла і підтримувана

⁸⁴ Chappel S. Blair warns Syria conflict could spread outside region [Electronic source] // S. Chappel / Euronews, - 2014, 21 January. – Mode of access: <http://www.euronews.com/2014/01/23/blair-warns-syria-conflict-could-spread-outside-region/>

⁷⁹ Rogers S. UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just 'controlled'? [Electronic resource] // The Guardian. – 2011, 22 February. – Mode of access: www.theguardian.com/news/datablog/2011/feb/22/uk-arms-sales-middle-east-north-africa.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Кулькова О. Британский поход к сирийской проблеме / О. Кулькова // [Электронный ресурс]: Ближний Восток и Африка – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=2040#top.

заходом опозиція, на підконтрольних територіях якої знаходяться родовища нафти. Саме тому у 2013 році експорт нафти було відновлено, але лише для тих родовищ, які не підконтрольні режиму Б. Асада. Існує ще один фактор у сфері постачання та переробки сирійських енергетичних ресурсів, адже у сфері видобутку та переробки енергоносіїв Сирія співпрацює з Російською Федерацією, що ще більше ускладнює ситуацію з огляду на підтримку Росією чинного сирійського уряду.

Отже, намагання Лондона втрутитися у врегулювання сирійської кризи на початку її розгортання у 2011 році виявилися марними, адже прагнення британського уряду розпочати нанесення авіа ударів по Дамаску з метою повалення режиму Б. Асада не отримало підтримки з боку парламенту. Однак більш рішуче уряд Д.Кемерона розпочав діяти після активізації діяльності ІДІЛ на частині території Сирії та після переобрання Кемерона на другий термін на посаду прем'єр-міністра Великобританії. Адже з того часу парламенту вдалося ухвалити резолюцію про нанесення британських повітряних ударів по сирійській території, підконтрольній ІДІЛ. Наразі для Великобританії важливим є не факт повалення уряду Б. Асада, як це було на початку кризи, а захист та очищення території Сирії від бойовиків ІДІЛ, які стали однією з основних загроз для Великобританії після здійснення терактів у Тунісі, Туреччині, Франції, Сирії та інших державах у 2015 році

3.3. Єгипетський вектор зовнішньої політики консервативного уряду

У Єгипті заворушення почалися у 2010 році, коли погіршення здоров'я тодішнього президента Х. Мубарака спричинило масові спекуляції стосовно майбутніх президентських виборів. При цьому варто зауважити, що Х. Мубарак перебував на посаді президента Єгипту з 1981 року. Також до причин заворушень належить і те, що у листопаді 2010 року на парламентських виборах опозиція не здобула жодного місця у новому

парламенті. У січні 2011 році в Єгипті розпочалися масові протести, перший з яких відбувся у Каїрі, а демонстрація на площі Тахрір стала символом єгипетської революції.

Одразу після заворушень уряд Великобританії вжив необхідних заходів задля забезпечення безпеки власних громадян, адже щомісячно Каїр відвідувало близько 20000 туристів. Зокрема Форін Офіс надав рекомендації негайно залишити територію Єгипту у зв'язку з масовими заворушеннями, які мали загрозу для життя британських підданих. Розпочалася також евакуація співробітників дипломатичних представництв Великобританії у Єгипті. Однак для Об'єднаного Королівства все ж не обійшлося без жертв, адже 26 січня 2011 року під час розгону акції протесту на площі Тахрір, єгипетська поліція затримала та жорстоко побила журналіста британського видання "Гардіан" (The Guardian) Дж. Шенкера, що, зрозуміло ускладнило і без того напружені відносини між Великобританією та Єгиптом.

Упродовж масових заворушень британська сторона не оголошувала чіткої позиції щодо перебігу подій у Єгипті, рівно настільки, як і не реагувала на жорстокі вбивства на площі Тахрір. Так, не зважаючи на порушення прав людини у Єгипті і необхідність припинити кровопролиття, співпраця з урядом Х. Мубарака була вигідною для Великобританії в силу економічних та політичних причин. Зважаючи на перебіг подій у Єгипті, Форін Офіс оприлюднив таку заяву: "хоча Великобританія не має права вирішувати, хто має бути президентом Єгипту, все ж зрозумілим є те, що Єгипту необхідні докорінні політичні зміни⁸⁸".

11 лютого 2011 року протестувальники домоглися відставки президента Х. Мубарака, якого було арештовано у квітні разом з усіма членами його сім'ї та згодом засуджено до довічного ув'язнення. Хоча британський уряд не підтримував обмежений вибір кандидатів у президенти Єгипту, однак

⁸⁸ British foreign policy and the "Arab Spring" 3 July 2012 / House of Commons – London, 19 July 2012. – 319 p.

після виборів 2011 року, на яких перемогу здобув представник опозиції М. Мурсі, Великобританія заявила про своє визнання нового уряду Єгипту, а також про подальше сприяння досягненню стабільності у Єгипті та переходу до цивільного режиму управління.

11 лютого Д. Кемерон, разом з канцлером Німеччини А. Меркель та президентом Франції Ф. Олландом підписали декларацію про зміну правлячого режиму в Єгипті, у якій вони заявили, що новий уряд відіграватиме значну роль у розбудові демократичного суспільства у Єгипті. Також лідери трьох держав оголосили про готовність надавати підтримку під час демократичних перетворень⁸⁹.

Незважаючи співпрацю з урядом Х. Мубарака, Великобританія досить швидко встановила відносини з новим урядом Єгипту. 13 лютого глава Форін Офісу Великобританії В. Хейг провів переговори з фельдмаршалом М. Тантаві, який очолив Вищу раду Збройних сил Єгипту (ВРЗС)⁹⁰. Під час переговорів було встановлено так званий “розклад” демократичних перетворень у Єгипті. Варто зауважити, що Вища рада Збройних сил Єгипту не розглядалася західними силами, зокрема Великобританією, як така, що могла б самостійно та безперешкодно провести демократичні реформи. Більше того, ВРЗС гостро критикували як закордоном, так і всередині самого Єгипту, адже поступово з’явилися підозри щодо зв’язку Ради з попереднім урядом, а також занепокоєння погіршенням відносин з партією “Брати-мусульмани”⁹¹. Зважаючи на усі ці події, політична ситуація в Єгипті залишилася напруженою.

⁸⁹ Harriet A. World reaction to Egypt [Text] [Electronic resource] The Telegraph/ A. Harriet. – 2013, 4 July. Mode of access: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/10159658/World-reaction-to-Egypt-coup.html.

⁹⁰ Вища рада Збройних сил Єгипту – тимчасовий вищий орган державної влади Єгипту у період з 11 лютого 2011 року по 30 червня 2012 року.

⁹¹ Брати-мусульмани – міжнародна релігійно-політична організація сунітського спрямування, яка діє у низці мусульманських країн, зокрема у Сирії, Лівії, Єгипті, Йорданії.

Прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон був одним із перших, хто відвідав Єгипет одразу після революції у лютому 2011 р. В ході візиту він вкотре висловив повну підтримку Великобританією трансформацій у єгипетському уряді. “Це чудова можливість для нас вести переговори із теперішніми єгипетськими лідерами, а також переконатися в тому, що тут відбувся радикальний перехід від військового режиму до демократії”, – заявив Д. Кемерон. В ході візиту британський прем'єр зустрівся з лідером новообраного єгипетського парламенту М. Тантаві та прем'єр-міністром А. Шафіком⁹².

Варто зауважити, що Д. Кемерон в ході свого першого візиту до Єгипту після революції та повалення режиму Х. Мубарака не зустрічався з представниками партії “Брати-мусульмани”. До заворушень у Єгипті, Великобританія не мала жодних контактів з партією та підтримувала тодішній єгипетський уряд. Однак, після законних та легітимних парламентських виборів у листопаді 2011 року, Лондон переглянув свої відносини з партією “Брати-мусульмани”. З цього приводу Форрін Офіс видав меморандум, де зазначалося, що британці втратили можливість вплинути на сили, що саме зараз керують трансформаційним процесом у Єгипті. “Подобається нам це чи ні, але “Брати-мусульмани” залишаються однією з найвпливовіших політичних сил Єгипту та усього регіону загалом”⁹³. Очевидно, що “Брати-мусульмани” не мали підтримки серед правлячих кіл Великобританії, як і серед усієї європейської спільноти, більше того, у низці країн Європи організацію підозрюють у терористичній діяльності. На таку заяву Форрін Офісу представники партії “Брати-мусульмани” відповіли, що партія бере на себе відповідальність за перетворення в державі та додали: “наша партія схиляється до

⁹² British foreign policy and the “Arab Spring” 3 July 2012 / House of Commons – London, 19 July 2012. – 319 p.

⁹³ With David Cameron in Egypt [Text] / [Electronic resource]: The Economist. Mode of access: www.economist.com/blogs/bagehot/2011/02/david_cameron.

демократичних перетворень у Єгипті, які б базувалися на принципах ісламу”. Однак, все ж таки, новостворений уряд Єгипту не впорався із завданнями основних демократичних перетворень. І у серпні 2013 у Єгипті відбувся військовий переворот, в ході якого до влади прийшов міністр оборони Єгипту А. Аль-Сісі. М. Мурсі було заарештовано, а партію “Брати-мусульмани” визнано незаконною. Тоді лідери Великобританії та Франції закликали Європу переглянути свої відносини з Єгиптом та відреагувати на ескалацію конфлікту. Однак чітких офіційних заяв, окрім необхідності демократичних перетворень в Єгипті зроблено не було, що пов’язано із загостренням сирійської кризи, де Великобританія постійно намагалася прийняти безпосередню участь.

Аналізуючи революційні події у Єгипті, можна зробити висновок, що реакція Великобританії на дану революцію є набагато стриманішою у порівнянні з ситуацією в Лівії та Сирії, що свідчить про стабільні та вигідні обом сторонам відносини, які підтримувалися за часів правління Х. Мубарака. Досить довгий час Єгипет був ключовим торговим партнером Великобританії. Так, британські інвестиції у економіку Єгипту на період революції сягали більше 20 млрд. дол. Єгипет також був третім найбільшим британським торговим партнером у Африці. При цьому досить тісними є зв’язки у сфері туризму – близько 1,5 млн. британських туристів щорічно відвідували Єгипет⁹⁴. Очевидно, що зміна влади в Єгипті негативно вплинула на подальші двосторонні відносини.

Підсумовуючи, варто сказати, що не зважаючи на зміну урядів, Єгипет був і залишається однією з держав, спроможних реалізувати основні геополітичні цілі Лондона у близькосхідному регіоні, включаючи боротьбу з тероризмом, зброєю масового ураження та порушенням прав людини.

⁹⁴ British foreign policy and the “Arab Spring” 3 July 2012 / House of Commons – London, 19 July 2012. – 319 p.

Висновки до розділу3.

Отже, аналізуючи близькосхідний вектор зовнішньої політики Великобританії уряду Д. Кемерона, варто зауважити, що основним фактором його діяльності був і залишається вектор забезпечення безпеки. Знаковою подією у регіоні Близького Сходу, яка припала на початок діяльності консервативного уряду 2010 року, стала хвиля революцій та масових протестів у низці країн Близького Сходу та Північної Африки. Згодом уряд Д. Кемерона зіткнувся з проблемою активізації діяльності бойовиків ІДІЛ у регіоні, а згодом і у Європі. Два попередніх фактори стали причиною загострення міграційної кризи у Європі. Відтак, реакція Великобританії на ці події була негайною. Хоча й неоднозначно сприймалася світовою спільнотою та самими британцями.

Так, задля стабілізації військово-політичної та соціальної ситуації на Близькому Сході, спричинених подіями «арабської весни», уряд Кемерона діяв обережно і водночас рішуче. У лівійській кризі Великобританія була однією з перших держав, яка вимагала встановлення безпольотної зони та повалення режиму М. Каддафі. Хоча, на перший погляд, вже спільними зусиллями Великобританії і Франції лівійську кризу вдалося врегулювати, однак все-таки було докладено недостатньо зусиль для постконфліктного будівництва. Так, Великобританія доклала усіх зусиль у напрямку силового втручання, а Д. Кемерон зумів отримати підтримку з боку світової спільноти. Однак набагато менше було зроблено у напрямку стабілізації та постконфліктного будівництва, що і стало причиною нового загострення лівійської кризи.

Пропозиція Великобританії втрутитися у Сирію, де революційні події та терористична загроза ІДІЛ також поставили під загрозу життя мирного населення, на початку загострення кризи не увінчалися успіхом. На початку заворушень у Сирії світова спільнота не знайшла об'єктивних причин для

військового втручання та повалення режиму Б. Асада, навіть зважаючи на факт застосування хімічної зброї біля Дамаску. Більше того, ситуація і до нині ускладнюється російською підтримкою чинного уряду Сирії. І лише через чотири роки після початку кризи світова спільнота, у тому числі і Великобританія, все ж використали силову політику. Основною причиною застосування зброї стало, однак, не свавілля Асада, а терористична діяльність ІДІЛ та міграційна криза у Європі, що змусило переглянути своє відношення до сирійської проблеми.

Що ж до ситуації в Єгипті, то позиція Великобританії стосовно заворушень у Каїрі була досить стриманою, що свідчить про хороші відносини уряду Д. Кемерона з урядом колишнього президента Єгипту Х. Мубарака. Це пов'язано, насамперед з економічними та енергетичними зв'язками між державами.

Підсумовуючи, варто сказати, що висока зацікавленість Великобританії перебігом масових демонстрацій та революцій “арабської весни” та протистояння ІДІЛ супроводжується економічними інтересами Лондона у Лівії, Сирії, Єгипті, які полягають у видобутку енергоресурсів, а також відкритті ринків збуту зброї.

РОЗДІЛ ІV. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

4.1. Діяльність Великобританії на шляху до запобігання терористичної загрози

З часів терористичної атаки у США 11 вересня 2001 року у світі ще не існувало такої сильної терористичної загрози, яку зараз уособлює ІДІЛ. Так, коаліційні сили значно зменшили терористичну загрозу Аль-Каїди, однак усунення ІДІЛ лише попереду. Окрім того, дестабілізація ситуації на Сході, пов'язана не лише з терористичною діяльністю ІДІЛ, але й з міграційною кризою, іранською ядерною проблемою, а також з міграційними, соціально-демографічними та економічними проблемами, які існують у регіоні. Саме тому важливо виокремити основні аспекти боротьби з терористичною загрозою ІДІЛ та визначити основні аспекти діяльності Великобританії у цьому напрямку.

Офіційний Лондон на найвищому рівні працює над мобілізацією міжнародних сил проти ІДІЛ. У серпні 2014 року Великобританія стала однією із держав-очільниць міжнародних сил проти цієї організації. З того часу офіційний Лондон відіграє визначальну роль у посиленні міжнародної системи, яка зобов'язує розвивати внутрішні сили держав, перешкоджати фінансуванню терористичних угруповань та запобігати пересуванню терористичних груп.

12 листопада 2015 року британський парламент прийняв «Акт безпеки та протистояння тероризму». З-поміж великої кількості мір безпеки, акт містить у собі Програму запобігання, яка діє на законодавчій основі і повинна бути основою у протидії тероризму. За вимогами програми, з 1 липня 2015 року кожна область Великобританії на локальному рівні матиме законодавчі повноваження «у рамках своїх повноважень, запобігати використанню терористичних атак проти мирних жителів». Запобігання – це одна з чотирьох ланок урядової антитерористичної програми. Стратегію

запобігання тероризму вперше прийняли у 2011 році. По своїй суті вона передбачала наступні дії:

- запобігання (припинення терористичних атак);
- захист (посилення захисту проти терористичних атак);
- підготовка (якщо терористичній атаці не можна запобігти, то зменшити її вплив).

Прийняття оновленої стратегії запобігання тероризму свідчить про новий рівень терористичної загрози для Великобританії, яка постала після активізації діяльності ІДІЛ.

У жовтні 2015 року глава британської контррозвідки MI-5 Ендрю Паркер заявив, що терористична загроза для Великобританії знаходиться на небаченому за останні десятиріччя рівні у зв'язку з діяльністю угруповання ІДІЛ. «Ще, можливо, не досягнута найвища межа загрози, незважаючи на наші успіхи. Ми не можемо бути абсолютно впевненими в тому, що припинили її. Ми вважаємо, що існує змова проти Об'єднаного Королівства, яка готується терористами в Сирії»⁹⁵, - заявив Паркер. Занепокоєння можливістю теракту у Великобританії є виправданим, адже Великобританія у складі коаліції світових держав веде боротьбу з ІДІЛ у Іраку та Сирії та намагається перешкодити подальшій експансії бойовиків.

Ще однією проблемою Великобританії є те, що деякі британські піддані ведуть боротьбу на стороні злочинного угруповання ІДІЛ на Близькому Сході. Однак у серпні 2015 року ситуація набула ще більш загрозливого характеру, адже ІДІЛ закликала британських джихадистів здійснювати теракти на території Великобританії, а не вирушати воювати в Сирії. У

⁹⁵ Терористична загроза для Великобританії знаходиться на небаченому рівні. [Дзеркало тижня - 28 жовтня 2015.Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/WORLD/glava-mi-5-zayaviv-scho-teroristichna-zagroza-dlya-velikobritaniyi-perebuvaye-na-nebachenomu-rivni-189296_.html

зв'язку з цими заявами, чисельність британських військ спеціального призначення було збільшено.⁹⁶

З метою кращого реагування на терористичні загрози Об'єднаний центр терористичного аналізу спільно зі Службою безпеки Великобританії щороку визначає рівень загрози тероризму. До основних рівнів належать наступні:

- low (низький) – терористична атака є неможливою;
- moderate (помірний) – низька вірогідність нанесення терористичної атаки;
- substantial (високий) – є висока вірогідність терористичної атаки;
- severe (дуже високий) – дуже висока вірогідність нанесення терористичної атаки;
- critical (критичний) – неминуча загроза терористичної атаки⁹⁷.

Сучасний стан загрози тероризму для Великобританії характеризується як дуже високий, що зумовлено активізацією діяльності ІДІЛ не лише у близькосхідному регіоні (теракти у Тунісі, Єгипті, Туреччині), а й на території Європи, адже після теракту у Франції у листопаді 2015 року Британія оголосила про найвищий рівень захисту від терористичних атак.

Задля протистояння терористичній загрозі, Великобританія намагається залучитися підтримкою держав регіону Близького Сходу. Британський уряд підтримує Ірак на чолі з прем'єр-міністром Хайдер аль-Абаді та його зусилля у втіленні реформ, а також працює над примиренням обох держав задля об'єднання іракського суспільства у боротьбі з ІДІЛ. Британські збройні сили беруть участь у тренуваннях та наданню зброї для Збройних сил Іраку та Курдистану для посилення їх обороноздатності під час бомбардування бойовиків ІДІЛ.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Terrorism and national emergencies [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.gov.uk/terrorism-national-emergency/terrorism-threat-levels>

Великобританія постачає майже 60 млн. фунтів стерлінгів допомоги постраждалим від нападів бойовиків ІДІЛ, включаючи надання допомоги 3 млн. вимушених переселенців.⁹⁸ Допомога полягає у постачанні питної води, медикаментів, засобів гігієни. Великобританія співпрацює з урядом Іраку, ООН та міжнародною спільнотою для забезпечення скоординованої, ефективної та всеохопної гуманітарної допомоги.

Отже, тероризм – одна з основних загроз Великобританії з моменту розгортання діяльності ІДІЛ, і вона, як жодна з держав не може вирішити цю проблему самостійно. Глобальна коаліція працює над проблемами, які походять від ІДІЛ шляхом військових операцій та надання гуманітарної допомоги. Вона працює також над зменшенням притоку бойовиків до Європи, ретельно перевіряючи усіх біженців, які потрапляють на територію Великобританії, надає гуманітарну допомогу постраждалим від дій ІДІЛ та перешкоджає притоку фінансової допомоги бойовикам.

4.2. Проблеми та виклики на шляху до врегулювання іранської ядерної загрози

Найбільшу небезпеку Іран несе через свою ядерну програму, яка розглядається світовою спільнотою як загроза для регіональної безпеки. Ізраїль, який найімовірніше може стати основною мішенню використання іранської ядерної зброї, і Саудівська Аравія, яка є основним супротивником Ірану у регіоні, з неабиякою силою тиснули на західних лідерів з метою переконати Іран припинити свою ядерну програму.

Ситуація в регіоні ще більше ускладнилася після початку громадянської війни в Сирії, в якій Іран опосередковано бере участь на боці режиму Б. Асада, надсилаючи добровольців з числа бійців з “Корпусу стражів ісламської революції”. Крім того, за іранської підтримки на боці режиму

⁹⁸ Terrorism and national emergencies [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.gov.uk/terrorism-national-emergency/terrorism-threat-levels>

Б. Асада у Сирії воюють загони ліванського воєнізованого угруповання «Хезболла», яке США та країни Європи визнають як терористичну організацію. Натомість країни Заходу, Туреччина і значна частина арабських країн, таких, як Саудівська Аравія, підтримують в зазначеному конфлікті сирійську опозицію. На цьому тлі питання домовленостей між Іраном та країнами Заходу щодо іранської ядерної програми набуло особливої гостроти.⁹⁹

Іран міг би бути оплотом стабільності та процвітання на Близькому Сході, однак на сьогодні, навіть враховуючи власний ресурсний потенціал, він таким не є, оскільки попередньо Тегеран обрав курс самоізоляції на дипломатичному фронті; його економіка перебуває у регресивному становищі і протягом останнього десятиліття постійно спостерігався її спад. Унаслідок введення санкцій значно впали прибутки від продажу нафти – основної експортної одиниці Ірану (80% експорту). У 2010 році продаж нафти скоротився від 4 мільйонів барелів за день до 2,2, а у 2014 році ця цифра становила ще менше – 1.2 млн¹⁰⁰. Дві третини запасів іранського природного газу залягають у регіонах, які лише розвідуються.

Іран з часу ісламської революції 1979 року ще не обрав для себе вигідних союзників і тільки на початку починає встановлювати відносини з Заходом. З часів ісламської революції в Ірані британсько-іранські відносини перебували у стадії занепаду у зв'язку з загрозами Ірану. Британське посольство у Ірані було відкрите лише у 1988 році, однак у 2011 році посольство вкотре закрили. Це, звісно стало перешкодою для розуміння іранського світогляду, а також для встановлення особистих відносин, які є необхідною умовою двосторонніх дипломатичних відносин. Відтоді Форін Офіс отримував інформацію про суспільні настрої та зміни у політичному

⁹⁹ Яворська Г.М. Женевські домовленості щодо іранської ядерної проблеми: наслідки для регіональної безпеки. / Г.М. Яворська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1418/>

¹⁰⁰ UK policy towards Iran. The third report of session 2014 – 2015 / House of Commons. – 8 July 2014.

житті країни від третіх сторін: партій, медіа-репортерів, статей та від місій інших держав¹⁰¹.

Посольство Великобританії у Ірані відкрили 23 серпня 2015 року, після підписання Віденських домовленостей¹⁰² про припинення ядерної програми Ірану та поступове зняття санкцій Заходу. Перегляд двосторонніх відносин між Іраном та Великобританією дозволить Ірану відіграти потенційно важливу роль у диверсифікації британських енергетичних ресурсів та забезпечить енергетичну безпеку через постачання нафти та газу.

Потенційно Іран є одним і основних експортних та інвестиційних ринків для Великобританії. Існує декілька секторів, де британці дослідили інвестиційні перспективи розвитку двосторонніх британсько-іранських відносин: розвиток фінансового ринку, банківської та страхової сфер, перебудова енергетичної структури, розвиток освітньої сфери, сфери телекомунікацій та новітніх технологій¹⁰³.

До останнього часу досягнення домовленостей щодо розв'язання проблеми ядерної загрози Ірану здавалося цілковито неможливим. Ситуація почала змінюватися після виборів президента Ірану в червні 2013 р., коли на цю посаду було обрано Х. Роухані, який має великий дипломатичний досвід, насамперед, щодо ведення переговорів з ядерної програми.

Перший значний дипломатичний успіх у відносинах між Іраном і Заходом було закріплено на переговорах в Женеві щодо іранської ядерної програми між Іраном та «шісткою» міжнародних посередників (п'ять постійних членів ООН – США, Франція, Великобританія, Росія, Китай – та Німеччина) за участю верховного представника ЄС із зовнішньої та оборонної політики К. Ештон. Третій раунд переговорів завершився 24

¹⁰¹ UK policy towards Iran. The third report of session 2014 – 2015 / House of Commons. – 8 July 2014.

¹⁰² Joint Comprehensive plan of action. - Vienna 2015, July 14, 159 p.

¹⁰³ Ibid.

листопада 2013 р. у Женеві досягненням проміжних домовленостей, які учасники загалом оцінили як визначний успіх.¹⁰⁴

У результаті Женевських домовленостей Іран погодився зупинити побудову ядерного реактора в Араку (вважається, що там може вироблятися плутоній) та надати ширший доступ міжнародним інспекторам на свої ядерні об'єкти. Крім того, Іран зобов'язався припинити збагачення урану вище 5 % і «нейтралізувати» (розмити) наявні в нього запаси високозбагаченого урану до позначки нижче 5 %. В обмін на це світове співтовариство погодилося на послаблення міжнародних санкцій проти Ірану на загальну суму близько 7 млрд дол. США¹⁰⁵.

Остаточну угоду було підписано 24 липня 2015 року у Відні між Іраном і шістьма державами (США, Китаєм, Росією, Великобританія, Францією і Німеччиною). Основними пунктами угоди стали наступні:

- Тегеран зобов'язаний продати або утилізувати майже весь запас збагаченого урану. За даними американської розвідки, Іран накопичив 10 тонн збагаченого урану. Йому дозволено залишити тільки 3%. Протягом найближчих 15 років Іран може зберігати до 300 кг урану, збагаченого не більш ніж до 3,67%.

- Тегеран зобов'язаний знизити потужності із збагачення урану. Західні держави пішли на велику поступку, дозволивши Ірану і далі збагачувати уран. Проте Ісламська республіка повинна зменшити на дві третини кількість центрифуг – із приблизно 20 000 до 6 100. Ірану дозволили залишити тільки найстаріші й найменш ефективні центрифуги.

- Євросоюз і США скасують санкції. Країни Заходу знімуть усі заборони на ведення грошових операцій з іранськими фізичними та

¹⁰⁴ ¹⁰⁴ Яворська Г.М. Женевські домовленості щодо іранської ядерної проблеми: наслідки для регіональної безпеки. / Г.М. Яворська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1418/>

¹⁰⁵ Katzmann K., Kerr P. Iran nuclear agreement. / K. Katzmann, P. Kerr// Congressional research agreement. – 20 November 2015.

юридичними особами, а також на купівлю боргових паперів Тегерана. Буде скасовано обмеження на імпорт нафти і газу з Ірану, а також на торгівлю програмним забезпеченням, дорогоцінними металами, продукцією для транспортного і машинобудівного секторів.

- Західні держави розморозять \$150 млрд активів Ірану. Цю величезну суму, еквівалентну половині річного ВВП Ірану, заблоковано на рахунках західних банків. Повернувши ці гроші, Тегеран зможе зміцнити економіку і посилити політичний вплив на Близькому Сході.¹⁰⁶

З огляду на сучасну ситуацію на Близькому Сході вартим уваги є вплив Ірану на Сирію. Форін Офіс стверджує, що Іран взаємодіє з Сирійським режимом Асада для убезпечення від іноземного втручання у Дамаск. Іран також міг відіграти свою роль у переговорному процесі у Женеві у січні-лютому 2014 року стосовно встановлення процесу демократичних перетворень у Сирії. Однак його участь у переговорному процесі було відхилено, коли стало зрозуміло, що Іран не зобов'язався виконувати вимоги Женевського комюніке, на основі якого і базувалися переговори.

Варто зауважити, що досить часто зовнішньополітичні інтереси Великобританії та Ірану збігалися, починаючи з 1979 року та продовжують збігатися і до тепер у деяких сферах, наприклад у напрямку збереження стабільності у Афганістані (роль Ірану у Боннській конференції 2001 року, результатом якої стало створення перехідного уряду Афганістану після повалення режиму Талабів), а також у сфері запобігання розповсюдження наркотиків у регіоні.

Іран та Великобританія також мають спільні погляди на діяльність ІДІЛ у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, зокрема в Іраку, однак їх погляди різняться у моментах вирішення проблеми територіальної експансії ІДІЛ. Іран є одним із найбільш впливових гравців у іракській внутрішній

¹⁰⁶ Katzmann K., Kerr P. Iran nuclear agreement. / K. Katzmann, P. Kerr// Congressional research agreement. – 20 November 2015.

політиці, і цей вплив посилюється ще більше з моменту виведення американських та британських військ. Основним інтересом Великобританії у примиренні з Іраном виступають кілька факторів, основними з них є: підтримка регіональної стабільності через зменшення загрози зі сторони Ірану проти британських партнерів у регіоні (наприкладі Ізраїлю), а також зменшення іранського антизахідного впливу у Сирії, Лівані на окупованих палестинських територіях; збільшення спектру постачальників енергетичних ресурсів та вуглеводнів до Великобританії та інших держав-членів ЄС шляхом залучення енергоресурсів Ірану; захист економічних інтересів Великобританії у регіоні Близького Сходу; розвиток економічної привабливості Ірану для Великобританії у тих регіонах, де, імовірно, може спостерігатися найвища частка взаємної торгівлі, а також там, де найбільше досліджені експортні можливості Ірану та можливості розміщення британських компаній; підвищення розуміння стандартів прав людини у Ірані, особливо стосовно смертної кари та свободи слова.

Іран повинен розпочинати презентувати себе як інвестиційно привабливу державу. Перші кроки у цьому напрямку вже зроблено. На Економічному форумі у Давосі у січні 2014 року, іранський президент Х. Роухані, та іранський міністр нафти Б. Занганех повідомили про готовність до залучення інвестицій та новітніх технологій у Іранський промисловий та енергетичний сектор. Міністр Занганех вказав також, що британська нафтова компанія Брітіш Петролеум (BP plc) є однією з потенційних партнерів Ірану у розвитку енергетичної сфери¹⁰⁷.

Отже, Іран упродовж багатьох десятиліть після ісламської революції розглядався Великобританією як джерело ядерної загрози, політичної та економічної нестабільності. Історичний момент встановлення дипломатичних відносин між Іраном та Заходом таки відбувся, однак, чи

¹⁰⁷Закіянов Д. Хто виграв, а хто програв від угоди з Іраном?// Д. Закіянов // Forbes - 15 липня 2015.

правильно обидві сторони розуміють умови Віденських домовленостей? Адже, для Великобританії підписання угоди з Іраном означає, насамперед, усунення ядерної загрози, відкриття нафтогазотранспортних шляхів до Європи та усунення дестабілізуючого фактору Ірану у регіоні Близького Сходу. Іран, навпаки, у примиренні з Заходом переслідує мету зняття економічних та політичних санкцій. А тому про успішність усунення загрози зі сторони Ірану говорити зарано.

4.3. Міграційна криза у Великобританії та проблеми її врегулювання

Порушення безпекової ситуації у регіоні Близького Сходу та Північної Африки несе за собою чималу кількість викликів та загроз, одна з яких – міграційна. Для Великобританії міграція завжди була болючим питанням, а основною проблемою нинішнього часу стало стрімке збільшення міграційних потоків з регіону Близького Сходу та Північної Африки, у зв'язку з соціальними проблемами, спричиненими «арабською весною» та активізацією діяльності ІДІЛ на Близькому Сході. Міграційна криза у Європі визнана Корлівським інститутом міжнародних відносин однією з основних загроз для добробуту та безпеки Великобританії нинішнього часу.

Коаліційний уряд Д.Кемерона ще у 2010 році зобов'язався зменшити рівень міграції до кількості «десятків тисяч.»¹⁰⁸ Варто зауважити однак, що основними мігрантами на той час були громадяни країн ЄС. Уряд Д. Кемерона вніс на розгляд такі основні пропозиції щодо обмеження потоку мігрантів:

¹⁰⁸ Wintour P. David Cameron's migration policy branded a mistake by former ministers [Electronic source] // P. Wintour/ – The Guardian, - 2015, March 2. Mode of access: <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/mar/02/david-cameros-migration-policy-branded-a-mistake-by-former-ministers>

- Позбавити мігрантів з країн ЄС протягом перших чотирьох років перебування у Британії права на податкові знижки і безкоштовне муніципальне житло;
- Позбавити мігрантів права отримувати допомогу на дітей, що живуть за межами Об'єднаного Королівства;
- Виселяти мігрантів з Британії, якщо через півроку після в'їзду в країну вони не знайдуть роботу;
- Обмежити права мігрантів привозити в країну своїх родичів;
- Прискорити депортацію засуджених злочинців;
- Збільшити терміни заборони на повторний в'їзд в країну для жебраків і шахраїв, виселених з Великобританії;
- Заборонити громадянам країн, що нещодавно вступили в ЄС, працювати у Великобританії доти, поки економіки цих країн не інтегруються в ЄС¹⁰⁹.

Попередньо цей план був ще жорсткішим, та з побоювань не отримати достатньої підтримки від країн-членів ЄС, Кемерон все ж відмовився від квоти на прийом мігрантів. Однак, зважаючи на значне скорочення міграційних потоків з держав ЄС завдяки внесеним пропозиціям, загальна кількість мігрантів не зменшилася, адже перед Європою постала інша, більш загрозлива міграційна криза з регіону Близького Сходу та Північної Африки.

Високий рівень міграції спричинив стрімке зростання кількості населення. Так, з 2000 року кількість населення у Великобританії збільшується приблизно на 400 тис. чол. щороку. За прогнозами Бюро національної статистики через наступні 10 років кількість населення Великобританії збільшиться на 5 мільйонів і становитиме приблизно 70 мільйонів, більше того 60% від зростання становитимуть майбутні мігранти з країн Близького Сходу та їх діти. Найбільше мігрантів до Великобританії та й

¹⁰⁹ Кемерон оприлюднив план обмеження міграції до Британії. ВВС Україна. – 28 листопада 2014 р.

і до усєї Європи прибуває із Сирії. Від самого початку сирійської кризи у 2011 році, Великобританія гарантувала притулок понад 5000 сирійцям.¹¹⁰

Задля того, аби регулювати потік мігрантів та біженців, Великобританія запустила власні урядові програми, які регулюють прийом мігрантів з інших країн. Так, Програма захисних воріт (The Gateway Protection Program (GPP) та Схема мандатного розподілу біженців (Mandate Refugee Scheme (MRS) – це програми, які координуються Міністерством внутрішніх справ Великобританії (Home office) разом з Верховним комісаром ООН у справах біженців. GPP надає право визначеній кількості найбільш постраждалих біженців знаходити свій притулок у Великобританії, при цьому щорічна квота становить 750 чол. На відміну від GPP, MRS надає право на переселення до Великобританії лише тим біженцям, які мають тісний родинний зв'язок з британськими підданими.¹¹¹

Внаслідок небувалої міграційної кризи у Європі, 7 вересня 2015 року британський прем'єр-міністр анонсував розширення діючої «Схеми переселення постраждалих сирійців». Згідно цього розширення, британський уряд планує прийняти 20000 постраждалих сирійців додатково до тих, яких планується приймати за програмами GPP та MRS. Однак можливість отримати статус біженців у Великобританії матимуть лише ті мігранти, які знаходяться виключно у таборах для біженців під егідою ООН, здебільшого з таборів для біженців у суміжних з Сирією країнах – з Лівану, Йорданії та Туреччини. Тобто сирійські біженці, які попередньо потрапили у інші країни Європи не можуть емігрувати до Об'єднаного Королівства¹¹².

Однак, навіть зважаючи на розширення можливостей переселення постраждалих сирійців, Великобританія, на думку провідних держав Європейського Союзу, все ж докладає недостатньо зусиль для вирішення

¹¹⁰ Page B. British attitude to the immigration in the 21 century / B. Page // Chairman Ipsos MORI Social research institute. – 2009.

¹¹¹ Gateway protection program; good practice guide // Refugee action and refugee council. – 2008., 71 p.

¹¹² Gateway protection program; good practice guide // Refugee action and refugee council, – 2008, - 78p.

міграційної кризи у Європі. Великобританія помітно поступається своїми діями у напрямку надання притулку сирійським біженцям на відміну від Німеччини, яка заявила, що не ставить обмежень щодо кількості біженців, яким вона готова надати притулок. У 2015 році Німеччина очікує прийняти 800000 біженців, протягом п'яти наступних років - ще 500000.

Міграційна політика Великобританії стосовно сирійських біженців є досить настороженою та обережною, адже поряд з намірами допомогти постраждалим від бомбардувань сирійцям, існує ризик нелегальної міграції, контрабанди, тероризму. Аби запобігти цьому, Великобританія вийшла на міжнародний рівень співпраці і спільно з Францією підписали угоду, спрямовану на врегулювання ситуації з нелегальними мігрантами в районі Кале на березі Ла-Маншу у Франції. За умовами договору Лондон виділить 10 млн євро на модернізацію технічного устаткування для охорони Євротунелю. Компанія-оператор Євротунелю Groupe Eurotunnel SE також отримає фінансову допомогу, щоб найняти більше охорони. Великобританія і Франція направлять поліцейські сили в Кале, щоб боротися з організованими злочинними угрупованнями, які організують доставку нелегалів на північ Франції, а також у Великобританію через Євротунель. Крім цього, Лондон виділить протягом наступних двох років ще 10 млн євро на надання гуманітарної допомоги нелегалам. Верховний комісар ООН у справах біженців Антоніо Гутьєррес привітав цю гуманітарну частину плану Великобританії і Франції.

Важливим фактором британської міграційної політики є суспільна думка британців щодо прийому сирійських мігрантів. 76% корінних британців хочуть скорочення потоку мігрантів до Великобританії. Окрім того, більшість британців виступають за вихід Великобританії з ЄС через міграційну кризу. Якби референдум про вихід Великобританії з Європейського Союзу, який повинен бути проведений до кінця 2017 року, відбувся сьогодні, то, згідно з результатами дослідження (в якому взяли

участь понад 1 тис. осіб) 51% підданих королівства виступили б за вихід зі складу ЄС. 49% воліли б не розривати відносин з Брюсселем. При цьому з останніх 22%, можливо, змінили б свою думку, якщо нинішня міграційна криза, викликана небувалим за масштабами напливом біженців з країн Близького Сходу та Північної Африки в Європу, продовжила б посилюватися.¹¹³

Великобританія невпинно наголошує і на фінансовій складовій прийому сирійських біженців. Прибулі до Великобританії біженці відбираються згідно встановленої ООН процедури, а після оформлення документів вони отримують гуманітарну захисну візу строком на 5 років. За процедурою прийому біженці протягом 12 місяців отримуватимуть від держави підтримку, яка включає в себе реєстрацію, здобуття шкільної освіти, послуги центрів пошуку роботи, усі соціальні гарантії та курси англійської мови. Ці та інші процедури вимагають значних витрат з боку держави, однак Великобританія все ж вносить хоча і невелику, але власну частку у вирішення міграційної кризи у Європі¹¹⁴.

Отже, проблема міграції постала для Великобританії з новою силою після революцій на Близькому Сході та у Північній Африці, а також внаслідок активізації діяльності ІДІЛ. Хоча Великобританія завжди намагалася обмежити міграційні потоки до своєї країни, все ж вона змушена взяти на себе відповідальність за участь у військових операціях проти ІДІЛ, що, безумовно, нанесло шкоди сирійським громадянам, які шукають притулку за межами своєї держави. Задля регулювання та обмеження притоку біженців до Великобританії, офіційний Лондон працює в рамках власних урядових програм, які передбачають встановлення квот на прийом біженців, діє спільно з Верховним комісаром ООН у справах біженців, а

¹¹³ Page B. British attitude to the immigration in the 21 century / B. Page // Chairman Ipsos MORI Social research institute. – 2009, - 23 p.

¹¹⁴ Resettlement programme 2014 / UNHCR Resettlement Handbook. – October 2014, 428 p.

також намагається залучитися підтримкою країн-членів ЄС, однак спільної загальноєвропейської лінії поведінки Великобританія не прийняла і досі.

Висновки до розділу 4

Великобританія, маючи неабиякий інтерес до регіону Близького Сходу, намагається постійно зберігати там свою присутність, а тому офіційному Лондону доводиться стикатися з новими викликами та загрозами, які невинно виникають у регіоні. У результаті подій останнього десятиліття у Великобританія, та й уся світова спільнота відчула на собі докорінно нові загрози, спричинені несподівано новими поворотами у військово-політичній діяльності країн регіону.

Основними загрозами для Великобританії на сучасному етапі стали: терористична загроза від бойовиків ІДІЛ; загроза застосування зброї масового ураження та міграційна криза у Європі з країн Близького Сходу та Північної Африки (передусім із Сирії).

Після виходу на міжнародну арену «Ісламської держави Іраку та Леванту», загроза тероризму постала з новою силою, яка так гостро не існувала у Великобританії ще з теракту 2006 року. Великобританія на урядовому рівні визначає ступінь терористичної загрози як «дуже небезпечний» та намагається охороняти свої кордони від терористичних угруповань. Та, зрештою, загроза ІДІЛ невинно зростає, не зважаючи на заходи, проведені всередині держави та поза її межами.

Досить нагальним для Великобританії до недавня було усунення ядерної загрози Ірану шляхом відмови останнього від продовження ядерної програми. Після підписання угоди у Відні у липні 2015 року Іран зобов'язався припинити збагачення урану у попередніх масштабах, а Великобританія та Захід взяли на себе повноваження відкликати економічні та політичні санкції проти Ірану. На перший погляд, домовленість з Іраном призведе до зменшення напруженості у регіоні, встановленні нових

зовнішньоекономічних зв'язків з Тегераном, а також розширення спектру енергетичних транзитерів та постачальників. Однак поряд із вищезазначеним варто зауважити, що для Ірану угода у першу чергу означає скасування санкцій та вихід держави на міжнародну арену, що несе за собою розширення зв'язків з іншими державами, такими як Сирія, та наростання напруженості з такими, як Ізраїль.

Для вирішення міграційної проблеми Великобританія обрала курс на обмежений прийом сирійських біженців і на відміну від інших держав-членів Європейського Союзу, не готова надавати притулок усім без винятку мігрантам. Навпаки, офіційний Лондон вимагає зменшення притоку біженців до Європи, а у разі недосягнення цієї мети – погрожує виходом з Європейського Союзу. Керуючись урядовими програмами GPP MRS, призначеними для контролю руху мігрантів до Великобританії, Лондон намагається фільтрувати притік біженців, відбираючи для себе працездатне та у майбутньому платоспроможне населення.

ВИСНОВКИ

Отже, регіон Близького Сходу є і залишається одним з незмінних зовнішньополітичних пріоритетів Великобританії. Так, в силу своїх імперських амбіцій Об'єднане Королівство намагається здійснювати свій вплив у регіоні задля отримання власних довгострокових переваг ннасамперед у економічній та енергетичні сферах. Однак з початком XXI століття Великобританія переглянула свою зовнішню політику щодо країн близькосхідного регіону у оборонному та безпековому напрямку у зв'язку з веденням боротьби з тероризмом, поширенням зброї масового ураження, авторитарними режимами правління, встановленими у низці держав Близького Сходу.

Відповідно до поставлених мети та завдань у процесі написання роботи було проаналізовано комплекс документів та офіційних заяв, які визначають основні напрямки зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході. “Доктрина міжнародної спільноти” Т. Блера, проголошена 22 квітня 1999 року, була першою офіційною заявою, яка окреслювала пріоритети зовнішньополітичної діяльності Об'єданого Королівства не лише у регіоні Близького Сходу, а й в усьому світі. В основу “доктрини” було покладено ідею об'єднання світу задля подолання найбільших загроз в умовах, які виникли у кінці XX століття. Втіленням загроз Т. Блер вважав конфліктогенність близькосхідного регіону, а також правлячі режими у Іраку та Афганістані. Наступна промова, виголошена Т. Блером у 2004 році, стала офіційним оформленням антитерористичної кампанії у Іраку та закликала світову спільноту звернути увагу на загрозу розвитку міжнародного тероризму на Близькому Сході. Важливим у даному контексті став виступ британського лідера, який відбувся у 2006 році, коли Т. Блер зосередив свою

увагу на необхідності боротьби з тероризмом, зброєю масового ураження, порушенням прав людини.

Документальне оформлення зовнішньої політики лейбористів на Близькому Сході було здійснено у березні 2008 року, коли був прийнятий документ “Стратегія національної безпеки Великобританії: безпека у взаємозалежному світі.” В основу стратегії лягла теза про необхідність боротьби з тероризмом та зброєю масового ураження, втіленням яких стали країни “осі зла”, як основного напрямку зовнішньополітичної діяльності Великобританії на Близькому Сході. Стратегія національної безпеки під назвою “Сильна Британія у добу невизначеності”, прийнята у 2010 році консервативним урядом Д. Кемерона відображала якісно нове бачення загроз та методів боротьби з ним. І хоча у даній стратегії основне місце посів розвиток економіки, як запоруки розвитку держав, а згадки про конкретні загрози та ворогів були відсутніми, однак події “арабської весни”, змінили бачення консервативного уряду на розвиток відносин з державами Близького Сходу. Так, у 2012 році Д. Кемерон висловив свою позицію щодо подій “арабської весни”, яка полягала у необхідності повалення диктаторських режимів та демократизації Лівії, Сирії та Єгипту. Останній перегляд політики безпеки та оборони Великобританії відбувся у кінці листопада 2015 року, коли уряд британський уряд та парламент прийняли «Стратегію національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки». Ця стратегія передбачає збільшення державних витрат на сферу безпеки та оборони. Що включає в себе переоснащення армії новими видами зброї та збільшення її чисельності. Посилення оборонних витрат пов’язано з загостренням безпекової ситуації насамперед на Близькому Сході, а також у Східній Європі. Так, діяльність терористичного угруповання ІДІЛ та їх численні терористичні акти змусили Великобританію переглянути свою оборонну політику у близькосхідному напрямку.

Відтак, аналізуючи вищезгадані документи та заяви лідерів Великобританії можна говорити про те, що близькосхідний вектор зовнішньої політики Великобританії змінювався і продовжує змінюватися відповідно до викликів та загроз, які існують у регіоні. Варто також зауважити, що політика уряду Т. Блера у даному напрямку була більш агресивною та залежною від дій США, аніж політика консервативного уряду Д. Кемерона. Так, Д. Кемерон більш виважено ставиться до вибору основних політичних, військових та економічних напрямків співпраці з країнами Близького Сходу, роблячи висновки з основних прорахунків лейбористського уряду, а також виходячи з пріоритетності загроз, які виникають.

Зважаючи на дестабілізацію у регіоні у зв'язку зі спалахом інтифади Аль-Акси (2000 рік), антитерористичними операціями у Афганістані та Іраку (2001 рік; 2003 рік), основними пріоритетними напрямками зовнішньої політики Великобританії на Близькому Сході періоду урядування лейбористів стало арабо-ізраїльське врегулювання, а також боротьба з тероризмом та зброєю масового ураження.

Основними аспектами зовнішньої політики лейбористів щодо арабо-ізраїльського врегулювання стали, по-перше, створення “Квартету” посередників у 2002 році, де Великобританія відіграла одну з ключових ролей. По-друге, досить важливим для британського уряду стало питання щодо припинення вогню на територіях Ізраїлю та Палестини, що досить гостро постало після інтифади Аль-Акси. Одним з основних напрямків близькосхідного врегулювання для уряду Т. Блера був пошук союзників серед держав регіону, однак спроби заручитися підтримкою з деякими державами Близького Сходу не увінчалися успіхом. Варто відзначити діяльність Великобританії у напрямку надання фінансової допомоги Палестинській національній адміністрації на проведення реформ, про що свідчать конференції у Лондоні (2005 рік) та Парижі (2007 рік). Показовим є також факт обрання Т. Блера на посаду голови “Квартету” посередників у

2007 році, який основним напрямком своєї діяльності оголосив демократизацію інститутів Палестини та припинення вогню на ізраїльських та палестинських територіях, однак, варто підкреслити те, що основними досягненнями роботи Т. Блера на посаді голови “Квартету” стало залучення міжнародних інвесторів, тобто робиться акцент на економічній складовій близькосхідного врегулювання, а військово-політичний фактор залишився поза увагою.

Основним викликом для діяльності уряду Т. Блера на Близькому Сході стала інтервенція в Афганістан та Ірак. Так, попри осуд усієї світової спільноти та несхвальні позиції серед британської громадськості, Т. Блер відправив військовий контингент Великобританії спочатку до Афганістану, а згодом – до Іраку. Не зважаючи на існування офіційної позиції з приводу втручання, яка полягає у необхідності боротьби з тероризмом та зброєю масового ураження, існує й інша, відмінна від офіційної, точка зору. Так, участь Великобританії у військових операціях у Афганістані та Іраку головним чином була зумовлена бажанням Лондона утримати свої важелі впливу у регіоні, прагненням задовольнити економічні інтереси приватних військових компаній та провідних енергетичних корпорацій Великобританії.

Після приходу до влади у Великобританії Д. Кемерона відбулася різка переорієнтація основних напрямків британської зовнішньої політики у регіоні Близького Сходу, яка полягала у врегулюванні криз “арабської весни”, що мали найбільші наслідки у Лівії, Сирії та Єгипті, терористичною загрозою ІДІЛ та питанням вирішення іранської ядерної загрози. І хоча у своїй доктрині зовнішньої політики та національної безпеки 2010 року Д. Кемерон усіляко оминав вирішення проблем силовим методом, все ж загроза тероризму та революційні події у близькосхідному регіоні визначили основний напрямок діяльності Великобританії щодо даного регіону, який полягав у забезпеченні безпеки, стабільності та демократизації країн Близького Сходу.

Реакція Великобританії на заворушення у Лівії у лютому 2011 року була миттєвою, адже міністерство оборони Великобританії одразу ж спланувало встановлення військової безпольотної зони над лівійською територією задля запобігання бомбардування міст. Також одним з основних аспектів діяльності уряду Д. Кемерна став захист британських підданих, які під час заворушень перебували на території Лівії. Варто також зауважити, план врегулювання лівійської кризи розроблявся на основі уроків, отриманих в Іраку. Саме тому перед початком військових дій Д. Кемерон вважав обов'язковим заручитися підтримкою союзників, і таким союзником для Великобританії стала Франція. Варто, однак, зауважити, що бомбардування Лівії та повалення режиму Каддафі не призвело до очікуваних результатів, оскільки основні сили британського уряду були скеровані саме на військовий аспект вирішення цього конфлікту, і аж ніяк не на постконфліктне будівництво. Такий підхід до врегулювання лівійського питання, своєю чергою призвів до нових суперечностей уряду Тріпполі, протестів мирних жителів, а також до активізації сил ІДІЛ у Лівії.

На початковому етапі врегулювання сирійської кризи попри усі наполягання Д. Кемерона на необхідності військового втручання в країну задля повалення режиму Б. Асада, світова спільнота все ж не знайшла вагомих причин для військової інтервенції. Ситуацію ще більш загострювала підтримка Російською Федерацією уряду Асада. Саме тому діяльність Великобританії щодо стабілізації ситуації в Сирії полягала у наданні гуманітарної допомоги країні. Однак із наростанням терористичної загрози, яка полягала у діяльності ІДІЛ, Великобританія все ж переглянула своє бачення врегулювання сирійського питання та у 2015 році британський парламент підтримав військове втручання Великобританії до Сирії. Інтервенція 2015 року на законодавчому рівні пов'язана саме з діяльністю ІДІЛ, однак де-факто, місце має і бажання повалення уряду Асада.

Революція в Єгипті викликала серед британської владної верхівки неоднозначну реакцію, адже Великобританія тісно співпрацювала з урядом Х. Мубарака у енергетичній сфері. Однак, британський уряд зумів налагодити контакти і з М. Мурсі, новим президентом Єгипту з 2011 року, та запевнив у підтримці новоствореної ВРЗС. Більше того, Д. Кемерон був одним із перших лідерів, який відвідав Єгипет одразу після революції 2011 року. Під час візиту британського прем'єр-міністра сторони обговорили обсяги надання допомоги для трансформаційного процесу у Єгипті. Після військового перевороту, який відбувся у Єгипті у серпні 2013 року, уряд Д. Кемерона досить стримано ставиться до надання допомоги державі у підтримці демократичних перетворень.

Основними причинами участі Великобританії у врегулюванні криз «арабської весни» стали видобуток та переробка енергоресурсів, зокрема нафти, адже було укладено багатомільйонні контракти британських нафтових компаній з Лівією та Єгиптом. Готовність Великобританії інвестувати у виробництво лівійської нафти понад 20 млрд. дол. означала бажання Об'єднаного Королівства повернути важелі впливу у близькосхідному регіоні. Не менш важливим фактором для участі Об'єднаного Королівства у арабських революціях стало відкриття прибуткових ринків збуту зброї. Так, найбільше британської зброї було продано саме під час революцій Лівії та Сирії.

Перед консервативним урядом Д. Кемерона постає дедалі більше нових загроз для забезпечення безпеки. Так, врегулювання криз «арабської весни», терористична загроза з боку ІДІЛ, врегулювання ядерної загрози Ірану та міграційна криза у Європі, викликана цими явищами, є основними перешкодами для безпеки та процвітання не лише Великобританії, але й Європи у цілому. Терористичні акти ІДІЛ у 2015 році змусили Великобританію переглянути своє ставлення щодо сучасного стану терористичної загрози, який зараз визначається Лондоном як «критичний».

Врегулювання питання ядерної загрози Ірану також несе за собою загрозові наслідки для стабільності міжнародної системи. Так, хоча сучасний ядерний статус Ірану визначається Віденськими домовленостями 2015 року, однак загроза полягає у перегрупуванні сил на карті Близького Сходу, де шиїтський Іран знову стає повноцінним гравцем.

Неабияк гостро постало перед Великобританією і питання міграції. Так, новий виток дестабілізації військово-політичної ситуації у близькосхідному регіоні спричинив нечуваний потік міграції до країн Європи. Уряд Великобританії не готовий приймати до себе біженців у таких великих кількостях, як це робить, наприклад, Німеччина, через що виникають протиріччя серед європейських держав. Великобританія готова приймати біженців в обсязі, що не перевищує розмір квот, встановлених урядовими програмами. У разі, якщо кількість біженців перевищить обсяг встановлених квот, відсоток євроскептиків у країні різко збільшиться.

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що в основі близькосхідної політики британських правлячих урядів 1997 – 2015 рр. спостерігається прагнення забезпечити безпеку Великобританії та, як наслідок, задовольнити її економічні та політичні інтереси Великобританії. Економічні інтереси проявляються, насамперед, у дотриманні багатомільйонних енергетичних контрактів, а політичний – у встановленні у державах Близького Сходу таких урядів, співпраця з якими у подальшому могла б втілити в життя основні прагнення Лондона у співпраці з державами даного регіону.

Відтак, можна говорити, що близькосхідний вектор зовнішньої політики Великобританії ще тривалий час залишатиметься пріоритетним для Об'єднаного Королівства, не залежно від урядів, які формуватимуть його основний зовнішньополітичний курс. Це пояснюється зростанням терористичної загрози та присутністю значних економічних інтересів

Лондона у близькосхідному регіоні, пов'язаними з видобутком та продажем енергоресурсів та розширенням ринків збуту зброї на Близькому Сході.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література

1. Вайденфельд В., Вессельс В. Европа от А до Я. Справочник европейской интеграции / В. Вайденфельд, В. Вессельс; пер. с нем. Л. Греле, Н. Лапурина, Е. Шинкевич, Л. Малахова, Г. Шалаева; под ред. А. Хиршвелде. – Berlin: Albers XII, 2002. – 544 с. – ISBN 9984-645-90-8.
2. Громько А. Внешняя политика Великобритании: от империи к «осевой державе» / А.Громько // Космополис. – 2005. – №1.
3. Закіянов Д. Хто виграв, а хто програв від угоди з Іраном? / Д. Закіянов // Forbes – 15 липня 2015.
4. Захарченко А. Международная конференция в Лондоне о предоставлении политической и финансовой поддержки новому палестинскому правительству [Текст] / А. Захарченко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/13-03-05.htm>.
5. Исаев Г. О событиях в Ливии [Текст] / Г. Исаев // [Электронный ресурс]: Санкт-Петербургский центр изучения Ближнего Востока. – Режим доступа: www.meast.ru/article/gazetaru-vostokoved-gumer-isaev-o-sobytiyak.
6. Їжак О. Антанта з розрахунку // Дзеркало тижня. – 2010, 13 листопада. – №42.
7. Кандуба Т. Атлантизм у зовнішній політиці Т. Блера [Текст] / Т. Кандуба. – Донецьк: Донецький національний університет, 2010. – 232 с.
8. Карасев А. Приоритеты британской ближневосточной политики после событий 11 сентября 2001 г. [Текст] / А. Карасев // Вестник Нижегородского университета им. Н. Лобачевского. – 2012, № 1 (1). – С. 304 – 308.
9. Кемерон оприлюднив план обмеження міграції до Британії. ВВС Україна. – 28 листопада 2014 р.

10. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник / В. Копійка, Т. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губернського. – К.: Знання, 2009. – 751с.
11. Крушинський В. Британська Європа чи європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах / В. Крушинський. – К., 2003 р.
12. Крылов А. «Квартет» посредников ближневосточного урегулирования. Десять лет спустя / А. Крылов // Ежегодник ИМИ. – Москва: МГИМО-Университет, 2012. – С. 233-244.
13. Кулькова О. Британский поход к сирийской проблеме / Кулькова О. // [Электронный ресурс]: Ближний Восток и Африка – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=2040#top.
14. Майко А. Деятельность Тони Блэра на посту спецпредставителя «квартета» международных посредников на Ближнем Востоке [Текст] / А. Майко // [Электронный ресурс]: Институт Ближнего Востока – 2009, 19 февраля – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=8173>.
15. Пик С. США – Велика Британія: «особливі відносини» / С. Пик. – К.: Знання, 2006. – 283 с.
16. Подобінська-Штик Т. Протистояння безпековим загрозам у США та Великій Британії: порівняльний аналіз / Т. Подобінська-Штик // Віче – 2011, 4 листопада – №6.
17. Пономарев М. Реорганизация вооруженных сил Великобритании. – [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www.rau.su/observer/N02_94/012.
18. Сергеев В. Британские войска в Афганистане [Текст] / В. Сергеев // [Электронный ресурс]: Институт Ближнего Востока. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/12-10-06a.htm>.
19. Сидорук Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 354 с. – ISBN 978-966-441-157-5.

20. Слободин А. Лондон и Кабул Подружились на 10 лет / А. Слободин // [Электронный ресурс]: Время. – Режим доступа www.vremya.ru/2005/129/5/130168.html.

21. Слюсаренко Е. Мировая реакция на события в Сирии: мнения разделились / Е. Слюсаренко // [Электронный ресурс]: Голос России – 2013, 29 августа – Режим доступа: rus.ruvr.ru/news/2013_08_29/Mirovaja-reakcija-na-sobitija-v-Sirii-mnenija-razdelilis-1679/.

22. Талайко Т. Война в Ираке и трансатлантические отношения // Журнал международного права и международных отношений – 2005 г. – № 2.

23. Терористична загроза для Великобританії знаходиться на небаченому рівні. [Дзеркало тижня - 28 жовтня 2015.Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/WORLD/glava-mi-5-zayaviv-scho-teroristichna-zagroza-dlya-velikobritaniyi-perebuyaye-na-nebachenomui-rivni-189296.html>

24. Трончук О. Нафтові війни британської аристократії [Електронний ресурс] / Трончук О. // Військова панорама. – 2011, 11 грудня. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/518-naftov-vyni-britanskoyi-aristokratyi.htm>

25. Хмуляк М. Британсько-американські протиріччя щодо політики в Іраку з приходом до влади уряду Г. Брауна [Електронний ресурс] / М. Хмуляк // Сумський історико-архівний журнал. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/siaj/2011_12-13/11hmvvub.pdf.

26. Хмуляк М. Уряд Т. Блера у формуванні американсько-британської коаліції в Іраку [Текст] / М. Хмуляк // Вісник Національного університету імені Тараса Шевченка / гол. Редактор В. Колесник – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. - № 101. – С. 53 – 57.

27. Шишкіна В. Головні тенденції трансформації збройних сил провідних країн Європи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpcvsd/2011_3/11.pdf

28. Яворська Г.М. Женевські домовленості щодо іранської ядерної проблеми: наслідки для регіональної безпеки. / Г.М. Яворська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1418/>
29. Яковенко Н. Внесок Великої Британії в діяльність НАТО / Н. Яковенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин 2006. – 254 с. – ISBN 978-967-461-167-5.
30. Adentunji J. Kofi Annan: Tony Blair could ultimately have stopped Iraq war [Text] / J. Adentunji // the Guardian; Editor-in-chief A. Rusbridger. – 2012, 29 September.
31. Bush G. W. State of the Union address [Electronic source]. – Mode of access: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-4540>
32. Chappel S. Blair warns Syria conflict could spread outside region [Electronic source] // S. Chappel / Euronews, - 2014, 21 January. – Mode of access: <http://www.euronews.com/2014/01/23/blair-warns-syria-conflict-could-spread-outside-region/>
33. Cowel A. War deaths in Syria said to top 100 000 / A. Cowel // [Electronic resource] // the New York Times. – 2013, 26 June – Mode of access: <http://www.nytimes.com/2013/06/27/world/middleeast/syria.html>.
34. Curtis M. The Great Game: The reality of war in Afghanistan [Text] / M. Curtis // War on Want. – London, 2011, February, No. 208724.
35. Dumbrell J. A Special Relationship. Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq / John Dumbrell. – London, New York, 2006.
36. Gertler J. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress [Text] / Gertler J. // Congressional research servise. – 2011, 30 March, 33 p.
37. Gordon Ph. H. Allies at War. America, Europe, and the Crisis over Iraq / Ph. H. Gordon, Jeremy Shapiro. – London, 2004.
38. Gregory F. The UK's First National Security Strategy: A Critical and Selective Evaluation / F. Gregory // Real Instituto Encano – 2008, 7 April.

39. Grevi G., Helly D., Keohane D. European Security and Defence Policy The first 10 years (1999 – 2009). / G. Grevi, D. Helly, D Keohane // European Union Institute for Security Studies – 2009.

40. Jordan W.. Majority support UK involvement in Libya airstrikes [Electronic source]. – Mode of access; <https://yougov.co.uk/news/2015/02/18/majority-support-uk-involvement-libya-aistr/>.

41. Harriet A. World reaction to Egypt [Text] / A. Harriet // [Electronic resource] The Telegraph. – 2013, 4 July. Mode of access: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/10159658/World-reaction-to-Egypt-coup.html.

42. Harrison. UK government spent 13 times more bombing Libya than on rebuilding post war / J. Harrison // Herald Scotland – July 2015.

43. Katzmann K., Kerr P. Iran nuclear agreement. / K. Katzmann, P. Kerr// Congressional research agreement. – 20 November 2015.

44. Lehrer J. The Blair Doctrine // Online news hour. – 1999, April [Electronic resource]: Mode of access: http://www.pbs.org/newshour/bb/international/jan-june99/blair_doctrine4-23.html.

45. Lindström M., Zetterlund K. Setting the Stage for the Military Intervention in Libya – Decisions Made and Their Implications for EU and NATO / M. Lindström, K. Zetterlund // – 2012, October. – 94p. – ISSN 16050-1942.

46. Marsden Ch., Hyland J. Britain: Blair's overseas diplomacy highlights military crisis in Afghanistan / Ch. Marsden, J. Hyland [Text]: [Electronic resource] // World Socialist Web Site. – 2006, 24 November / Mode of access: <http://www.wsws.org/en/articles/2006/11/afgh-n24.html>.

47. Martson D. British Operations in Helmand Afghanistan [Text] / D. Martson // Small wars Journal, – 2008.

48. Meyers H. Doctrine of international community. Ten years later / H. Meyers // – Yale journal of international affairs: Spring, 2009, p. 5 – 14.

49. Reeve R, Street T. The 2015 SDSR: The Strategic Issues/ R Reeve, T Street // Oxford research group. – 20 November 2015
50. Page B. British attitude to the immigration in the 21 century / B. Page // Chairman Ipsos MORI Social research institute. – 2009.
51. Rogers S. UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just 'controlled'? [Electronic resource] // the Guardian. – 2011, 22 February. – Mode of access: www.theguardian.com/news/datablog/2011/feb/22/uk-arms-sales-middle-east-north-africa.
52. Sims A. Syrian conflict has killed nearly quarter of million people [Electronic source] // A. Sims / Independent. – 2015, 8 August. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syrian-conflict-has-killed-quarter-of-a-million-people-10446650.html>
53. Shipman T. We'll use military force to free Libya, vows PM: Cameron plans no-fly zone over country and even threatens to send British troops – 2011, 1 March // [Electronic resource]: Mode of access: www.dailymail.co.uk/news/article-1361629/Libya-David-Cameron-plans-fly-zone-threatens-send-British-troops.
54. Schausei F. M. I. Conflict analysis of the Libyan Civil War /F.M. Schausei // Bradburys Global risk partners.
55. Stamp G. Chilcot inquiry Iraq war report delayed to 2013 [Electronic resource] // BBC News UK –Mode of access: www.bbc.co.uk/news/uk-politics-18858217.
56. UK policy towards Iran. The third report of session 2014 – 2015 / House of Commons. – 8 July 2014
57. Wither J.K. British Bulldog or Bush's Poodle? Anglo-American Relations and the Iraq War / J.K. Wither // Parameters. – 2003-2004. – Winter. – P.67-8.
58. Wintour P. David Cameron's migration policy branded a mistake by former ministers [Electronic source] // P. Wintour/ – The Guardian, - 2015, March 2. Mode of access: <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/mar/02/david-camerons-migration-policy-branded-a-mistake-by-former-ministers>

59. Wolf A. Lefevre R. Tunisia: a revolution at risk / A. Wolf, R. Lefevre. [Electronic resource] // the Guardian. – 2012, 18 April. – Mode of access: www.theguardian.com/commentisfree/2012/apr/18/tunisia-revolution-at-risk.

Джерела

60. Великобритания [Текст]: Электронная еврейская энциклопедия. – 2006, 28 сентября – [Электронный ресурс]: Режим доступа: www.eleven.co.il/article/10872.

61. Великобританія та Франція співпрацюватимуть у сфері військової авіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/velykobrytaniyata_frantsiya_spivpratsyuvatymut_u_rozvytku_viyskovyh_droniv_5136.html.

62. Военная доктрина Великобритании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawru.info/base29/part3/d29ru3813.htm>.

63. Катастрофический политический просчет Кэмерона [Электронный ресурс] // Информационное агентство Регнум. – Режим доступа: www.regnum.ru/news/polit/1701112.html.

64. Ливийская война и Европейский Союз [Электронный ресурс]:– Режим доступа: http://www.ng.ru/courier/2011-10-17/9_livia.html.

65. Парламент Британії вимагає від Кемерона пояснити постачання хімікатів до Сирії [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2013, 2 вересня. – Режим доступу: http://dt.ua/WORLD/parlament-britaniyi-vimagaye-vid-keamera-royasniti-postachannya-himikativ-do-sirii-127686_.html.

66. Ради США Саркози сделал ставку на Лондон, а не Берлин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.izvestia.ru/news/421653.

67. США и Британия за усиление присутствия ООН в Ираке [Электронный ресурс] // Русская служба BBC. – 2007, 7 августа. – Режим доступа: news.bbc.co.uk/hi/russian/international/newsid_6927000/6927539.

68. США и Британия за усиление присутствия ООН в Ираке [Электронный ресурс]: Русская служба Би-би-си. - 2007. 2 августа. - Режим доступа: news.bbc.co.uk/1/hi/russian/international/newsid_6927000/6927539.

69. Afghanistan Coalition Military Fatalities By Year [Electronic resource]. - Mode of access: <http://icasualties.org>.

70. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy [Text] Parliament by Prime Minister. — October, 2010. – 39 p.

71. British foreign policy and the “Arab Spring” 3 July 2012 / House of Commons – London, 19 July 2012. – 319 p.

72. Cameron backs Blair on Iraq war [Electronic resource] // BBC News. – 2006, 23 June – Mode of access: news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5108584.stm.

73. Cameron backs Blair on Iraq war [Electronic resource] // the Guardian. – 2007 – Mode of access http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5108584.

74. Gateway protection programme; good practice guide // Refugee action and refugee council. – 2008.

75. David Cameron’s address to the United Nations General Assambley [Electronic resource] // Gov.uk, – 2012, 26 September – Mode of access: <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camerons-address-to-the-united-nations-general-assembly>.

76. Doucat L. Migrant crisis: Why is it erupting now? [Electronic source] // L. Doucat / - BBC news, - 2015, September 2015. Mode of access: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34224619>

77. France, U.K. Have Differing Motives For Intervening In Libya [Electronic source] // Forbes – 2011, 29 March. – Mode of access: <http://www.forbes.com/sites/energysource/2011/03/29/france-u-k-have-differing-motives-for-intervening-in-libya/>.

78. In quotes: Reasons for the Iraq war [Electronic resource] // BBC News UK. – Mode of access: news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2948068.stm.

79. Iraq Coalition Military Fatalities By Year [Electronic resource]. - Mode of access: <http://icasualties.org>.

80. Joint Comprehensive plan of action. - Vienna 2015, July 14, 159 p

81. Libya. [Electronic source]. United nations human rights officer of the high commissioner. – Mode of access: <http://www.ohchr.org/EN/Countries/MENARegion/Pages/LYIndex.aspx>

82. London conference in Libya. Chair's statement [Electronic resource]. – Mode of access: www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110329.

83. National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review 2015 / Printed in the UK by the Williams Lea Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationery Office. ISBN 9781474125956. – 2015 November, - 96p.

84. NATO'S Assistance to Iraq [Electronic source]. North Atlantic Treaty Organization. Mode of access: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_51978.html

85. Operations in Iraq: about the UK mission in Iraq [Electronic resource] // The National Archives of the Ministry of Defence. – Mode of access: <https://www.gov.uk/operations-in-iraq#news-and-events>.

86. PM statement on National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. / Electronic Source. – Mode of access: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-on-national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015>

87. Stevenson A. Britain braces for Libya intervention Policy [Electronic resource]. – Mode of access: www.politics.co.uk/news/2011/03/18/britain-braces-for-libya-intervention

88. Syria conflict: UK to give extra £5m to opposition groups [Electronic resource] // BBC News UK. – 2012, 10 August Mode of access: www.bbc.co.uk/news/uk-19205204.

89. The Big 3 and ESDP France, Germany and the United Kingdom European Foreign and Security Policy – 2006, November, No. 5.

90. The Blair doctrine (Doctrine of international community) [Electronic source] // Global policy Forum. – 1999, April 29. – Mode of access: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/154/26026.html>

91. The national Security Strategy of the United Kingdom: Update 2009. Security for the next generation [Text] Parliament by Prime Minister – June, 2009, 64 p.

92. The terrifying rise of ISIS: Map that shows how terror group's tentacles now reach from Algeria to Afghanistan [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2960463/The-terrifying-rise-ISIS-Map-shows-terror-group-s-tentacles-reach-Algeria-Afghanistan.html>

93. Terrorism and national emergencies [Electronic source]. – Mode of access: <https://www.gov.uk/terrorism-national-emergency/terrorism-threat-levels>

94. Tony Blair's Afghanistan Speech [Text]: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.putlearningfirst.com/language/20rhet/blair.html>.

95. Tony Blair's speech to the Foreign Policy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.guardian.co.uk/politics/2006/mar/21/iraq.iraq1>.

96. Resettlement programme 2014 / UNHCR Resettlement Handbook October 2014

97. UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just 'controlled'? [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/feb/22/uk-arms-sales-middle-east-north-africa#_.

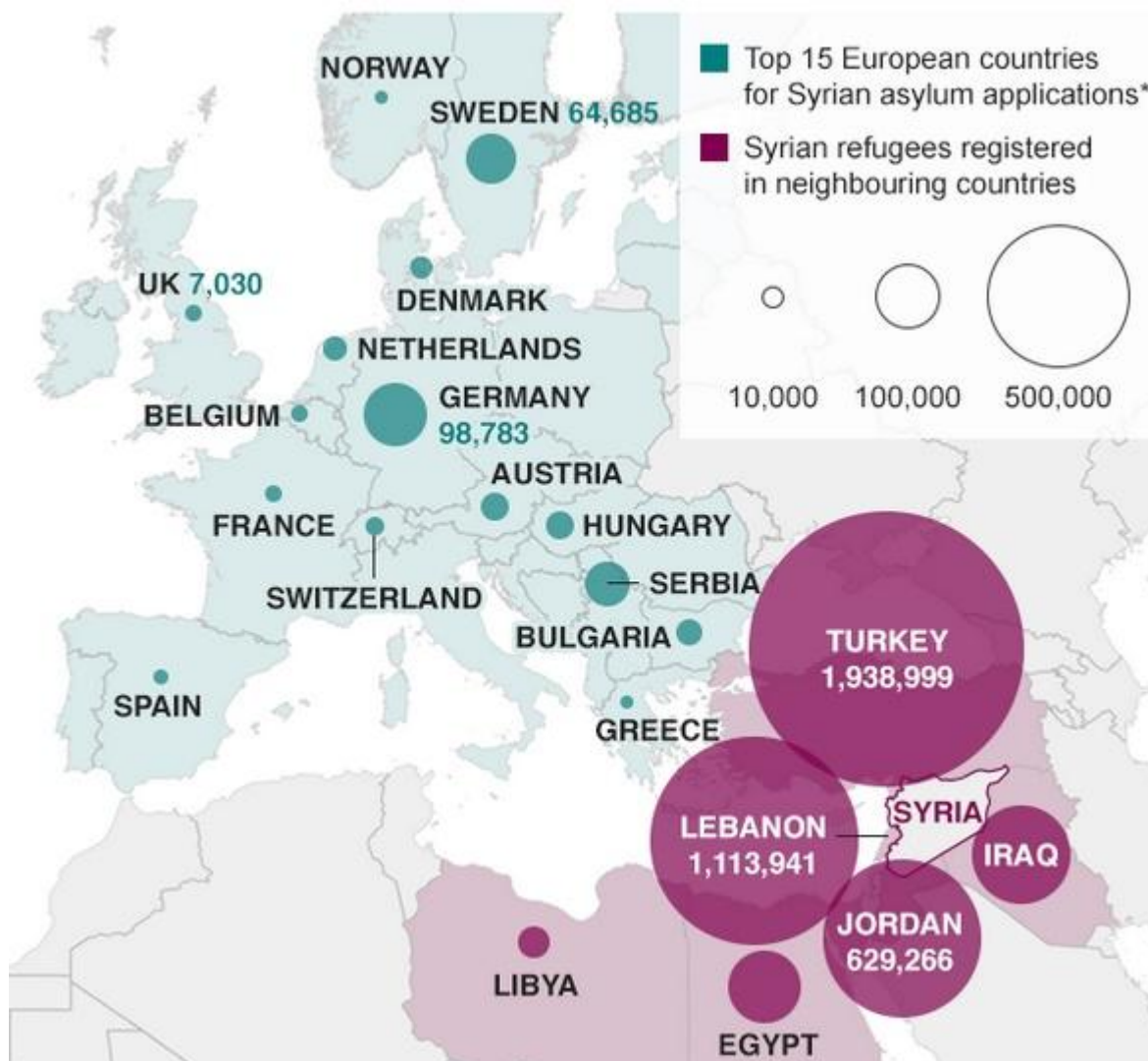
98. UK Afghanistan forces 'soften up' Taliban targets [Electronic resource] // Gov.uk. – Mode of access: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/8499558.stm.

99. UK hosts conference on Libya [Electronic resource] // Gov.uk. – Mode of access: <http://www.dfid.gov.uk/news/latest-news/2011/uk-hosts-conference-on-libya/>.

100. With David Cameron in Egypt [Text]: [Electronic resource] // The Economist. – Mode of access: www.economist.com/blogs/bagehot/2011/02/david_cameron.

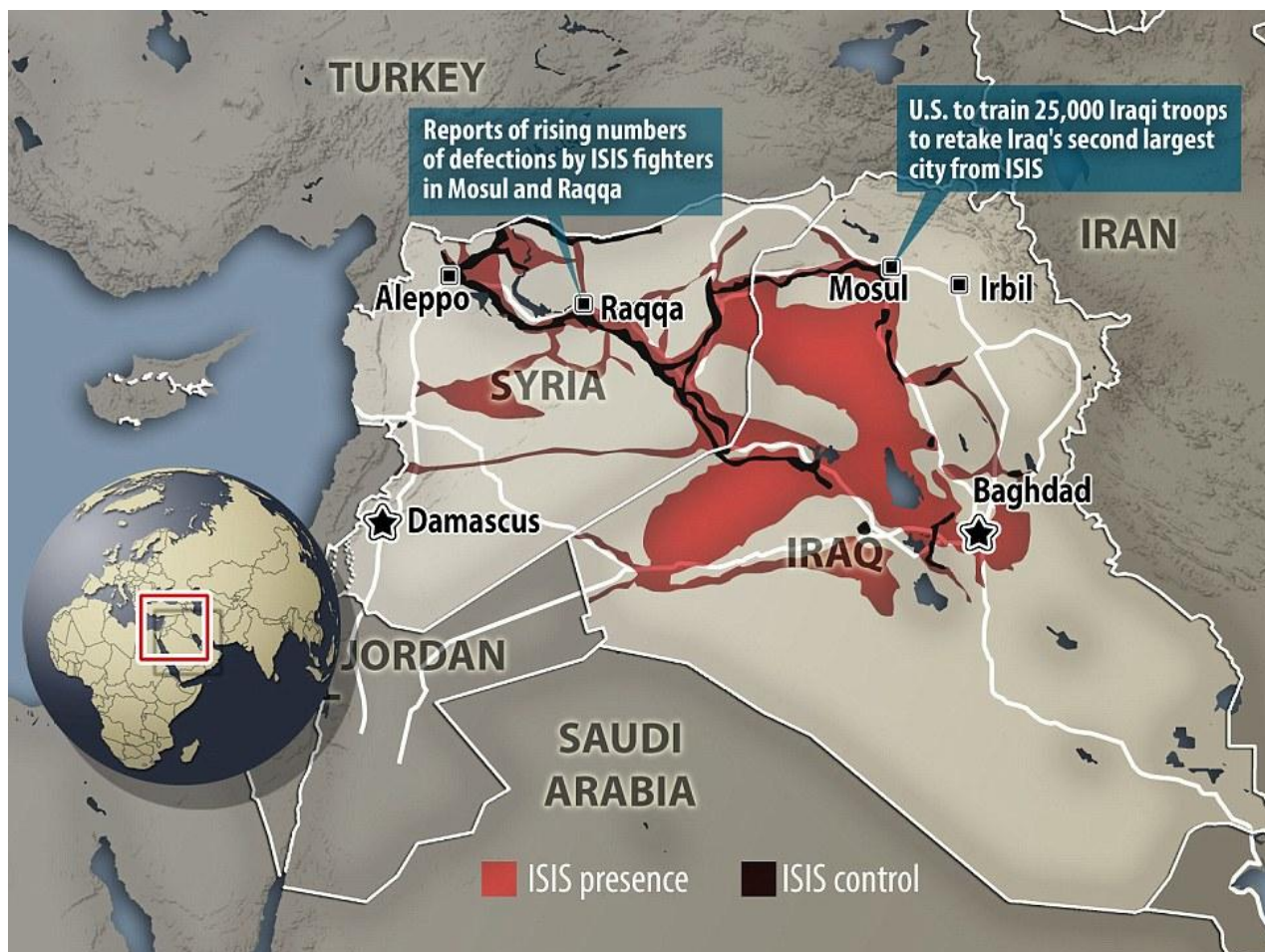
ДОДАТКИ

Додаток А

Сирійці у сусідніх країнах та у ЄС¹¹⁵

¹¹⁵ Doucat L. Migrant crisis: Why is it erupting now? [Electronic source] // L. Doucat / - BBC news, - 2015, September 2015. Mode of access: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34224619>

Карта розподілу сил ІДІЛ у Іраку та Сирії¹¹⁶

¹¹⁶ The terrifying rise of ISIS: Map that shows how terror group's tentacles now reach from Algeria to Afghanistan [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2960463/The-terrifying-rise-ISIS-Map-shows-terror-group-s-tentacles-reach-Algeria-Afghanistan.html>

Додаток В

**Стратегічний контроль за експортом з Великобританії до країн
Близького Сходу¹¹⁷**

Країна	Загальна вартість експортних ліцензій (у фунтах стерлінгів)	Загальна вартість ліцензій на експорт військової техніки (у фунтах стерлінгів)	Загальна кількість ліцензій на експорт військової техніки	Експортна продукція Великобританії (2009 – 2010 рр).
Алжир	270 262 166	270 008 961	5	Бойові гелікоптери
Бахрейн	6 361 444	3 063 425	45	Деталі для військових літаків; штурмові гвинтівки; сльозогінний газ; боєприпаси.
Єгипет	16 804 843	4 007 966	31	Бомби, реактивні снаряди, бронежилети.
Іран	424 174 977	0	0	Невійськова техніка: деталі для цивільних літаків, камери.
Ірак	476 555 614	4 772 784	31	Бронежилети, високоточна зброя.
Ізраїль	26 733 874	4 639 459	91	Броньовані пластини, протигази, сигналізаційне спорядження, радіолокаційне спорядження.
Йорданія	20 972 889	11 994 142	51	Бронемашини, запчастини до гвинтівок, протигази.
Кувейт	14 487 907	6 473 940	38	Щити; патрульні катери;

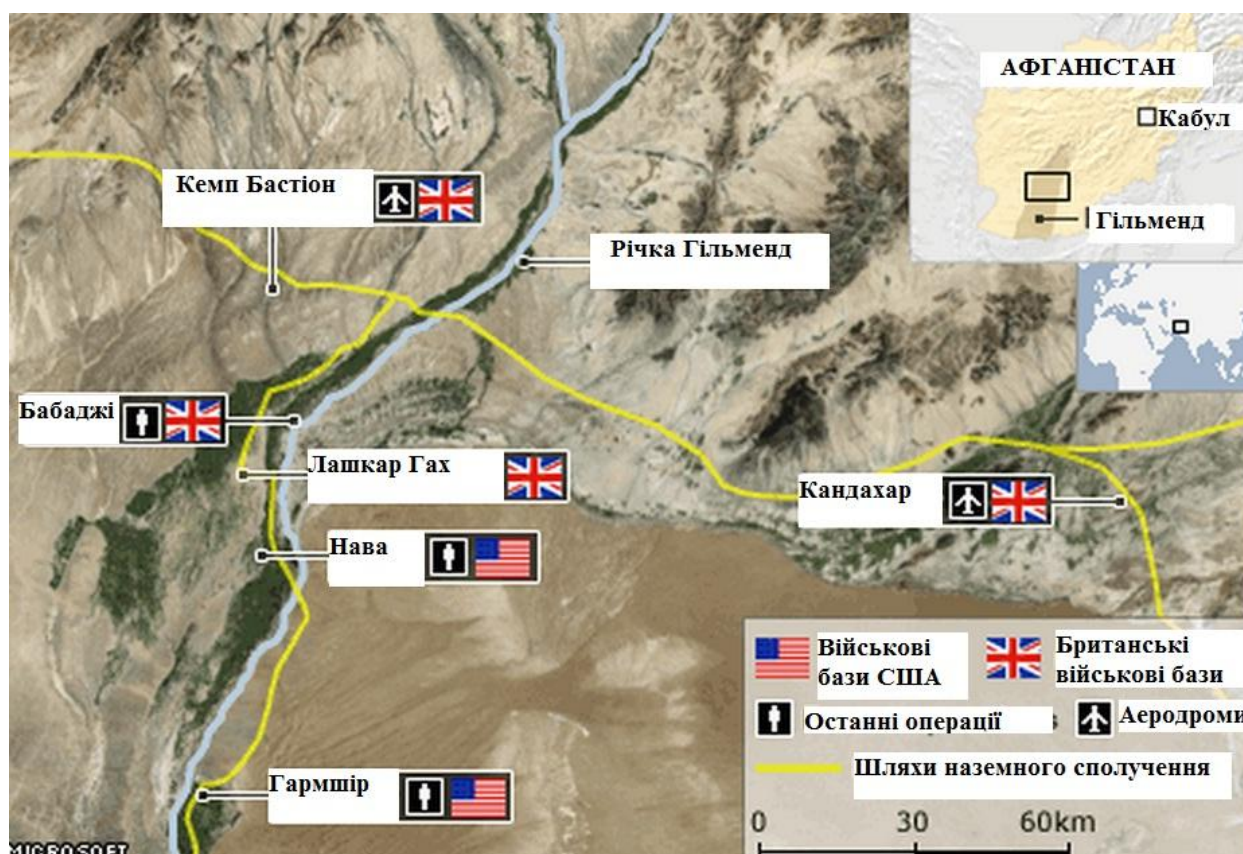
¹¹⁷ UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just 'controlled'? [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/feb/22/uk-arms-sales-middle-east-north-africa#_.

Країна	Загальна вартість експортних ліцензій (у фунтах стерлінгів)	Загальна вартість ліцензій на експорт військової техніки (у фунтах стерлінгів)	Загальна кількість ліцензій на експорт військової техніки	Експортна продукція Великобританії (2009 – 2010 рр).
Ліван	6 206 142	784 282	5	військове програмне забезпечення. Бронежилети; гвинтівки.
Лівія	214 846 615	33 899 335	25	Боєприпаси; обладнання для контролю натовпу; сльозогінний газ.
Марокко	2 165 881	1 149 102	18	Деталі для виготовлення бомб; системи для термального формування зображень.
Оман	13 986 422	9 361 120	122	Запчастини для військових літаків; частини для безпілотних "дронів"; деталі для бронемашин.
Катар	13 122 884	3 875 753	22	Обладнання для контролю натовпу; військово-транспортні засоби; ракетні частини.
Саудівська Аравія	139 718 960	64 311 296	98	Повнопривідні автомобілі; бронетранспортери, обладнання для повітряного відеоспостереження
Сирія	2 676 460	30,000	1	Боєприпаси.
Туніс	4 504 745	131,273	10	Радіолокаційне обладнання; деталі для гвинтівок.
ОАЕ	210 415 462	15 890 384	152	Військове програмне забезпечення; кулемети; прицільна зброя.
Ємен	285 247	160 245	4	Бронежилети; боєприпаси.

Країна	Загальна вартість експортних ліцензій (у фунтах стерлінгів)	Загальна вартість ліцензій на експорт військової техніки (у фунтах стерлінгів)	Загальна кількість ліцензій на експорт військової техніки	Експортна продукція Великобританії (2009 – 2010 рр).
Загальна кількість	1 864 282 532	434 553 467	749	

Додаток Г

Дислокація британських військ в Афганістані¹¹⁸

¹¹⁸ UK Afghanistan forces 'soften up' Taliban targets [Electronic resource] // Gov.uk. – Mode of access: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/8499558.stm.